

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz

Tom VI

Międzynarodowe
postępowanie cywilne

Sąd polubowny (arbitrażowy)

redakcja naukowa Tadeusz Ereciński

Jan Ciszewski, Tadeusz Ereciński
Paweł Grzegorczyk, Karol Weitz

5. WYDANIE

Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, 2016, wyd. 5;
pod redakcją Tadeusza Erecińskiego

Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, art. 1–183
Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorczyk, Jacek Gudowski,
Maria Jędrzejewska, Karol Weitz

Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, art. 183¹–366
Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorczyk, Jacek Gudowski,
Maria Jędrzejewska, Karol Weitz

Tom III. Postępowanie rozpoznawcze, art. 367–505³⁸
Tadeusz Ereciński, Jacek Gudowski, Karol Weitz

Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze.
Postępowanie zabezpieczające, art. 506–757
Tadeusz Ereciński, Jacek Gudowski

Tom V. Postępowanie egzekucyjne, art. 758–1095¹
Henryk Pietrzkowski

Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne.
Sąd polubowny (arbitrażowy), art. 1096–1217
Jan Ciszewski, Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorczyk, Karol Weitz

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz

Tom VI

Międzynarodowe postępowanie cywilne Sąd polubowny (arbitrażowy)

redakcja naukowa Tadeusz Ereciński

Jan Ciszewski, Tadeusz Ereciński
Paweł Grzegorzczak, Karol Weitz

5. WYDANIE

Stan prawny na 1 grudnia 2016 r.

z uwzględnieniem ustawy z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz. U. poz. 1823), która wchodzi w życie z dniem 10 stycznia 2017 r.

Wydawca

Klaudia Szawłowska-Milczarek

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Świerk-Bożek

Łamanie

Fotoedytor

Komentarz do artykułów napisali:

Jan Ciszewski: art. 1106–1110², 1111–1116, 1119–1142, 1144

Tadeusz Ereciński: 1096–1103³, 1103⁷–1103⁸, 1103¹⁰–1104, 1143, 1145–1152,
1154, 1158–1159, 1169–1217

Paweł Grzegorczyk: art. 1144²

Karol Weitz: art. 1103⁴–1103⁶, 1103⁹, 1105–1105¹, 1110³–1110⁴, 1117, 1144¹,
1155–1157, 1160–1168

Paweł Grzegorczyk, Karol Weitz: art. 1142¹–1142⁷, art. 1153¹³–1153²⁵

© Copyright by Jan Ciszewski, Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorczyk, Karol Weitz,
Warszawa 2017

ISBN: 978-83-264-8933-4

5. wydanie

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	7
---------------------	---

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1822 z późn. zm.)	15
---	----

CZĘŚĆ CZWARTA

PRZEPISY Z ZAKRESU MIĘDZYNARODOWEGO POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Przepis wstępny (uchylony)	19
----------------------------------	----

KSIĘGA PIERWSZA. JURYSDYKCJA KRAJOWA	49
TYTUŁ I. Przepisy ogólne	49
TYTUŁ II. (uchylony)	76
TYTUŁ III. Jurysdykcja krajowa w procesie	77
TYTUŁ IV. Jurysdykcja krajowa w postępowaniu nieprocesowym	148
TYTUŁ IVa. Jurysdykcja krajowa w postępowaniu zabezpieczającym i egzekucyjnym	303

KSIĘGA PIERWSZA a. IMMUNITET SĄDOWY I EGZEKUCYJNY	317
---	-----

KSIĘGA DRUGA. POSTĘPOWANIE	405
TYTUŁ I. Zdolność sądowa i procesowa	405
TYTUŁ II. Zabezpieczenie kosztów procesu	412
TYTUŁ III. Zwolnienie cudzoziemców od kosztów sądowych	435
TYTUŁ IV. Pomoc prawna	449
TYTUŁ V. Zabezpieczenie dowodów	564
TYTUŁ VI. Zagraniczne dokumenty urzędowe	569
TYTUŁ VII. Czynności dotyczące spadku po cudzoziemcach	581
TYTUŁ VIIa. Europejskie poświadczenie spadkowe	592
TYTUŁ VIII. Stwierdzenie obcego prawa i wzajemności	628
TYTUŁ IX. Uzasadnienie prawomocnych orzeczeń i wydawanie zaświadczeń	638

TYTUŁ X. Wniosek o uchylenie wyroku wydanego w sprawie alimentacyjnej	644
KSIĘGA TRZECIA. UZNANIE I STWIERDZENIE WYKONALNOŚCI	651
TYTUŁ I. Uznanie orzeczeń sądów państw obcych lub rozstrzygnięć innych organów państw obcych	654
TYTUŁ II. Wykonalność orzeczeń sądów państw obcych lub rozstrzygnięć innych organów państw obcych oraz ugód zawartych przed takimi sądami i organami lub przez nie zatwierdzonych	729
TYTUŁ III–VI (uchylone)	752
KSIĘGA CZWARTA. UZNANIE I WYKONANIE NIEKTÓRYCH ORZECZEŃ SĄDÓW PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ ORAZ POCHODZĄCYCH Z TYCH PAŃSTW UGÓD I DOKUMENTÓW URZĘDOWYCH	753
TYTUŁ I. Przepisy ogólne	754
TYTUŁ II. Wykonanie	770
TYTUŁ III. Odmowa uznania lub wykonania	794
CZĘŚĆ PIĄTA	
SĄD POLUBOWNY (ARBITRAŻOWY)	
TYTUŁ I. Przepisy ogólne	811
TYTUŁ II. Zapis na sąd polubowny	848
TYTUŁ III. Skład sądu polubownego	903
TYTUŁ IV. Właściwość sądu polubownego	924
TYTUŁ V. Postępowanie przed sądem polubownym	933
TYTUŁ VI. Wyrok sądu polubownego i zakończenie postępowania	961
TYTUŁ VII. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego	986
TYTUŁ VIII. Uznanie i stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej	1010
Skorowidz przedmiotowy	1035

Wykaz skrótów

Akty prawne

- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- konwencja bazylejska z 1972 r. – Europejska konwencja o immunitecie państwa, sporządzona w Bazylei dnia 16 maja 1972 r. (CETS nr 74)
- konwencja brukselska – Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, podpisana w Brukseli dnia 27 września 1968 r. (Dz. Urz. UE L 27 z 26.01.1998, s. 1 z późn. zm.)
- konwencja haska z 1954 r. – Konwencja dotycząca procedury cywilnej, podpisana w Hadze dnia 1 marca 1954 r. (Dz. U. z 1963 r. Nr 17, poz. 90 z późn. zm. i poz. 91)
- konwencja haska z 1965 r. – Konwencja o doręczaniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych, sporządzona w Hadze dnia 15 listopada 1965 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 87, poz. 968 i 969)
- konwencja haska z 1970 r. – Konwencja o przeprowadzaniu dowodów za granicą w sprawach cywilnych lub handlowych, sporządzona w Hadze dnia 18 marca 1970 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 50, poz. 582)

- konwencja haska z 1973 r. – Konwencja sporządzona w Hadze dnia 2 października 1973 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń odnoszących się do obowiązków alimentacyjnych (Dz. Urz. UE L 2 z 17.01.2000, s. 13)
- konwencja haska z 1980 r. – Konwencja o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych, sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 18, poz. 86 i 87)
- konwencja lugańska z 1988 r. – Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, sporządzona w Lugano dnia 16 września 1988 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 10, poz. 132)
- konwencja lugańska z 2007 r. – Konwencja o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, sporządzona w Lugano dnia 30 października 2007 r. (Dz. Urz. UE L 339 z 21.12.2007, s. 3 z późn. zm.)
- konwencja nowojorska z 1956 r. – Konwencja o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą, sporządzona w Nowym Jorku dnia 20 czerwca 1956 r. (Dz. U. z 1961 r. Nr 17, poz. 87 i 88),
- konwencja nowojorska z 1958 r. – Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 10 czerwca 1958 r. (Dz. U. z 1962 r. Nr 9, poz. 41 i 42)
- konwencja nowojorska z 2004 r. – Konwencja Narodów Zjednoczonych o immunitetach jurysdykcyjnych państw i ich majątku, sporządzona w Nowym Jorku dnia 2 grudnia 2004 r.
- k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1666 z późn. zm.)
- k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 23 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1822 z późn. zm.)
- k.p.c. z 1930 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 112, poz. 934 z późn. zm.; tekst jedn.: Dz. U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 z późn. zm.)
- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1749)
- k.p.k. z 1969 r. – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 96 z późn. zm.)
- KPP – Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 389)

k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 z późn. zm.)
k.s.h.	– ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1578 z późn. zm.)
k. wyb.	– ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21, poz. 112 z późn. zm.)
k.z.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.)
p.a.s.c.	– ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. poz. 1741 z późn. zm.)
p.a.s.c. z 1955 r.	– dekret z dnia 8 czerwca 1955 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. Nr 25, poz. 151 z późn. zm.)
p.a.s.c. z 1986 r.	– ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264 z późn. zm.)
p.p.m.	– ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1792)
p.p.m. z 1965 r.	– ustawa z dnia 12 listopada 1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. Nr 46, poz. 290 z późn. zm.)
pr. cel.	– ustawa z dnia 19 marca 2004 r. – Prawo celne (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1880)
pr. konsul.	– ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. – Prawo konsularne (Dz. U. poz. 1274 z późn. zm.)
pr. not.	– ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1796)
pr. spółdz.	– ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 21 z późn. zm.)
pr. upadł.	– ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 233 z późn. zm.)
p.u.n.	– ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1112 z późn. zm. – do 18 lutego 2015 r.)
p.u.s.p.	– ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.)
rozporządzenie nr 1347/2000	– rozporządzenie Rady (WE) nr 1347/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków (Dz. Urz. UE L 160 z 30.06.2000, s. 19 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 1, s. 209)

- rozporządzenie nr 1348/2000 – rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie doręczania w Państwach Członkowskich sądowych i pozasądowych dokumentów w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 160 z 30.06.2000, s. 37)
- rozporządzenie nr 44/2001 – rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 12 z 16.01.2001, s. 1 z późn. zm.)
- rozporządzenie nr 1206/2001 – rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzeniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (Dz. Urz. UE L 174 z 27.06.2001, s. 1 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 4, s. 121)
- rozporządzenie nr 2201/2003 – rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz. Urz. UE 2003 L 338 z 23.12.2003, s. 1 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 6, s. 243)
- rozporządzenie nr 805/2004 – rozporządzenie (WE) nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych (Dz. Urz. UE L 143 z 30.04.2004, s. 15 z późn. zm.; Dz. Urz. UE, Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 7, s. 38)
- rozporządzenie nr 1896/2006 – rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz. Urz. UE L 399 z 30.12.2006, s. 1 z późn. zm.)
- rozporządzenie nr 861/2007 – rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 1 z późn. zm.)
- rozporządzenie nr 1393/2007 – rozporządzenie nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych („doręczanie dokumentów”) oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000 (Dz. Urz. UE L 324 z 10.12.2007, s. 79 z późn. zm.)

rozporządzenie nr 4/2009	– rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz. Urz. UE L 7 10.01.2009, s. 1 z późn. zm.)
rozporządzenie nr 650/2012	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz. Urz. UE L 201 z 27.07.2012, s. 107 ze sprost.)
rozporządzenie nr 1215/2012	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 351 z 20.12.2012, s. 1 z późn. zm.)
rozporządzenie nr 606/2013	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 606/2013 z dnia 12 czerwca 2013 r. w sprawie wzajemnego uznawania środków w sprawach cywilnych (Dz. Urz. UE L 181 z 29.06.2013, s. 4)
r.s.c.s.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych czynności sądów w sprawach z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego oraz karnego w stosunkach międzynarodowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1657)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 47)
TWE	– Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 321 E z 29.12.2006, s. 37)
u.c.	– ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. poz. 1650 z późn. zm.)
u.d.p.ś.u.	– ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o delegowaniu pracowników w ramach świadczenia usług (Dz. U. poz. 868)
u.k.s.c.	– ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 623)
u.o.p.	– ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz. U. z 2012 r. poz. 161 z późn. zm.)
u.o.z.p.	– ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 546 z późn. zm.)

u.p.p.p.c.	– ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonym w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz o prawie pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem takiego postępowania (Dz. U. z 2005 r. Nr 10, poz. 67 z późn. zm.)
ustawa modelowa z 1985 r.	– ustawa modelowa UNCITRAL o międzynarodowym arbitrażu handlowym z 1985 r. (tekst przyjęty dnia 21 czerwca 1985 r. przez Komisję Międzynarodowego Prawa Handlowego ONZ, tłum. PPHZ 1992, t. 16)
ustawa o KRS	– ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejeestrze Sądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 687 z późn. zm.)
ustawa o SN	– ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1254)
u.ś.p.z.p.	– ustawa z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1874)
u.w.l.	– ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1892)

Czasopisma i zbiory orzecznictwa

ADR	– ADR. Arbitraż i Mediacja
AUWr	– Acta Universitatis Wratislaviensis
Biul. Arb.	– Biuletyn Arbitrażowy
Biul. SN	– Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego (od 1988 r. Biuletyn Sądu Najwyższego)
ECR	– European Court Reports
EPP	– Europejski Przegląd Prawa
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
M. Pr. Bank.	– Monitor Prawa Bankowego
NP	– Nowe Prawo
N. Pal.	– Nowa Palestra
NPC	– Nowy Proces Cywilny
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego (do 1962 r.)
OSNAPIUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1994 r.)
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna (od 1995 r.)

OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1963 do 1994 r.)
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Zbiór Dodatkowy
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych (od 2003 r.)
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Biuletyn Prokuratury Generalnej
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
Pal.	– Palestra
PES	– Problemy Egzekucji Sądowej
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPHZ	– Problemy Prawne Handlu Zagranicznego
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
PPPM	– Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego
Pr. Bank.	– Prawo Bankowe
Probl. Praw.	– Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Pr. Spółek	– Prawo Spółek
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
Rej.	– Rejent
Rodz. i Pr.	– Rodzina i Prawo
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
R. Pr.	– Radca Prawny
SC	– Studia Cywilistyczne
SI	– Studia Iuridica
Sł. Prac.	– Służba Pracownicza
SP	– Studia Prawnicze
SP-E	– Studia Prawno-Ekonomiczne
SPP	– Studia Prawa Prywatnego
SPPiPS	– Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej
TGM	– Technika i Gospodarka Morska

Zb. Orz.	– Zbiór Orzeczeń
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZPUKSW	– Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Inne

ADR	– alternatywne metody rozstrzygania sporów
MTS	– Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SW	– Sąd Wojewódzki
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TS/TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (do 1 grudnia 2009 r. jako Trybunał Sprawiedliwości)

Uwaga: Artykuły bez bliższego oznaczenia są artykułami kodeksu postępowania cywilnego.

USTAWA

z dnia 17 listopada 1964 r.

Kodeks postępowania cywilnego

(tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1822; zm.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1823, poz. 1860)

CZĘŚĆ CZWARTA
PRZEPISY Z ZAKRESU
MIĘDZYNARODOWEGO
POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

PRZEPIS WSTĘPNY

(uchylony)

Art. 1096. (uchylony)

Artykuł 1096 został uchylony przez ustawę z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571).

Literatura ogólna

M. Ahlt, *Konwencja brukselska o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach małżeńskich*, KPP 1999, z. 4; **C. Banasiński**, *Pozycja prawa międzynarodowego w krajowym porządku prawnym w świetle Konstytucji z 1997 r.*, PPE 1997, nr 2; **C. Berezowski**, *Wzajemny stosunek prawa międzynarodowego i krajowego*, PiP 1964, z. 8–9; **J. Ciszewski**, *Aktualne zagadnienia dotyczące umów o obrocie prawnym w stosunkach między Polską a innymi państwami. Sukcesja umów przez nowe państwa, nowe umowy i zakres terytorialnego zastosowania*, KPP 1994, z. 2; **J. Ciszewski**, *Dochodzenie roszczeń alimentacyjnych za granicą na podstawie Konwencji lugańskiej*, M. Praw. 2000, nr 8; **J. Ciszewski**, *Europejskie prawo małżeńskie i dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej. Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń. Komentarz*, Warszawa 2004; **J. Ciszewski**, *Konwencja z Lugano. Komentarz*, Warszawa 2004; **J. Ciszewski**, *Obrót prawny z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych*, Warszawa 2010; **J. Ciszewski**, *Obrót prawny z zagranicą. Zbiór umów międzynarodowych*, Warszawa 1997; **J. Ciszewski**, *Przystąpienie Polski do Konwencji lugańskiej i do Europejskiej Konwencji o doręczaniu pism sądowych i pozasądowych*, KPP 1999, z. 4; **W. Czapliński**, *Miejsce prawa międzynarodowego w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej pod rządami Małej Konstytucji*, Centrum Europejskie UW, Biuletyn 1995, nr 3; **W. Czapliński**, **A. Wyrozumski**, *Sędzia krajowy wobec prawa międzynarodowego*, Warszawa 2001; **M. Czepelak**, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego*, Warszawa 2008; **P. Daranowski**, *Pozycja traktatów w porządku prawnym PRL*, Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica 1989; **T. Demendecki**, *Europejski proces cywilny – jednolity czy różnorodny?*, Rej. 2009, nr 10; **H. Duintjer Tebbens**, *Konwencja brukselska i Konwencja lugańska w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości*, KPP 1999, z. 4; **T. Ereciński**, **J. Ciszewski**, *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, Warszawa 2000; **J. Farengolm**, *Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych. Komentarz*, Warszawa 2013; **K. Flaga-Gieruszyńska**, *Konwencja o jurysdykcji krajowej i wykonalności orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych – wy-*

brane zagadnienia, Rej. 2000, nr 1; **L. Gelberg**, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa w PRL*, Sprawy Międzynarodowe 1966, nr 2; **J. Gołaczyński** (red.), *Jurysdykcja, uznawanie orzeczeń sądowych oraz ich wykonywanie w sprawach cywilnych i handlowych. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1215/2012. Komentarz*, Warszawa 2015; J. Gołaczyński, *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007; J. Gołaczyński, *Wybrane zagadnienia jurysdykcji krajowej według rozporządzenia Rady Unii Europejskiej nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych* (w:) L. Ogieńko, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005; **W. Graliński**, *Europeizacja polskiego prawa sądowego cywilnego poprzez Konwencję z Lugano* (w:) C. Mik (red.), *Europeizacja prawa krajowego*, Toruń 2000; **P. Grzegorzczak**, *Nowy fundament europejskiego prawa procesowego cywilnego: jurysdykcja krajowa, zawisłość sprawy oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych według rozporządzenia Rady i Parlamentu Europejskiego nr 1215/2012 (Bruksela Ia) (część I)*, PS 2014, nr 6; P. Grzegorzczak, *Nowy fundament europejskiego prawa procesowego cywilnego: jurysdykcja krajowa, zawisłość sprawy oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych według rozporządzenia Rady i Parlamentu Europejskiego nr 1215/2012 (Bruksela Ia) (część II)*, PS 2014, nr 7–8; **P. Grzegorzczak, P. Rylski, K. Weitz**, *Przegląd orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z zakresu europejskiego prawa procesowego cywilnego (2003–2008)*, KPP 2009, z. 3; P. Grzegorzczak, P. Rylski, K. Weitz, *Przegląd orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z zakresu europejskiego prawa procesowego cywilnego (2009–2010)*, KPP 2011, z. 3; P. Grzegorzczak, P. Rylski, K. Weitz, *Przegląd orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z zakresu europejskiego prawa procesowego cywilnego (2011–2012)*, KPP 2013, z. 3; **B. Janowski**, *Uznawanie orzeczeń zagranicznych w sprawach małżeńskich i pieczy nad dzieckiem*, KPP 2002, z. 4; **J. Jodłowski**, *Les conventions relatives à la coopération judiciaire en matière civile et commerciale entre les états socialistes et les états occidentaux*, Recueil des Cours de l'Académie de la Haye 1982, t. 158; J. Jodłowski, *Umowy międzynarodowe w świetle judykatury Sądu Najwyższego*, Pal. 1984, nr 2; J. Jodłowski, *W kwestii zakresu mocy obowiązującej niektórych umów międzynarodowych o obrocie prawnym*, NP 1978, nr 7–8; J. Jodłowski, *Zasady przewodnie polskiego międzynarodowego prawa procesowego cywilnego* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; **S. Kazimierczyk**, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa wewnętrznego w PRL*, AUWr 1968, nr 91; **Z. Kędzia**, *Implementacja międzynarodowych traktatów praw człowieka w Polsce* (w:) *Relacje między prawem międzynarodowym a prawem krajowym*, Poznań 1994; **A. Klafkowski**, *Umowa międzynarodowa a ustawa*, RPEiS 1965, z. 4; **Z. Knypl**, *Stosowanie umów międzynarodowych w postępowaniu egzekucyjnym w świetle nowej Konstytucji*, PES 1997, nr 25; **K. Kruczałak**, *Wybrane problemy stosowania norm konwencyjnych w prawie polskim*, PPHZ 1995, t. 18; **R. Kwiecień**, *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000; R. Kwiecień, *Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne w świetle projektu Konstytucji RP*, Prz. Sejm. 1997, nr 1; **J. Łopuski**, *Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych*, Bydgoszcz 2001; J. Łopuski, *Międzynarodowe konwencje cywilnoprawne. Niektóre zagadnienia stosowania i wykładni* (w:) B. Kordasiewicz, E. Łętowska (red.), *Prace z prawa cywilnego wydane dla uczczenia pracy naukowej Prof. Józefa St. Piątkowskiego*, Wrocław 1985; **J. Maliszewska-Nienartowicz**, *Reguły dotyczące jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych w prawie wspólnotowym – rozporządzenie Rady 44/2001/WE, cz. I*, M. Praw. 2004, nr 2; J. Maliszewska-Nienartowicz, *Reguły dotyczące jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych w prawie wspólnotowym – rozporządzenie Rady 44/2001/WE, cz. II*, M. Praw. 2004, nr 10; J. Maliszewska-Nienartowicz, *Reguły dotyczące jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych w prawie wspólnotowym – rozporządzenie Rady 44/2001/WE, cz. III*, M. Praw. 2004, nr 11; **M. Masternak-Kubiak**, *Umowa międzynarodowa w prawie konstytucyjnym*, Warszawa 1997; **A. Mączyński**, *Jednolite europejskie normy o jurysdykcji krajowej i skuteczności orzeczeń zagranicznych* (w:) *Księga pamiątkowa. I Kongres Notariuszy RP*, Poznań 1993; **D. Miąsik**, *Podstawowe*

zasady stosowania prawa UE przez sądy powszechne w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, EPS 2014, nr 1; **R. Paulinopereira**, Ogólna charakterystyka Konwencji brukselskiej z 27 września 1968 r. i Konwencji lugańskiej z 16 września 1988 r., KPP 1999, z. 4; **M. Pazdan**, Poszukiwanie właściwego sądu i właściwego prawa po dniu 1 maja 2004 r., Rej. 2004, nr 3–4; M. Pazdan, Znaczenie Konwencji lugańskiej dla polskiego sądownictwa i notariatu, Poznań–Kłuczbork 1999; **K. Piasecki**, Zarys sądowego prawa procesowego Unii Europejskiej, Warszawa 2009; **A. Preisner**, Prawo międzynarodowe w orzecznictwie sądów polskich (w:) *Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym*, Warszawa 1997; **C. Quigley**, Zakres zastosowania Konwencji brukselskiej i Konwencji lugańskiej, KPP 1999, z. 4; **W. Sadowski, M. Taborowski**, Przestrzeń Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Współpraca sądowa w sprawach cywilnych, Warszawa 2009; **C. Sawicz**, Obrót prawny z zagranicą, Zielona Góra 1992; **K. Skubiszewski**, Konflikt normy krajowej z międzynarodową, PiP 1979, z. 12; K. Skubiszewski, Miejsce traktatów w porządku prawnym PRL (w:) R. Sonnenfeld-Tomporek (red.), *Miejsce traktatów w porządku prawnym PRL*, Łódź 1989; K. Skubiszewski, *Prawo PRL a traktaty*, RPEiS 1972, z. 3; K. Skubiszewski, Wzajemny stosunek i związku pomiędzy prawem międzynarodowym i prawem krajowym, RPEiS 1986, z. 1; **R. Szafarz**, *Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne* (w:) L. Garlicki, B. Hebdzińska, R. Szafarz, B. Szepietowska, *Źródła prawa w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1997; R. Szafarz, Skuteczność norm prawa międzynarodowego w prawie wewnętrznym w świetle nowej Konstytucji, PiP 1998, z. 1; **K. Sznajder**, Pojęcie umowy i roszczenia wynikającego z umowy na tle regulacji europejskich dotyczących jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych, KPP 2005, z. 2; K. Sznajder, Wyjątki od obowiązku respektowania stanu zawisłości sprawy w rozporządzeniu Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych (w:) L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005; **H. Trammer**, *Haskie konwencje alimentacyjne* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; H. Trammer, Nowa konwencja haska o procedurze cywilnej, NP 1963, nr 9; **J. Ustjanicz-Folcik**, Miejsce Konwencji lugańskiej w polskim porządku prawnym, Rej. 2004, nr 5; **A. Wasilkowski** (red.), *Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne*, Wrocław 1980; **K. Weitz**, *Europejskie prawo procesowe cywilne* (w:) A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne – stan obecny i perspektywy dalszego rozwoju*, PS 2007, nr 2; K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych w świetle prawa wspólnotowego*, KPP 2004, z. 1; K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w prawie wspólnotowym*, KPP 2007, z. 1; K. Weitz, *Konwencja z Lugano. Wykonalność zagranicznych orzeczeń przed sądami polskimi*, Warszawa 2002; K. Weitz, *O jurysdykcji krajowej w postępowaniu zabezpieczającym w świetle konwencji lugańskiej i prawa wspólnotowego*, PS 2003, nr 10; **E. Wierzbowski**, *Konwencja nowojorska o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą*, NP 1962, nr 6; E. Wierzbowski, *Międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych*, Warszawa 1971; **L. Wiśniewski**, *Stosowanie międzynarodowych konwencji o prawach człowieka*, PiP 1992, z. 12; **A. Włosińska**, *Odmowa uznania zagranicznego orzeczenia sądowego w świetle postanowień konwencji lugańskiej*, Warszawa 2002; A. Włosińska, *Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich dotyczące Konwencji brukselskiej a Konwencja z Lugano*, RPEiS 1999, z. 3–4; **A. Wróbel** (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, t. I, Warszawa 2010; **A. Wyrozumka**, *Skuteczność norm prawa międzynarodowego w prawie wewnętrznym w świetle nowej Konstytucji RP*, PiP 1998, z. 4; **M. Zalisko**, *Instrumenty prawne w obszarze współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2013; **A. Zieliński**, *Obrót prawny z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych. Umowy międzynarodowe PRL*, Warszawa 1983.

Spis treści

Wprowadzenie do problematyki międzynarodowego postępowania cywilnego	22
Międzynarodowe postępowanie cywilne	22
Zmiany dokonane ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r.	25
Uchylenie art. 1096	27
Europejskie prawo procesowe	30
Stosowanie umów międzynarodowych	32
Konwencja lugańska z 1988 r., rozporządzenie nr 44/2001 oraz rozporządzenie nr 1215/2015	41

Wprowadzenie do problematyki międzynarodowego postępowania cywilnego

Międzynarodowe postępowanie cywilne

1. Międzynarodowe postępowanie cywilne jest postępowaniem sądowym w sprawach cywilnych z elementem zagranicznym, toczącym się przed sądami jednego państwa. Każde państwo ma własne regulacje postępowania w takich sprawach, dlatego też określenie „postępowanie międzynarodowe” jest mylące, bo nie chodzi tu o regulacje postępowania „ponadpaństwowego”.

Element zagraniczny w sprawie cywilnej oznacza, że dana sprawa ma związek z więcej niż jednym systemem prawnym. Związek ten może odnosić się do stron lub uczestników postępowania, gdy występują w sprawie osoby o różnym obywatelstwie lub gdy jedna ze stron zamieszkuje lub ma miejsce pobytu za granicą. Mogą również występować elementy zagraniczne związane z przedmiotem procesu, przedmiotem sporu albo ze stosunkiem prawnym, z którego ten spór wynika, np. wtedy, gdy przedmiot sporu znajduje się za granicą, zobowiązanie powstało za granicą, umowa ma być wykonana za granicą lub za granicą został otwarty spadek.

Element zagraniczny może mieć wreszcie tylko charakter procesowy, gdy w toku postępowania przed sądem polskim powstanie konieczność przesłuchania świadka zamieszkałego za granicą.

2. Materia międzynarodowego postępowania cywilnego obejmuje rozgraniczenie zakresu działania sądów polskich w sprawach cywilnych w stosunku do sądów zagranicznych (problematyka jurysdykcji krajowej oraz immunitetu sądowego i egzekucyjnego), swoistości postępowania w związku z występującym w sprawie elementem zagranicznym oraz skutki procesowe orzeczeń i innych aktów zagra-

nicznych w polskim porządku prawnym (problematyka uznania i wykonania orzeczeń zagranicznych).

Międzynarodowe postępowanie cywilne jest swego rodzaju postępowaniem odrębnym w stosunku do postępowania sądowego jako całości. O odrębności tego postępowania decyduje występowanie w sprawie elementu zagranicznego. Niektóre instytucje procesowe (np. zdolność sądowa, procesowa, pomoc sądowa, dokumenty) są w części czwartej kodeksu postępowania cywilnego uregulowane odrębnie niż w zwykłym postępowaniu rozpoznawczym. Z kolei występują także instytucje charakterystyczne tylko dla międzynarodowego postępowania cywilnego (np. jurysdykcja krajowa, immunitet procesowy, uznanie i wykonanie zagranicznego orzeczenia sądowego).

3. W obowiązującym ustawodawstwie polskim przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego stanowią wyodrębnioną część kodeksu postępowania cywilnego, choć współcześnie w wielu systemach prawnych stanowią one części ustaw o międzynarodowym prawie prywatnym. Umieszczenie tych norm decyduje o ich wykładni. Pojęcia, które nie są charakterystyczne wyłącznie dla międzynarodowego postępowania cywilnego, muszą więc być interpretowane w zgodzie z wykładnią przepisów innych części kodeksu postępowania cywilnego. Ponadto w zakresie kwestii procesowych nieuregulowanych w przepisach części czwartej należy stosować odpowiednio przepisy o procesie (art. 13 § 2).
4. W międzynarodowym postępowaniu cywilnym może również powstać problem kwalifikacji pojęć. Sąd rozpoznający sprawę z elementem zagranicznym z reguły stosuje własne przepisy procesowe (zasada *lex fori processualis*), bez względu na to, jakie prawo materialne zostało wskazane przez normę kolizyjną (międzynarodowego prawa prywatnego) jako właściwe dla orzeczenia o istocie spornego stosunku prawnego lub prawa. Z zasady suwerenności państw wynika bowiem, że każde państwo uprawnione jest do określenia form działalności urzędowej swych organów oraz sposobu postępowania przed nimi.

Kwalifikacja pojęć procesowych następuje w zasadzie również według *lex fori processualis*.

W konsekwencji stosowania zasady *lex fori processualis* przed sądem polskim dopuszczalne są tylko takie środki prawne (powództwa, środki zaskarżenia, środki obrony), które są przewidziane w prawie polskim.

5. Co do międzynarodowego postępowania w ogólności por. E. Wierzbowski, *Międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych*, Warszawa 1971; C. Sawicz, *Obrót prawny z zagranicą*, Zielona Góra 1992; T. Ereciński, J. Ciszewski,

Międzynarodowe postępowanie cywilne, Warszawa 2000; K. Weitz (w:) J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, dział XIV.

6. W literaturze wyróżnia się założenia (zasady), na podstawie których zostały ukształtowane instytucje i poszczególne rozwiązania przyjęte w części czwartej kodeksu postępowania cywilnego i które dotyczą całości przepisów tej części (por. J. Jodłowski, *Zasady przewodnie polskiego międzynarodowego prawa procesowego cywilnego* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stęfki*, Warszawa–Wrocław 1967, s. 119 i n.; T. Ereciński, J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie...*, s. 40 i n.). Należą do nich zaliczyć przede wszystkim zasady:
- 1) priorytetu umów międzynarodowych i prawa unijnego,
 - 2) równouprawnienia cudzoziemców w zakresie ochrony sądowej,
 - 3) respektowania jurysdykcji obcych sądów i innych organów,
 - 4) stosowania własnego prawa procesowego,
 - 5) wzajemności.
7. Zasada równouprawnienia cudzoziemców w zakresie ochrony sądowej jest konsekwencją ich równouprawnienia w stosunkach cywilnoprawnych i pokrewnych. Cudzoziemcom przyznaje się w Polsce bezwarunkowe traktowanie narodowe, tj. takie, jakie przysługuje własnym obywatelom, zarówno gdy chodzi o posiadanie praw podmiotowych (choć tutaj prawo przewiduje różne ograniczenia, np. co do nabywania nieruchomości), jak i o ich ochronę w postępowaniu sądowym.

Zasada równouprawnienia cudzoziemców w postępowaniu sądowym ma dwa aspekty. Pierwszym jest równe traktowanie cudzoziemców w zakresie dostępu do sądów, czyli umożliwienie im dochodzenia swych praw podmiotowych. Drugim jest sytuacja cudzoziemca w postępowaniu sądowym – zakres jego uprawnień w toku postępowania do podejmowania czynności oraz korzystania z wszelkich środków prawnych, które są przewidziane w naszym systemie procesowym dla stron i uczestników postępowania.

Wprawdzie przepisy procesowe nie regulują obecnie kwestii, kto może wytoczyć powództwo w sprawach wynikających z międzynarodowych stosunków prawnych przed sądem polskim, ale możliwość taka wynika ze sposobu regulacji jurysdykcji krajowej. Nie ulega zatem wątpliwości, że cudzoziemiec zawsze może wytoczyć powództwo, jeśli tylko przewidziana jest jurysdykcja sądu polskiego. W praktyce możliwość tę ogranicza tylko interes cudzoziemca w poszukiwaniu ochrony prawnej przed sądami polskimi.

Wyrazem równego traktowania cudzoziemców są przepisy dotyczące zdolności sądowej i procesowej (por. uwagi do art. 1117).

Przepisy dotyczące praw i obowiązków stron i uczestników postępowania dotyczą zarówno obywateli polskich, jak i obcych. Jedynie w określonych wypadkach korzystanie z tych praw jest uzależnione od spełnienia pewnych warunków lub złożenia przez cudzoziemca odpowiedniego zabezpieczenia (por. art. 1119). To uwarunkowanie praw procesowych cudzoziemca w polskim prawie procesowym występuje tylko w dwóch zakresach – zabezpieczenia kosztów procesu przez powoda cudzoziemca oraz zwolnienia od kosztów sądowych.

Por. także B. Trocha (w:) J. Jankowski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II. *Komentarz do art. 730–1217*, Warszawa 2015, s. 1490 i n.

8. Konsekwencją poszanowania suwerenności terytorialnej innych państw jest uznanie prawa drugiego państwa do regulowania na swym obszarze wszystkich kwestii prawnych związanych z tym obszarem oraz wykonywania wszystkich funkcji państwowych przez działalność swych organów (por. J. Jodłowski, *Zasady przewodnie polskiego...*, s. 136–137; T. Ereciński, J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie...*, s. 55–56). Z zasady tej wynika konieczność rozsądnego regulowania jurysdykcji krajowej własnych sądów na podstawie racjonalnych łączników (por. uwagi do art. 1097), tak by umożliwić zbieg z przepisami o jurysdykcji innych państw i w konsekwencji uznanie i wykonanie zagranicznych orzeczeń sądowych. Jurysdykcja krajowa sądów polskich istnieje jedynie wówczas, gdy uzasadnia ją jeden z łączników wiążących sprawę z terenem państwa polskiego. Jurysdykcja krajowa przewidziana w przepisach kodeksu postępowania cywilnego w większości wypadków ma charakter fakultatywny. Oznacza to możliwość objęcia wielu spraw cywilnych jurysdykcją sądów obcych, a zatem respektowanie tej jurysdykcji przez prawo polskie.

Prawo polskie wyraźnie uznaje ogólnie jurysdykcję sądów obcych (por. art. 1145), jednak z wyjątkiem sytuacji, dla których zastrzeżono jurysdykcję wyłączną sądów polskich.

Zasada respektowania obcej jurysdykcji nie ogranicza się do sądów, lecz dotyczy też wszystkich kompetentnych organów państwa obcego (np. notariatu, urzędów stanu cywilnego, organów egzekucyjnych, organów opieki). Jednocześnie art. 1138 wyraźnie zrównuje zagraniczne dokumenty urzędowe, przyznając im moc dowodową na równi z dokumentami polskimi.

Zmiany dokonane ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r.

9. Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571) wprowadziła wiele bardzo istotnych zmian w regulacji międzynarodowego postępowania cywilnego.

Dotychczasowe unormowanie międzynarodowego postępowania cywilnego pochodziło z okresu uchwalenia kodeksu postępowania cywilnego i od tego czasu nie było poddawane poważniejszym zmianom. Chociaż unormowanie to, zważywszy na czas, w którym zostało przyjęte, zasługiwało na wysoką ocenę i stanowiło rzadki w skali europejskiej przykład kompletnej regulacji w jednym akcie prawnym zagadnień składających się na międzynarodowe prawo postępowania cywilnego, to nie odpowiada ono już jednak potrzebom współczesnego transgranicznego obrotu prawnego.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej potrzeba nowej regulacji międzynarodowego postępowania cywilnego stała się jeszcze bardziej odczuwalna. Z jednej strony chodziło o harmonizację prawa krajowego z rozwiązaniami przyjętymi w prawie wspólnotowym, składającymi się na tzw. europejskie prawo procesowe cywilne, a z drugiej – o stworzenie takich unormowań w kodeksie postępowania cywilnego, które we właściwy sposób uzupełnią tam, gdzie jest to konieczne, przepisy prawa europejskiego.

10. Podstawowym założeniem przyjętym w ustawie z dnia 5 grudnia 2008 r. było dążenie do daleko idącego zbliżenia przepisów kodeksu postępowania cywilnego zawartych w części czwartej do regulacji prawa wspólnotowego, w tym w szczególności rozporządzeń Rady nr 44/2001, nr 2201/2003, nr 1348/2000, nr 1206/2001 (zob. uwagę 15). Niektóre regulacje europejskiego prawa procesowego cywilnego zostały już przez ustawodawcę wcześniej uwzględnione lub wdrożone. Chodzi przede wszystkim o rozporządzenie nr 805/2004 (por. ustawę z dnia 17 lutego 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. Nr 66, poz. 466) oraz o dyrektywę Rady 2003/8/WE z dnia 27 stycznia 2003 r. w celu usprawnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sporach transgranicznych poprzez ustanowienie minimalnych wspólnych zasad odnoszących się do pomocy prawnej w sporach o tym charakterze (Dz. Urz. UE L 26 z 31.01.2003, s. 41), która została wdrożona w przepisach ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonym w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz o prawie pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem takiego postępowania (Dz. U. z 2005 r. Nr 10, poz. 67 z późn. zm.).

Dwa nowe rozporządzenia: nr 1896/2006 i nr 861/2007 zostały wdrożone do kodeksu postępowania cywilnego przepisami ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r.

Założenie o konieczności zbliżenia przepisów kodeksu postępowania cywilnego do regulacji prawa wspólnotowego dotyczy w szczególności unormowania jurysdykcji krajowej, przeprowadzania dowodów i doręczeń w sprawach z elementem zagranicznym oraz instytucji uznawania i stwierdzania wykonalności zagranicz-

nych orzeczeń i ugód sądowych. Zarówno przyjęte w ustawie łączniki jurysdykcyjne w poszczególnych kategoriach spraw, jak i sposób uznawania zagranicznych orzeczeń są wzorowane w dużej mierze na rozwiązaniach prawa europejskiego.

Dążenie do harmonizacji przepisów części czwartej kodeksu postępowania cywilnego z przepisami prawa europejskiego nie oznacza jednak, że ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. w sposób mechaniczny przejęła wszystkie unormowania tego prawa. Uwzględniono bowiem okoliczność, że przepisy prawa krajowego będą miały zastosowanie w stosunkach z tymi państwami, które nie są państwami członkowskimi Unii Europejskiej, oraz państwami, z którymi nie łączy Polski umowy międzynarodowe (wielo- bądź dwustronne). Z tego względu przepisy w pewnych wypadkach zawierają inne rozwiązania. Dotyczy to przede wszystkim uznawania i stwierdzania wykonalności orzeczeń zagranicznych. Przesłanki uznania i stwierdzenia wykonalności zostały ujęte, z jednym wyjątkiem, mniej liberalnie niż w prawie europejskim. Przyjęto, że w stosunkach z państwami trzecimi, które nie należą do Unii Europejskiej i z którymi nie łączy naszego kraju umowy międzynarodowe, nadmierne łagodzenie tych przesłanek nie jest wskazane.

Uchylenie art. 1096

11. Ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. uchylono art. 1096, który stanowił, że przepisów części czwartej kodeksu postępowania cywilnego nie stosuje się, jeżeli umowa międzynarodowa, której stroną jest Polska, stanowi inaczej. Norma ta pozbawiona jest obecnie samodzielnego znaczenia normatywnego. Priorytet umów międzynarodowych ratyfikowanych w drodze ustawowej wynika z przepisów Konstytucji RP (art. 91 ust. 2) i nie wymaga dodatkowego potwierdzenia w kodeksie postępowania cywilnego. Ponadto art. 1096 nie uwzględniał zasady pierwszeństwa prawa europejskiego. W tym zakresie decydujące znaczenie mają reguły przyjmowane w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w kwestii stosowania prawa europejskiego, a także art. 91 ust. 3 Konstytucji RP.

Wymaga zatem podkreślenia, że przepisy kodeksowe będą miały zastosowanie dopiero wtedy, gdy dana kwestia nie jest uregulowana prawem unijnym lub postanowieniami dwu- lub wielostronnych konwencji międzynarodowych, których Polska jest stroną.

12. Problem stosunku traktatów międzynarodowych do prawa wewnętrznego był przez wiele lat sporny w polskiej literaturze prawniczej i orzecznictwie sądowym. Por. m.in. C. Berezowski, *Wzajemny stosunek prawa międzynarodowego i krajowego*, PiP 1964, z. 8–9; A. Kłafkowski, *Umowa międzynarodowa a ustawa*, RPEiS 1965, z. 4; L. Gelberg, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa w PRL*, Sprawy Międzynarodowe 1966, nr 2; S. Kazimierczyk, *Umowa międzynarodowa*

jako źródło prawa wewnętrznego w PRL, AUWr 1968, nr 91; K. Skubiszewski, *Prawo PRL a traktaty*, RPEiS 1972, z. 3; idem, *Konflikt normy krajowej z międzynarodową*, PiP 1979, z. 12; A. Wasilkowski (red.), *Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne*, Wrocław 1980; J. Jodłowski, *Umowy międzynarodowe w świetle judykatury Sądu Najwyższego*, Pal. 1984, nr 2; J. Łopuski, *Międzynarodowe konwencje cywilnoprawne. Niektóre zagadnienia stosowania i wykładni* (w:) B. Kordasiewicz, E. Łętowska (red.), *Prace z prawa cywilnego wydane dla uczczenia pracy naukowej Prof. Józefa St. Piątkowskiego*, Wrocław 1985; K. Skubiszewski, *Wzajemny stosunek i związki pomiędzy prawem międzynarodowym i prawem krajowym*, RPEiS 1986, z. 1; idem, *Miejsce traktatów w porządku prawnym PRL*, Łódź 1989; P. Daranowski, *Pozycja traktatów w porządku prawnym PRL*, Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica 1989; L. Wiśniewski, *Stosowanie międzynarodowych konwencji o prawach człowieka*, PiP 1992, z. 12; Z. Kędzia, *Implementacja międzynarodowych traktatów praw człowieka w Polsce* (w:) *Relacje między prawem międzynarodowym a prawem krajowym*, Poznań 1994; W. Czapliński, *Miejsce prawa międzynarodowego w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej pod rządami Małej Konstytucji*, Centrum Europejskie UW, Biuletyn 1995, nr 3; K. Kruczalak, *Wybrane problemy stosowania norm konwencyjnych w prawie polskim*, PPHZ 1995, t. 18; C. Banasiński, *Pozycja prawa międzynarodowego w krajowym porządku prawnym w świetle Konstytucji z 1997 r.*, PPE 1997, nr 2; R. Kwiecień, *Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne w świetle projektu Konstytucji RP*, Prz. Sejm. 1997, nr 1; Z. Knypl, *Stosowanie umów międzynarodowych w postępowaniu egzekucyjnym w świetle nowej Konstytucji*, PES 1997, nr 25; M. Masternak-Kubiak, *Umowa międzynarodowa w prawie konstytucyjnym*, Warszawa 1997; A. Preisner, *Prawo międzynarodowe w orzecznictwie sądów polskich* (w:) *Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym*, Warszawa 1997; R. Szafarz, *Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne* (w:) L. Garlicki, B. Hebdzyńska, R. Szafarz, B. Szebietowska, *Źródła prawa w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1997; eadem, *Skuteczność norm prawa międzynarodowego w prawie wewnętrznym w świetle nowej Konstytucji*, PiP 1998, z. 1; A. Wyrozumka, *Skuteczność norm prawa międzynarodowego w prawie wewnętrznym w świetle nowej Konstytucji RP*, PiP 1998, z. 4; R. Kwiecień, *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000; W. Czapliński, A. Wyrozumka, *Sędzia krajowy wobec prawa międzynarodowego*, Warszawa 2001; M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego*, Warszawa 2008.

Por. także m.in. postanowienie SN z dnia 25 sierpnia 1987 r., I PRZ 8/87, OSNCP 1987, nr 12, poz. 199 z głosą K. Skubiszewskiego, PiP 1989, z. 6, s. 136; uchwałę składu siedmiu sędziów SN z dnia 30 maja 1990 r., III CZP 1/90, OSNCP 1990, nr 10–11, poz. 129; wyrok SN z dnia 17 października 1991 r., II KRN 274/91, PiP 1992, z. 11, s. 111; uchwałę składu siedmiu sędziów SN z dnia 12 czerwca

1992 r., III CZP 48/92, OSNCP 1992, nr 10, poz. 179 oraz orzeczenie TK z dnia 7 stycznia 1992 r., K 8/91, OTK 1992, nr 1, poz. 5.

Zagadnienie to uregulowała Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Zgodnie z jej art. 87 ust. 1 jednym ze źródeł powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są ratyfikowane umowy międzynarodowe, natomiast art. 91 Konstytucji RP stanowi, że ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową. Po wejściu w życie Konstytucji z 1997 r. dyspozycja art. 1096 stała się zatem w zasadzie zbędna, gdyż treść jej wypływa obecnie z ogólnych, konstytucyjnych zasad dotyczących stosowania umów międzynarodowych i ich stosunku do prawa krajowego (wewnętrznego).

Nadal dyskusyjny pozostaje jednak stosunek prawa krajowego do umów nieratyfikowanych lub niepodlegających ratyfikacji. W orzeczeniu z dnia 22 listopada 1972 r., II CR 458/72 (OSP i KA 1974, z. 1, poz. 6 z glosą M. Sośniaka), Sąd Najwyższy przyjął priorytet umowy międzynarodowej, która nigdy nie była ratyfikowana ani ogłoszona w Dzienniku Ustaw. Od poglądu tego jednak odstąpił w późniejszej uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 5 października 1974 r., III CZP 71/73 (OSNCP 1975, nr 5, poz. 72). Należy zauważyć, że w prawie międzynarodowym umowy niepodlegające ratyfikacji są w równym stopniu umowami międzynarodowymi jak traktaty ratyfikowane oraz że ratyfikacja nie wywołuje skutków prawotwórczych i nie może nadawać umowie międzynarodowej charakteru ustawy. Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Sędzia krajowy wobec...*, s. 107 i n.

13. Należy przyjąć, że pierwszeństwo ma każda umowa międzynarodowa wiążąca Polskę i że sądy powinny bezpośrednio i w pierwszej kolejności stosować postanowienia umów międzynarodowych ratyfikowanych przez Polskę (za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, jak też bez takiej ustawy) i należycie ogłoszonych w Dzienniku Ustaw. Z chwilą ogłoszenia umowa międzynarodowa nabiera mocy obowiązującej, staje się częścią obowiązującego w Polsce porządku prawnego i musi być stosowana przez sądy i inne organy. Zasadę priorytetu umów międzynarodowych przed prawem wewnętrznym, jako zasadę ogólną, potwierdziła wcześniej judykatura Sądu Najwyższego (por. np. wyrok SN z dnia 18 maja 1970 r., I CR 58/70, OSNCP 1971, nr 5, poz. 86). Umowę międzynarodową należy więc traktować jako *lex specialis* w stosunku do prawa krajowego, ze wszystkimi płynącymi stąd konsekwencjami. Pogląd, że stosunek norm konwencyjnych do norm prawa wewnętrznego można określić według zasad charakteryzujących *lex specialis* i *lex generalis*,

wyraził również Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia z dnia 27 grudnia 1979 r., IV CZ 146/79, OSNCP 1980, nr 5, poz. 104.

Umowa międzynarodowa ma priorytet nie tylko przed przepisami zawartymi w części czwartej kodeksu postępowania cywilnego, lecz ogólnie przed postanowieniami tego kodeksu (por. J. Jodłowski, *Zasady przewodnie polskiego...*, s. 123; T. Ereciński, J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie...*, s. 44–45). Sprawy cywilne z elementem zagranicznym bowiem toczą się przed sądem polskim nie tylko według przepisów części czwartej, lecz są także rozpatrywane w postępowaniu normowanym przepisami kodeksu, z uwzględnieniem odrębności związanych z występującym elementem zagranicznym, przewidzianych w części czwartej.

14. W zakresie międzynarodowego postępowania cywilnego sądy i inne kompetentne organy powinny bezpośrednio i w pierwszej kolejności stosować postanowienia umów międzynarodowych, i to zarówno wcześniejszych, jak i późniejszych od wejścia w życie kodeksu postępowania cywilnego.

Europejskie prawo procesowe

15. Od 1 maja 2004 r., tj. od dnia formalnego przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, bezpośrednie zastosowanie mają przepisy rozporządzeń Rady Unii Europejskiej oraz Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej, zgodnie z regułą pierwszeństwa prawa unijnego przed prawem krajowym. W zakresie ich zastosowania, w stosunkach z państwami członkowskimi Unii Europejskiej z wyjątkiem Danii, wyłączają zatem one odpowiednio przepisy części czwartej kodeksu postępowania cywilnego. Są to obecnie następujące akty prawa unijnego (tytuły podane według tłumaczenia oficjalnego na język polski):
 - 1) rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 351 z 20.12.2012, s. 1 z późn. zm.), które zastąpiło rozporządzenie nr 44/2001;
 - 2) rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz. Urz. UE 2003 L 338 z 23.12.2003, s. 1 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 6, s. 243); rozporządzenie to zastąpiło rozporządzenie Rady (WE) nr 1347/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków (Dz. Urz. UE L 160 z 30.06.2000, s. 19 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 1, s. 209);

- 3) rozporządzenie nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych („doręczanie dokumentów”) oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000 (Dz. Urz. UE L 324 z 10.12.2007, s. 79 z późn. zm.);
- 4) rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzeniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (Dz. Urz. UE L 174 z 27.06.2001, s. 1 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 4, s. 121);
- 5) rozporządzenie Rady (WE) nr 1346/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie postępowania upadłościowego (Dz. Urz. UE L 160 z 30.06.2000, s. 1 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 1, s. 191);
- 6) rozporządzenie (WE) nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych (Dz. Urz. UE L 143 z 30.04.2004, s. 15 z późn. zm.; Dz. Urz. UE, Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 7, s. 38);
- 7) rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz. Urz. UE L 399 z 30.12.2006, s. 1 z późn. zm.);
- 8) rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 1 z późn. zm.);
- 9) rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych („Rzym II”) (Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 40);
- 10) rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz. Urz. UE L 7 z 10.01.2009, s. 1 z późn. zm.);
- 11) rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz. Urz. UE L 177 z 4.07.2008, s. 6 ze sprost.);
- 12) rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz. Urz. UE L 201 z 27.07.2012, s. 107 ze sprost.);
- 13) rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 606/2013 z dnia 12 czerwca 2013 r. w sprawie wzajemnego uznawania środków w sprawach cywilnych (Dz. Urz. UE L 181 z 29.06.2013, s. 4);

- 14) rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 655/2014 z dnia 15 maja 2014 r. ustanawiające procedurę europejskiego nakazu zabezpieczenia na rachunku bankowym w celu ułatwienia trans granicznego dochodzenia wierzytelności w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 189 z 27.06.2014, s. 59); rozporządzenie to będzie stosowane od 18 stycznia 2017 r.

Wymienione akty prawne składają się na materię tzw. europejskiego prawa procesowego cywilnego. Por. K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne – stan obecny i perspektywy dalszego rozwoju*, PS 2007, nr 2; *idem*, *Europejskie prawo procesowe cywilne* (w.): A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005; J. Gołaczyński, *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007; K. Piasecki, *Zarys sądowego prawa procesowego Unii Europejskiej*, Warszawa 2009.

Wspólnota Europejska 19 października 2005 r. zawarła z Danią umowę w sprawie doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych (Dz. Urz. UE L 300 z 17.11.2005, s. 55 z późn. zm.), której celem jest rozciągnięcie na stosunki między Wspólnotą Europejską a Danią stosowania przepisów rozporządzenia nr 1348/2000. Obecnie powinno chodzić o rozporządzenie nr 1393/2007 (por. pkt 3).

Por. także ustawę z dnia 17 grudnia 2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonym w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz o prawie pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem takiego postępowania (Dz. U. z 2005 r. Nr 10, poz. 67 z późn. zm.).

Stosowanie umów międzynarodowych

16. Postanowienia umów międzynarodowych powinny być stosowane przez sądy zarówno wówczas, gdy normują kwestie nieuregulowane przepisami kodeksu postępowania cywilnego lub ustaw szczególnych, jak i wtedy, gdy regulują daną materię w sposób odmienny niż czynią to przepisy kodeksu lub ustaw szczególnych. W orzeczeniu z dnia 7 grudnia 1973 r., II CZ 181/73 (PiP 1976, z. 12 z głosem J. Jodłowskiego), Sąd Najwyższy stwierdził, że zawarte w art. 1096 sformułowanie: „Jeżeli umowa międzynarodowa [...] nie stanowi inaczej”, należy rozumieć w ten sposób, że jeżeli umowa międzynarodowa wprowadza określony system warunków (przesłanek), od których spełnienia zależy wykonalność orzeczenia sądu zagranicznego, to decydujące znaczenie mają te i tylko te warunki. W ten sposób następuje wyłączenie stosowania w pełnym zakresie systemu warunków (przesłanek) unormowanych w kodeksie. W razie sprzeczności między przepisami ustawy a postanowieniami umowy międzynarodowej bezwzględne pierwszeństwo mają

więc przepisy umowy. Gdyby jednak kodeks lub inna ustawa inkorporowały jakieś postanowienia umowy międzynarodowej, wprowadzając ich treść do przepisów ustawowych, wówczas sąd powinien bezpośrednio stosować przepisy ustawy krajowej, gdyż realizuje ona postanowienia umowy międzynarodowej (por. także art. 91 Konstytucji RP).

17. Przepisy kodeksu postępowania cywilnego są wyłączone w takim zakresie, jaki jest odmiennie uregulowany przez umowę międzynarodową. Przepisy części czwartej kodeksu będą więc miały zastosowanie do obywateli i organów państw nieuczestniczących w umowach wielostronnych, w których Polska jest stroną lub z którymi Polska nie zawarła konwencji dwustronnych. Ponadto przepisy te będą miały zastosowanie do obywateli i organów państw, z którymi Polska jest wprawdzie związana umowami dwu- lub wielostronnymi, ale w materiałach nieunormowanych w umowie międzynarodowej.

W wyroku z dnia 22 listopada 1982 r., III CRN 277/82 (LEX nr 8492), Sąd Najwyższy stwierdził, że jeżeli Polska nie zawarła konwencji z krajem, którego obywatelka weszła w związek małżeński z obywatelem polskim, orzeczenie ustalające fakt zawarcia małżeństwa, wydane przez sąd tego kraju, podlega uznaniu przez sąd polski w postępowaniu przewidzianym w kodeksie postępowania cywilnego. W wypadku zawarcia takiej konwencji zastosowanie mają jej przepisy.

Natomiast w wyroku z dnia 28 czerwca 1989 r., II CR 200/89 (OSP 1990, z. 10, poz. 361 z glosą A. Całusa), Sąd Najwyższy przyjął, że umowa międzynarodowa w zakresie stosunków cywilnoprawnych i rodzinnych może stanowić podstawę orzeczenia sądowego na równi z przepisami prawa wewnętrznego. Umowa międzynarodowa może być stosowana jedynie w relacji podmiotowej jej uczestników (stron). Państwo, które nie przystąpiło do umowy międzynarodowej, nie może liczyć na to, że będzie odnosić korzyści z uregulowań zawartych w umowie międzynarodowej bez zachowania zasady wzajemności (por. również orzeczenie SN z dnia 18 maja 1970 r., I CR 58/70, OSNCP 1971, nr 5, poz. 86 z glosą H. Trammera, PiP 1972, z. 1, s. 161 oraz postanowienie SN z dnia 7 lutego 2000 r., I CKN 372/98, OSNC 2000, nr 9, poz. 156).

Niezależnie od umów międzynarodowych trzeba jednak mieć na względzie przedstawione w uwadze 15 akty prawa unijnego.

18. Por. E. Wierzbowski, *Konwencja nowojorska o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą*, NP 1962, nr 6; H. Trammer, *Nowa konwencja haska o procedurze cywilnej*, NP 1963, nr 9; *idem*, *Haskie konwencje alimentacyjne (w:) Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; J. Jodłowski, *W kwestii zakresu mocy obowiązującej niektórych umów międzynarodowych o obrocie praw-*

nym, NP 1978, nr 7–8; *idem*, *Les conventions relatives à la coopération judiciaire en matière civile et commerciale entre les états socialistes et les états occidentaux*, Recueil des Cours de l'Académie de la Haye 1982, t. 158, s. 281 i n.; A. Zieliński, *Obrót prawny z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych. Umowy międzynarodowe PRL*, Warszawa 1983; J. Ciszewski, *Aktualne zagadnienia dotyczące umów o obrocie prawnym w stosunkach między Polską a innymi państwami. Sukcesja umów przez nowe państwa, nowe umowy i zakres terytorialnego zastosowania*, KPP 1994, z. 2; *idem*, *Obrót prawny z zagranicą. Zbiór umów międzynarodowych*, Warszawa 1997.

19. Wykaz wybranych umów międzynarodowych (wielostronnych) dotyczących obrotu cywilnoprawnego:
- Konwencja o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą, sporządzona w Nowym Jorku dnia 20 czerwca 1956 r. (Dz. U. z 1961 r. Nr 17, poz. 87 i 88),
 - Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 10 czerwca 1958 r. (Dz. U. z 1962 r. Nr 9, poz. 41 i 42),
 - Konwencja europejska o międzynarodowym arbitrażu handlowym, sporządzona w Genewie dnia 21 kwietnia 1961 r. (Dz. U. z 1964 r. Nr 40, poz. 270 i 271),
 - Konwencja w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 10 grudnia 1962 r. (Dz. U. z 1965 r. Nr 9, poz. 53 i 54),
 - Konwencja o przedawnieniu w międzynarodowej sprzedaży towarów, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 czerwca 1974 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 45, poz. 282 z późn. zm. i poz. 283); konwencja ta weszła w życie w stosunku do Polski 1 grudnia 1995 r.,
 - Protokół sporządzony w Wiedniu 11 kwietnia 1980 r. o zmianie Konwencji o przedawnieniu w międzynarodowej sprzedaży towarów z 1974 r., sporządzonej w Nowym Jorku dnia 14 czerwca 1974 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 45, poz. 284),
 - Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów, sporządzona w Wiedniu dnia 11 kwietnia 1980 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 45, poz. 286 i 287); konwencja ta weszła w życie w stosunku do Polski 1 czerwca 1996 r.,
 - Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm. i poz. 527),
 - Konwencja dotycząca procedury cywilnej, podpisana w Hadze dnia 1 marca 1954 r. (Dz. U. z 1963 r. Nr 17, poz. 90 z późn. zm. i 91); por. uwagę 21,
 - Konwencja dotycząca kolizji praw w przedmiocie rozporządzeń testamentowych, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 r. (Dz. U. z 1969 r. Nr 34, poz. 284 i 285),

- Konwencja o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 106, poz. 519 i 520),
- Konwencja o przeprowadzaniu dowodów za granicą w sprawach cywilnych lub handlowych, sporządzona w Hadze dnia 18 marca 1970 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 50, poz. 582 i 583 ze zm.); konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 13 kwietnia 1996 r.,
- Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze dnia 19 października 1996 r. (Dz. U. z 2010 r. Nr 172, poz. 1158),
- Konwencja o uznawaniu rozwodów i separacji, sporządzona w Hadze dnia 1 czerwca 1970 r. (Dz. U. z 2001 r. Nr 53, poz. 561 i 562); konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 24 czerwca 1996 r.,
- Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych, sporządzona w Hadze dnia 2 października 1973 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 39, poz. 444 i 445); konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 1 maja 1996 r.,
- Konwencja sporządzona w Hadze dnia 2 października 1973 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń odnoszących się do obowiązków alimentacyjnych (Dz. U. z 2000 r. Nr 2, poz. 13 i 14); konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 1 lipca 1996 r.,
- Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528 z późn. zm. i poz. 529),
- Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, sporządzona w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 r. (Dz. Urz. UE C 169 z 8.07.2005, s. 10 z późn. zm.); konwencja weszła w życie 1 sierpnia 2007 r., ogłoszona dopiero 22 stycznia 2008 r. (Dz. U. Nr 10, poz. 57 i 58),
- Konwencja o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych, sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 18, poz. 86 i 87); konwencja ta weszła w życie wobec Polski 1 listopada 1992 r.,
- Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzona w Hadze dnia 29 maja 1993 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448 i 449); konwencja ta weszła w życie w stosunku do Polski 1 października 1995 r.,
- Konwencja dotycząca uregulowania opieki nad małoletnimi, podpisana w Hadze dnia 12 czerwca 1902 r. (Dz. U. z 1929 r. Nr 80, poz. 596),
- Konwencja dotycząca ubezwłasnowolnienia i analogicznych zarządzeń opiekuńczych, podpisana w Hadze dnia 17 lipca 1905 r. (Dz. U. z 1929 r. Nr 80, poz. 598),
- Konwencja dotycząca procedury cywilnej, podpisana w Hadze dnia 17 lipca 1905 r. (Dz. U. z 1926 r. Nr 126, poz. 734 i 735); Polska jest związana tą konwencją tylko w stosunku z Islandią,

- Europejska konwencja o zniesieniu wymogu legalizacji dokumentów sporządzonych przez przedstawicieli dyplomatycznych lub urzędników konsularnych, sporządzona w Londynie dnia 7 czerwca 1968 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 76, poz. 381 i 382),
- Konwencja europejska o informacji o prawie obcym, sporządzona w Londynie 7 czerwca 1968 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 64, poz. 272, 273, 274, 275 z późn. zm.); konwencja ta weszła w życie w stosunku do Polski 15 grudnia 1992 r.,
- Europejska konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem, sporządzona w Luksemburgu dnia 20 maja 1980 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 31, poz. 134 z późn. zm. i poz. 135),
- Międzynarodowa konwencja o ujednoliceniu niektórych zasad dotyczących jurysdykcji cywilnej w sprawach zderzeń, sporządzona w Brukseli dnia 10 maja 1952 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 110, poz. 532 i 533),
- Konwencja o doręczaniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych, sporządzona w Hadze dnia 15 listopada 1965 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 87, poz. 968 i 969); konwencja ta weszła w życie wobec Polski 1 września 1996 r.,
- Konwencja o odpowiedzialności osób utrzymujących hotele za rzeczy wniesione przez gości hotelowych, sporządzona w Paryżu dnia 17 grudnia 1962 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 22, poz. 197); konwencja weszła w życie wobec Polski 18 czerwca 1997 r.,
- Europejska konwencja o przysposabianiu dzieci, sporządzona w Strasburgu dnia 24 kwietnia 1967 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 99, poz. 1157 i 1158); konwencja weszła w życie wobec Polski 22 września 1996 r.,
- Europejska konwencja o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego, sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1975 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 79, poz. 888); konwencja weszła w życie wobec Polski 22 września 1996 r.,
- Porozumienie europejskie w sprawie przekazywania wniosków o przyznanie pomocy sądowej, sporządzone w Strasburgu 27 stycznia 1977 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 102, poz. 1183); weszło w życie wobec Polski 19 kwietnia 1997 r.,
- Konwencja nr 17 w sprawie zwolnienia od legalizacji niektórych aktów i dokumentów, sporządzona w Atenach dnia 15 września 1977 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 148, poz. 1446 i 1447); konwencja weszła w życie wobec Polski 1 czerwca 2003 r.,
- Konwencja znosząca wymóg legalizacji zagranicznych dokumentów urzędowych, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 938); konwencja ta weszła w życie wobec Polski 14 sierpnia 2005 r.

20. Wykaz obowiązujących umów dwustronnych z zakresu obrotu cywilnoprawnego z zagranicą:

Algieria – Umowa dotycząca obrotu prawnego w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Algierze dnia 9 listopada 1976 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 10, poz. 73 i 74).

Australia – jest stroną Konwencji między Polską a Wielką Brytanią i Północną Irlandią w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych, podpisanej w Warszawie dnia 26 sierpnia 1931 r. (Dz. U. z 1934 r. Nr 4, poz. 31; tekst konwencji – Dz. U. z 1932 r. Nr 55, poz. 533 z późn. zm. i poz. 534).

Austria – Umowa o wzajemnych stosunkach w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz o dokumentach, podpisana w Wiedniu dnia 11 grudnia 1963 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 6, poz. 33 z późn. zm. i poz. 35); jeszcze przed ogłoszeniem była uzupełniona przez Protokół dodatkowy do Umowy, podpisany w Wiedniu dnia 25 stycznia 1973 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 6, poz. 34 i 35); zarówno umowa, jak i protokół dodatkowy weszły w życie 20 lutego 1974 r.

Belgia – Umowa o uznawaniu orzeczeń w sprawach o rozwód, sporządzona w Brukseli 17 grudnia 1986 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 39, poz. 234 i 235); weszła w życie 18 stycznia 1997 r.; Umowa o informacji prawnej, podpisana w Brukseli dnia 17 grudnia 1986 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 46, poz. 267 i 268).

Białoruś – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, sporządzona w Mińsku dnia 26 października 1994 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 128, poz. 619 i 620).

Bośnia i Hercegowina – Umowa o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 6 lutego 1960 r. (Dz. U. z 1963 r. Nr 27, poz. 162 i 163).

Bułgaria – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 4 grudnia 1961 r. (Dz. U. z 1963 r. Nr 17, poz. 88 z późn. zm. i poz. 89); Umowa weszła w życie 19 kwietnia 1963 r.; została zmieniona Protokołem do Umowy, podpisanym w Sofii dnia 27 czerwca 1980 r. (Dz. U. z 1981 r. Nr 10, poz. 43 i 44); protokół wszedł w życie 25 lutego 1981 r.

Chiny – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 5 czerwca 1987 r. (Dz. U. z 1988 r. Nr 9, poz. 65 i 66).

Chorwacja – Umowa o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 6 lutego 1960 r. (Dz. U. z 1963 r. Nr 27, poz. 162 i 163), z wyjątkiem art. 73–91.

Cypr – Umowa w współpracy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, sporządzona w Nikozji dnia 14 listopada 1996 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 39, poz. 383 i 384), z wyjątkiem art. 10–25.

Czechy – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 21 grudnia 1987 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 39, poz. 210 z późn. zm. i poz. 211) – z wyjątkiem art. 64–85.

Egipt – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i handlowych, sporządzona w Kairze dnia 17 maja 1992 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 34, poz. 126 i 127).

Estonia – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, pracowniczych i karnych, sporządzona w Tallinie dnia 27 listopada 1998 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 5, poz. 49 i 50).

Finlandia – Umowa o ochronie prawnej i pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Helsinkach dnia 27 maja 1980 r. (Dz. U. z 1981 r. Nr 27, poz. 140 i 141).

Francja – Umowa o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego, sporządzona w Warszawie dnia 5 kwietnia 1967 r. (Dz. U. z 1969 r. Nr 4, poz. 22 z późn. zm. i poz. 23).

Układ o ułatwieniu stosowania Konwencji o procedurze cywilnej, podpisanej w Hadze dnia 1 marca 1954 r., sporządzony w Warszawie dnia 5 kwietnia 1967 r. (Dz. U. z 1969 r. Nr 5, poz. 33 i 34).

Grecja – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Atenach dnia 24 października 1979 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 4, poz. 24 z późn. zm. i poz. 25).

Irak – Umowa o pomocy prawnej i sądowej w sprawach cywilnych i karnych, sporządzona w Bagdadzie dnia 29 października 1988 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 70, poz. 418 i 419).

Jugosławia (obecnie Serbia) – Umowa o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 6 lutego 1960 r. (Dz. U. z 1963 r. Nr 27, poz. 162 i 163).

Kanada – jest stroną Konwencji między Polską a Wielką Brytanią i Północną Irlandią w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych, podpisanej w Warszawie dnia 26 sierpnia 1931 r. (Dz. U. z 1932 r. Nr 32, poz. 324).

Kenia – w drodze wymiany not w 1968 r. (Komunikat o wymianie not: Dz. Urz. MS z 1968 r. Nr 5, poz. 37) ustalono, że w stosunkach między Polską a Kenią sto-

sować się będzie Konwencję między Polską a Wielką Brytanią i Północną Irlandią w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych, podpisaną w Warszawie dnia 26 sierpnia 1931 r.

Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Phenianie dnia 28 września 1986 r. (Dz. U. z 1987 r. Nr 24, poz. 135 i 136).

Kuba – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Hawanie dnia 18 listopada 1982 r. (Dz. U. z 1984 r. Nr 47, poz. 247 i 248).

Libia – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, handlowych, rodzinnych i karnych, podpisana w Trypolisie dnia 2 grudnia 1985 r. (Dz. U. z 1987 r. Nr 13, poz. 80 i 81).

Litwa – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sporządzona w Warszawie dnia 26 stycznia 1993 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 35, poz. 130 i 131).

Łotwa – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sporządzona w Rydze dnia 23 lutego 1994 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 110, poz. 534 i 535).

Macedonia – Umowa o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 6 lutego 1960 r. (Dz. U. z 1963 r. Nr 27, poz. 162 i 163).

Malta – w drodze wymiany not w 1964 r. ustalono, że w stosunkach między Polską a Maltą stosuje się Konwencję między Polską a Wielką Brytanią i Północną Irlandią w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych, podpisaną w Warszawie dnia 26 sierpnia 1931 r.

Maroko – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 21 maja 1979 r. (Dz. U. z 1983 r. Nr 14, poz. 69 i 70).

Mongolia – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 19 października 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 43, poz. 370 i 371).

Niemcy – Układ między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o dalszym ułatwieniu obrotu prawnego na podstawie Konwencji Haskiej z dnia 1 marca 1954 r., dotyczącej procedury cywilnej, sporządzony w Warszawie dnia 14 grudnia 1992 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 30, poz. 110 i 111).

Nowa Zelandia – jest stroną Konwencji między Polską a Wielką Brytanią i Północną Irlandią w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych, podpisanej w Warszawie dnia 26 sierpnia 1931 r. (Dz. U. z 1932 r. Nr 32, poz. 324).

Rosja – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 16 września 1996 r. (Dz. U. z 2002 r. Nr 83, poz. 750 i 751).

Rumunia – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, sporządzona w Bukareszcie dnia 15 maja 1999 r. (Dz. U. z 2002 r. Nr 83, poz. 752 i 753).

Słowacja – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 21 grudnia 1987 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 39, poz. 210 z późn. zm. i poz. 211).

Słowenia – Umowa o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 6 lutego 1960 r. (Dz. U. z 1963 r. Nr 27, poz. 162 i 163).

Syria – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Damaszku dnia 16 lutego 1985 r. (Dz. U. z 1986 r. Nr 37, poz. 181 i 182).

Tanzania – w drodze wymiany not w latach 1963 i 1964 ustalono, że w stosunkach między Polską a Tanzanią stosować się będzie Konwencję między Polską a Wielką Brytanią i Północną Irlandią w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych, podpisaną w Warszawie dnia 26 sierpnia 1931 r. Konwencję tę stosuje się także w relacjach z Bahama, Dominikaną, Fidżi, Lesotho, Suazi i Tonga.

Tunezja – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 22 marca 1985 r. (Dz. U. z 1987 r. Nr 11, poz. 71 i 72).

Turcja – Umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i handlowych, podpisana w Warszawie dnia 12 kwietnia 1988 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 3, poz. 13 i 14).

Ukraina – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych, sporządzona w Kijowie dnia 24 maja 1993 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 96, poz. 465 i 466).

Węgry – Umowa o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Budapeszcie dnia 6 marca 1959 r. (Dz. U. z 1960 r. Nr 8, poz. 54 i 55); umowa ta została zmieniona przez Protokół w sprawie zmian i uzupełnień

Umowy, sporządzony w Warszawie dnia 18 września 1980 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 5, poz. 32 i 33).

Wielka Brytania i Północna Irlandia – Konwencja w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych, podpisana w Warszawie dnia 26 sierpnia 1931 r. (Dz. U. z 1932 r. Nr 32, poz. 324; tekst konwencji – Dz. U. z 1932 r. Nr 55, poz. 533 z późn. zm. i poz. 534; z 1934 r. Nr 37, poz. 339).

Wietnam – Umowa o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, sporządzona w Warszawie dnia 22 marca 1993 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 55, poz. 289 i 290).

Włochy – Umowa o pomocy sądowej oraz o uznawaniu i wykonywaniu wyroków w sprawach cywilnych, podpisana w Warszawie dnia 28 kwietnia 1989 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 23, poz. 97 z późn. zm. i poz. 98).

Co do kwestii związanych z sukcesją umów przez nowe państwa, które powstały w latach 90. ubiegłego wieku, por. J. Ciszewski, *Aktualne zagadnienia dotyczące...*, s. 229–280.

Konwencja lugańska z 1988 r., rozporządzenie nr 44/2001 oraz rozporządzenie nr 1215/2015

21. W dniu 1 lutego 2000 r. weszła w życie w stosunku do Polski konwencja lugańska z 1988 r. Celem jej podpisania było rozciągnięcie zasad konwencji brukselskiej, której postanowienia stanowiły zaczątek tzw. europejskiego prawa procesowego, na państwa członkowskie Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA). Obie konwencje miały identyczny przedmiot regulacji i zakres zastosowania. Ich postanowienia były niemal jednakowe (miały tę samą numerację artykułów). Stronami konwencji lugańskiej z 1988 r. były wszystkie państwa Unii Europejskiej oraz Szwajcaria, Islandia i Norwegia. Konwencja brukselska została zastąpiona rozporządzeniem nr 44/2001, które weszło w życie 1 marca 2002 r. To rozporządzenie zostało z kolei zastąpione rozporządzeniem 1215/2012, które weszło w życie 10 stycznia 2015 r. Rozporządzenie nie jest umową międzynarodową, lecz regulacją prawa unijnego.

Przekształcenie konwencji brukselskiej w rozporządzenie spowodowało zmianę relacji między tym aktem prawa unijnego a konwencją lugańską z 1988 r.

Rozporządzenie Unii Europejskiej znajduje bezpośrednie zastosowanie w państwach członkowskich Unii. Konwencja lugańska z 1988 r. była klasyczną umową międzynarodową o charakterze wielostronnym, której zmiana wymagałaby zachowania

wania procedury właściwej dla zmiany umowy międzynarodowej (tj. ratyfikacji przez państwa strony umowy).

Paralelność konwencji brukselskiej i konwencji lugańskiej z 1988 r. stwarzała problem ich jednolitej wykładni i stosowania. Państwa Unii Europejskiej zapewniły jednolitą wykładnię konwencji brukselskiej dzięki powierzeniu jej wykładni Europejskiemu Trybunałowi Sprawiedliwości w Luksemburgu. Istotną zaletą systemu interpretacji postanowień konwencji, przyjętej przez Trybunał, było stosowanie metody wykładni autonomicznej (tj. niezależnej od systemów prawnych państw członkowskich). Konwencja lugańska z 1988 r. nie podlegała wykładni Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. W zamian stworzono natomiast system oparty na zasadzie konsultacji i precedensów (por. Protokół II dotyczący jednolitej wykładni konwencji oraz A. Włosińska, *Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich dotyczące Konwencji brukselskiej a Konwencja z Lugano*, RPEiS 1999, z. 3–4, s. 69 i n.).

Wszystkie akty europejskiego prawa procesowego cywilnego podlegają obecnie wykładni Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Konwencja lugańska z 1988 r. w wersji z dnia 30 listopada 2007 r. zachowała znaczenie w stosunkach Polski z Norwegią, Islandią i Szwajcarią.

Por. co do konwencji lugańskiej m.in. A. Mączyński, *Jednolite europejskie normy o jurysdykcji krajowej i skuteczności orzeczeń zagranicznych* (w:) *Księga pamiątkowa. I Kongres Notariuszy RP*, Poznań 1993; M. Ahlt, *Konwencja brukselska o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach małżeńskich*, KPP 1999, z. 4; J. Ciszewski, *Przystąpienie Polski do Konwencji lugańskiej i do Europejskiej Konwencji o doręczaniu pism sądowych i pozasądowych*, KPP 1999, z. 4; H. Duintjer Tebbens, *Konwencja brukselska i Konwencja lugańska w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości*, KPP 1999, z. 4; M. Pazdan, *Znaczenie Konwencji lugańskiej dla polskiego sądownictwa i notariatu*, Poznań–Kluczbork 1999; W. Galiński, *Europeizacja polskiego prawa sądowego cywilnego poprzez Konwencję z Lugano* (w:) C. Mik (red.), *Europeizacja prawa krajowego*, Toruń 2000; F.R. Paulinopereira, *Ogólna charakterystyka Konwencji brukselskiej z 27 września 1968 r. i Konwencji lugańskiej z 16 września 1988 r.*, KPP 1999, z. 4; C. Quigley, *Zakres zastosowania Konwencji brukselskiej i Konwencji lugańskiej*, KPP 1999, z. 4; K. Weitz, *Konwencja z Lugano. Wykonalność zagranicznych orzeczeń przed sądami polskimi*, Warszawa 2002; A. Włosińska, *Odmowa uznania zagranicznego orzeczenia sądowego w świetle postanowień konwencji lugańskiej*, Warszawa 2002; K. Flaga-Gieruszyńska, *Konwencja o jurysdykcji krajowej i wykonalności orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych – wybrane zagadnienia*, Rej. 2000, nr 1; J. Łopuski, *Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych*,

Bydgoszcz 2001; J. Ciszewski, *Konwencja z Lugano. Komentarz*; J. Ustjanicz-Folcik, *Miejsce Konwencji lugańskiej w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2004.

22. Obecnie podstawowe znaczenie mają regulacje europejskiego prawa procesowego cywilnego, a wśród nich przede wszystkim rozporządzenie nr 1215/2012, które zastąpiło rozporządzenie nr 44/2001.

Rozporządzenie nr 1215/2012, podobnie jak wcześniej konwencja lugańska z 1988 r., konwencja brukselska i rozporządzenie nr 44/2001, jednocześnie reguluje jurysdykcję krajową bezpośrednią oraz uznanie i stwierdzenie wykonalności zagranicznych orzeczeń. Następną istotną cechą rozporządzeń unijnych jest sposób regulacji uznawania i stwierdzania wykonalności zagranicznych orzeczeń, ugód sądowych i dokumentów urzędowych. Uznanie orzeczeń następuje bez potrzeby przeprowadzania postępowania (tzw. uznanie automatyczne, *ex lege*), a postępowanie co do stwierdzenia wykonalności orzeczeń, dokumentów urzędowych i ugód sądowych jest postępowaniem uproszczonym i w I instancji jednostronnym (*ex parte*).

Rozporządzenie nr 1215/2012 reguluje zagadnienia jurysdykcji krajowej sądów państw członkowskich, zawisłość spraw i sprawy wiążące się ze sobą przed tymi sądami i ich skutki, środki tymczasowe, w tym środki zabezpieczające oraz uznanie i wykonywanie orzeczeń sądowych, ugód sądowych i dokumentów urzędowych pochodzących z państw członkowskich. Zakres zastosowania rozporządzenia nr 1215/2012 jest ograniczony do spraw cywilnych i handlowych, niezależnie od tego, w jakim trybie i przez jaki sąd są one rozpoznawane (art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012). Nie znajduje ono zastosowania, na podstawie wyraźnego wyłączenia, do spraw podatkowych, celnych, administracyjnych ani spraw dotyczących odpowiedzialności państwa za działania lub zaniechania w wykonywaniu władzy publicznej, a także spraw dotyczących stanu cywilnego, zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych osób fizycznych, majątkowych spraw małżeńskich lub związku uznawanego za mającego skutki porównywalne, obowiązków alimentacyjnych wynikających ze stosunku rodzinnego, pokrewieństwa, małżeństwa lub powinowactwa, prawa spadkowego (włącznie z problematyką testamentów), spraw rozstrzyganych w drodze sądownictwa polubownego, spraw dotyczących ubezpieczeń społecznych oraz postępowania upadłościowego, układowego i innych podobnych postępowań (art. 1 ust. 1 zdanie drugie oraz art. 1 ust. 2 rozporządzenia nr 1215/2012).

Rozporządzenie przejęło stworzony w ramach konwencji brukselskiej system swobodnego „przepływu orzeczeń” w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Nie uzależnia także jego stosowania od obywatelstwa lub przynależności państwowej stron postępowania. Do zakresu jego stosowania należą zatem również spory, których strony nie są obywatelami państw członkowskich.

Zakresem przedmiotowym rozporządzenia nr 1215/2012 są objęte sprawy cywilne i handlowe. Znaczenie pojęcia „sprawy cywilne i handlowe” nie zostało zdefiniowane. Z faktu, że o zastosowaniu tego rozporządzenia nie decyduje charakter organu rozstrzygającego sprawę, wyprowadza się wniosek, iż przy określeniu tego pojęcia należy kierować się kryteriami o charakterze materialnym, a nie proceduralnym. Pojęcie sprawy cywilnej i handlowej jest różnie rozumiane w ustawodawstwach europejskich, a w niektórych systemach granica między prawem prywatnym a publicznym jest płynna (w szczególności w państwach *common law*). Do wykładni sformułowania „sprawy cywilne i handlowe” nie stosuje się prawa żadnego z państw członkowskich, lecz należy kierować się celami, zakresem i systematyką rozporządzenia oraz ogólnymi zasadami wynikającymi z systemów prawnych państw członkowskich.

Kryteriami decydującymi o cywilnym i handlowym charakterze sprawy są: rodzaj dochodzonych roszczeń, rodzaj podjętych działań lub ich podstawa prawna. Jeśli chodzi o status i zdolność prawną osób fizycznych, to wyłączone są w szczególności następujące kwestie: ważność i wzruszalność małżeństwa, separacja, status małoletniego, prawo do opieki nad dzieckiem, zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych, obywatelstwo, miejsce zamieszkania i pobytu, opieka i kuratela oraz przysposobienie.

Uważa się, że pojęcie stosunków majątkowych wynikających z małżeństwa obejmuje nie tylko majątkowe stosunki małżeńskie, lecz również wszystkie inne stosunki majątkowe wynikające bezpośrednio z małżeństwa lub jego rozwiązania.

W zakresie spraw wynikających z testamentów i dziedziczenia (art. 1 ust. 2 lit. f rozporządzenia nr 1215/2012) wyłączenie dotyczy również darowizn na wypadek śmierci, zachowków, zapisów, roszczeń spadkobierców itp. W tych sprawach od 17 sierpnia 2015 r. ma zastosowanie rozporządzenie nr 650/2012.

Rozporządzenie nr 1215/2012 nie zawiera definicji pojęcia „ubezpieczenie społeczne”. W praktyce nawiązuje się do przepisów Rady Europy dotyczących zakresu systemu zabezpieczenia społecznego pracowników i ich rodzin oraz Konwencji nr 102 Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1952 r. o minimalnych normach zabezpieczenia społecznego, przyjętej w Genewie 28 czerwca 1953 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 93, poz. 775).

W orzecznictwie sądowym państw członkowskich za roszczenia z zakresu ubezpieczeń społecznych (a więc niepodlegające zakresowi rozporządzenia) zostały uznane np. roszczenia przeciwko pracodawcy z powodu niezapłacenia składek ubezpieczeniowych czy roszczenia zakładu ubezpieczeń społecznych o zwrot nie należnych świadczeń. Rozporządzenie ma natomiast zastosowanie np. do roszczeń w stosunku do pracodawcy o wynagrodzenie za urlop lub o zasiłek na dzieci.

W zakresie wyłączenia spraw arbitrażowych przyjmuje się, że rozporządzenie nie ma zastosowania nie tylko do orzeczeń sądów arbitrażowych, ale także orzeczeń sądów państwowych, które dotyczą spraw związanych z funkcjonowaniem sądu polubownego (np. co do skargi arbitra o zapłatę wynagrodzenia, skargi o uchylenie orzeczenia sądu polubownego). Stan prawny w zakresie wyłączenia sądownictwa polubownego został jednak uzupełniony przez podkreślenie pierwszeństwa konwencji o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 10 czerwca 1958 r. (Dz. U. z 1962 r. Nr 9, poz. 41) oraz wyjaśnienie skutków orzeczenia państwa członkowskiego w przedmiocie ważności lub skuteczności zapisu na sąd polubowny.

Por. P. Grzegorzczak, *Nowy fundament europejskiego prawa procesowego cywilnego: jurysdykcja krajowa, zawisłość sprawy oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych według rozporządzenia Rady i Parlamentu Europejskiego nr 1215/2012 (Bruksela Ia) (część I)*, PS 2014, nr 6, s. 23–31.

Rozdział I rozporządzenia nr 1215/2012 dotyczy zakresu jego stosowania i definicji (1–3), rozdział II – jurysdykcji i obejmuje przepisy ogólne (art. 4–6), jurysdykcję szczególną (art. 7–9), jurysdykcję w sprawach dotyczących ubezpieczenia (art. 10–16), jurysdykcję w sprawach dotyczących umów konsumenckich (art. 17–19), jurysdykcję w zakresie indywidualnych umów o pracę (art. 20–23), jurysdykcję wyłączną (art. 24), umowę dotyczącą jurysdykcji (art. 25–26), badanie jurysdykcji i dopuszczalność postępowania (art. 27–28), zawisłość sprawy i sprawy wiążące się ze sobą (art. 29–34), środki tymczasowe, w tym środki zabezpieczające (art. 35). Rozdział III jest poświęcony uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń i obejmuje uznawanie (art. 36–38), wykonywanie (art. 39–44), odmowę uznania i wykonania (art. 45–51), przepisy wspólne (art. 52–57). Rozdział IV dotyczy dokumentów urzędowych i ugód sądowych (art. 58–60), rozdział V zawiera przepisy ogólne (art. 61–65), a rozdział VI przepisy przejściowe (art. 66). Rozdział VII dotyczy stosunku do innych aktów prawnych (art. 67–73), wreszcie rozdział VIII obejmuje przepisy końcowe (art. 74–81).

Rozporządzenie nr 1215/2012 jest stosowane w zakresie jurysdykcji, gdy pozwany ma miejsce zamieszkania na obszarze państwa członkowskiego. W zakresie zawisłości rozporządzenie stosuje się, gdy oba wchodzące w grę postępowania toczą się przed sądami różnych państw członkowskich lub w określonej sytuacji przed sądem państwa trzeciego.

Co do uznawania i wykonywania orzeczeń zagranicznych to rozporządzenie jest stosowane tylko wówczas, gdy państwo pochodzenia orzeczenia oraz państwo uznania albo wykonania jest członkiem Unii Europejskiej.

Rozporządzenie w zasadzie zastępuje umowy międzynarodowe dwustronne, zawarte między państwami członkowskimi w materii, którą reguluje (por. art. 69 rozporządzenia nr 1215/2012). Nie narusza natomiast stosowania umów międzynarodowych wielostronnych, regulujących jurysdykcję krajową lub uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach szczególnych (por. art. 71 rozporządzenia nr 1215/2012). Pierwszeństwo przed rozporządzeniem mają ponadto szczególne akty prawa unijnego, które dotyczą jurysdykcji krajowej oraz uznawania i wykonywania orzeczeń (por. art. 67 rozporządzenia nr 1215/2012).

Konwencje dwustronne, które zostały zastąpione przez rozporządzenie nr 1215/2012, pozostają w mocy tylko co do zagadnień, do których rozporządzenie to nie ma zastosowania.

Na temat rozporządzenia nr 44/2001 por. m.in. K. Weitz, *O jurysdykcji krajowej w postępowaniu zabezpieczającym w świetle konwencji lugańskiej i prawa wspólnotowego*, PS 2003, nr 10; *idem*, *Jurysdykcja krajowa oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych w świetle prawa wspólnotowego*, KPP 2004, z. 1; M. Pazdan, *Poszukiwanie właściwego sądu i właściwego prawa po dniu 1 maja 2004 r.*, Rej. 2004, nr 3–4; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne* (w:) A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005, s. 487–623; J. Gołaczyński, *Wybrane zagadnienia jurysdykcji krajowej według rozporządzenia Rady Unii Europejskiej nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych* (w:) L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005; J. Maliszewska-Nienartowicz, *Reguły dotyczące jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych w prawie wspólnotowym – rozporządzenie Rady 44/2001/WE, cz. I*, M. Praw. 2004, nr 2; *eadem*, *Reguły dotyczące jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych w prawie wspólnotowym – rozporządzenie Rady 44/2001/WE, cz. II*, M. Praw. 2004, nr 10; *eadem*, *Reguły dotyczące jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych w prawie wspólnotowym – rozporządzenie Rady 44/2001/WE, cz. III*, M. Praw. 2004, nr 11; K. Sznajder, *Wyjątki od obowiązku respektowania stanu zawisłości sprawy w rozporządzeniu Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych* (w:) L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005; *eadem*, *Pojęcie umowy i roszczenia wynikającego z umowy na tle regulacji europejskich dotyczących jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych*, KPP 2005, z. 2.

Na temat rozporządzenia nr 1215/2012 zob. m.in. P. Grzegorczyk, *Nowy fundament europejskiego...* (część I); P. Grzegorczyk, *Nowy fundament europejskiego prawa procesowego cywilnego: jurysdykcja krajowa, zawisłość sprawy oraz uznawanie*

i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych według rozporządzenia Rady i Parlamentu Europejskiego nr 1215/2012 (Bruksela Ia) (część II), PS 2014, nr 7–8; J. Gołaczyński (red.), Jurysdykcja, uznawanie orzeczeń sądowych oraz ich wykonywanie w sprawach cywilnych i handlowych. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1215/2012. Komentarz, Warszawa 2015; B. Trocha, Uwagi na tle częściowego rozszerzenia zakresu podmiotowego rozporządzenia Bruksela I bis na pozwanych z państw trzecich, PPC 2013, nr 2.

W celu dostosowania konwencji lugańskiej z 1988 r. do rozporządzenia nr 44/2001 zawarto Konwencję lugańską z dnia 30 października 2007 r. o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (tzw. Lugano II) (Dz. Urz. UE L 339 z 21.12.2007, s. 3 ze sprost.).

23. Rozporządzenie nr 1215/2012 oraz konwencja lugańska z 2007 r. dotyczą spraw cywilnych i handlowych. W prawie unijnym znaczenie ma jednak ponadto rozporządzenie nr 2201/2003, które ma zastosowanie do spraw małżeńskich i spraw dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Pojęcie spraw małżeńskich obejmuje sprawy małżeńskie niemajątkowe (rozwód, separację, unieważnienie małżeństwa; sporna jest kwestia przynależności do rozporządzenia spraw o ustalenie istnienia albo nieistnienia małżeństwa, por. art. 1 ust. 1 lit. a rozporządzenia nr 2201/2003). Natomiast pojęcie spraw z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej odnosi się do przyznawania, wykonywania, delegacji, ograniczenia lub pozbawienia odpowiedzialności rodzicielskiej (art. 1 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2201/2003). Pojęcie „odpowiedzialność rodzicielska” wynika z art. 2 pkt 7 rozporządzenia nr 2201/2003. Oznacza ono wszystkie prawa i obowiązki odnoszące się do osoby i majątku dziecka przysługujące osobie fizycznej lub prawnej na mocy orzeczenia sądowego, z mocy prawa lub umowy mającej skutek prawny. Określenie to obejmuje prawo do opieki i prawo do kontaktów z dzieckiem.

Na temat rozporządzenia nr 2201/2003 i poprzedzającego go rozporządzenia nr 1347/2000 por. m.in. J. Ciszewski, *Europejskie prawo małżeńskie i dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej. Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń. Komentarz*, Warszawa 2004; B. Janowski, *Uznawanie orzeczeń zagranicznych w sprawach małżeńskich i pieczy nad dzieckiem*, KPP 2002, z. 4; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne* (w:) A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii...*, s. 642–697; *idem*, *Jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w prawie wspólnotowym*, KPP 2007, z. 1, s. 83 i n.

24. Por. ponadto J. Ciszewski, *Obrót prawny z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych*, Warszawa 2010.

KSIĘGA PIERWSZA JURYSDYKCJA KRAJOWA

TYTUŁ I

Przepisy ogólne

Literatura do tytułu I

W. Berutowicz, *Wszczęcie procesu cywilnego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego 1960, nr 27; **B. Bładowski**, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006; **W. Broniewicz**, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym według Kodeksu postępowania cywilnego*, Pal. 1966, nr 2; **T. Ereciński**, *Kilka uwag o tzw. jurysdykcji koniecznej* (w:) L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005; **T. Ereciński**, **J. Ciszewski**, *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, Warszawa 2000; **J. Fiołka**, *Jurysdykcja zagraniczna (extraterritorial lub transborder jurisdiction) w sprawach własności przemysłowej* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci profesora Janusza Szewca*, ZNUJ. Prace Instytutu Prawa Własności Intelktualnej 2004, nr 88; **B. Fuchs**, *Ujednolicenie prawa na płaszczyźnie międzynarodowej a zagadnienie forum shopping* (w:) L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005; **W. Graliński**, *Jurysdykcja krajowa sądów polskich jako przesłanka procesowa* (w:) K. Flaga-Gieruszyńska, G. Jędrejek (red.), *Aequitas sequitur legem. Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin Profesora Andrzeja Zielińskiego*, Warszawa 2014; **P. Grzebyk**, *Jurysdykcja krajowa w sprawach z zakresu prawa pracy w świetle rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001*, Warszawa 2011; **P. Grzebyk**, *Podstawy jurysdykcji krajowej w sprawach z zakresu prawa pracy w kodeksie postępowania cywilnego i wybranych umowach o pomocy prawnej*, PiZS 2010, nr 4; **P. Grzebyk**, *Zasady ustalania jurysdykcji krajowej w sprawach o roszczenia o wynagrodzenie za pracę* (w:) W. Sanetra (red.), *Wynagrodzenie za pracę w warunkach społecznej gospodarki rynkowej i demokracji*, Warszawa 2009; **P. Grzegorzczak**, *Immunitet państwa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010; **P. Grzegorzczak**, *Reżim procesowy immunitetu państwa w postępowaniu cywilnym*, PS 2010, nr 1; **P. Grzegorzczak**, *Zawisłość sprawy przed sądem zagranicznym w sprawach o naruszenie praw własności przemysłowej*, EPS 2006, nr 6; **P. Grzeszczak**, **T. Chilarski**, *Jurysdykcja krajowa w międzynarodowym postępowaniu upadłościowym*, PPH 2004, nr 2; **H. Jakimko**, *Pojęcie jurysdykcji krajowej w polskich Kodeksach postępowania cywilnego z roku 1930 i z roku 1964*, AUWr. PPIA 1997; **J. Jodłowski**, *Jurysdykcja sądów polskich w sprawach po cudzoziemcach zamieszkałych w Polsce*, PiP 1976, z. 6; **J. Jodłowski**, *Kilka kwestii z teorii międzynarodowego postępowania cywilnego*, PiP 1974, z. 2; **J. Jodłowski**,

Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach z elementem zagranicznym, Biblioteka Palestry, Warszawa 1976 oraz suplementy: 1977, 1979, 1981 i 1984; J. Jodłowski, *Zasady przewodnie polskiego międzynarodowego prawa procesowego cywilnego* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; Z. Knypl, *Jurysdykcja sądów polskich w postępowaniu rozpoznawczym i egzekucyjnym*, PES 1995, nr 10; J. Kropholler, J. von Hein, *Europäisches Zivilprozessrecht. Kommentar zu EuGVVO, Lugano-Übereinkommen 2007, EuVTVO, EuMahnVO und EuGFVO*, Frankfurt am Main 2011; Z. Miczek, *Jurysdykcja krajowa a właściwość sądu w postępowaniu pojednawczym*, Prawo i Podatki w Unii Europejskiej 2007, nr 7–8; M. Pazdan, *Zasięg jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych*, SC 1972, t. XX; M. Pertegas Sender, *Zawisłość sprawy oraz sprawy związane*, KPP 1999, z. 4; R.M. Pospieszalski, *Pojęcie jurysdykcji i próby międzynarodowego ujednolinitania norm jurysdykcyjnych*, PPC 1038, nr 1–2; M. Radwan, *Badanie jurysdykcji w postępowaniu cywilnym – uwagi na tle praktycznym*, EPS 2009, nr 2; J. Rajski, *Jeszcze w sprawie perpetuatio iurisdictionis*, PiP 1960, z. 7; J. Rajski, *Jurysdykcja krajowa a właściwość sądów w sprawach cywilnych*, PiP 1961, z. 4–5; J. Rajski, *Procesowe skutki wytoczenia powództwa za granicą (lis alibi pendens)*, Pal. 1961, nr 8; J. Rajski, *Zagadnienia perpetuatio iurisdictionis w międzynarodowym procesie cywilnym*, PiP 1959, z. 10; Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, cz. II, rozdz. 3; C. Sawicz, *Obrót prawny z zagranicą*, Zielona Góra 1992; W. Skierkowska, *Międzynarodowe postępowanie cywilne w sprawach alimentacyjnych*, Warszawa 1972; M. Sokołowski, *Pojęcie „zawisłości sprawy” w świetle rozporządzenia nr 2201/2003*, M. Praw. 2013, nr 24; Z. Szczurek, *Jurysdykcja krajowa polskich organów egzekucyjnych*, PES 1995, nr 11; K. Sznajder, *Stan zawisłości sprawy w konwencji z Lugano i w prawie wspólnotowym – pojęcie spraw tożsamyh*, Rej. 2003, nr 5; K. Sznajder, *Wyjątki od obowiązku respektowania stanu zawisłości sprawy w rozporządzeniu Rady (WE) nr 44/2001 z 22 grudnia 2000 r. o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych* (w:) L. Ogiegiło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005; H. Trammer, *W sprawie perpetuacji jurysdykcji krajowej*, PiP 1960, z. 1; B. Trocha, *Problematyka zawisłości sprawy w rozporządzeniu nr 1215/2012 (Bruksela I bis)*, M. Praw. 2013, nr 20; M. Waligórski, *O zawisłości prawnej*, PPC 1936, nr 16–17; K. Weitz, *Czy sądem, w którego okręgu nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę, jest tylko sąd, w którego okręgu zlokalizowane jest działanie lub zaniechanie będące przyczyną szkody?*, PPC 2011, nr 1; K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005; K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach alimentacyjnych w świetle rozporządzenia 4/2009* (w:) P. Grzegorzczak, K. Weitz (red.), *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, Warszawa 2012; K. Weitz, *Pojęcie jurysdykcji krajowej w postępowaniu cywilnym*, PS 2005, nr 1; K. Weitz, *Procesowe znaczenie zawisłości przed sądem zagranicznym*, KPP 2003, z. 1; K. Weitz, *Zawisłość spraw przed sądami państw członkowskich w sprawach małżeńskich oraz spraw dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w prawie wspólnotowym* (w:) H. Cioch, P. Kasprzyk (red.), *Z zagadnień prawa rodzinnego i rejestracji stanu cywilnego*, Lublin 2007; E. Wengerek, *Jurysdykcja krajowa w sprawach cywilnych w świetle Kodeksu postępowania cywilnego* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; E. Wierzbowski, *Międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych*, Warszawa 1971; M.P. Wójcik (w:) A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2010; F. Zedler, *Jurysdykcja krajowa sądów polskich według umów zawartych przez Polskę z państwami europejskimi*, RPEiS 1991, z. 4.

Art. 1097. [Zasada ciągłości jurysdykcji]

§ 1. Jurysdykcja krajowa istniejąca w chwili wszczęcia postępowania trwa nadal, choćby jej podstawy odpadły w toku postępowania.

§ 2. Sąd nie może uznać, że brak jest jurysdykcji krajowej, jeżeli jej podstawy powstały w toku postępowania.

Spis treści

Uwagi ogólne	51
Ewolucja uregulowania jurysdykcji krajowej	52
Jurysdykcja krajowa a właściwość sądu	54
Ciągłość jurysdykcji	55

Uwagi ogólne

1. Przepisy z zakresu międzynarodowego prawa prywatnego wskazują, jakie prawo materialne jest właściwe dla oceny konkretnego stosunku prawnego. Od tego, w którym państwie toczy się postępowanie, zależy zastosowanie odpowiednich reguł kolizyjnych, a w konsekwencji, jakie prawo materialne zostanie zastosowane. Przy określeniu jurysdykcji krajowej natomiast chodzi o rozgraniczenie zakresu działania wymiarów sprawiedliwości różnych państw. Normy jurysdykcyjne zazwyczaj regulują tylko kompetencje jednego – własnego państwa. W patologicznych wypadkach powód przez wybór sądu danego państwa, rozstrzygającego jego sprawę, może wybrać zatem odpowiadające mu prawo kolizyjne i w konsekwencji prawo materialne właściwe dla rozstrzygnięcia sprawy. W doktrynie działania takie są określane mianem *forum shopping*.

Istnienie jurysdykcji nie przesądza o tym, jakie prawo należy w sprawie stosować; tę kwestię reguluje prawo prywatne międzynarodowe (tak trafnie Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 15 maja 2008 r., I CSK 541/07, OSNC 2009, nr 9, poz. 125).

Przepisy o jurysdykcji krajowej zamieszczone w kodeksie postępowania cywilnego realizują zasadę równouprawnienia cudzoziemców w zakresie dostępu do sądów. Każdy cudzoziemiec bowiem może, na równi z obywatelem polskim, wystąpić do sądu polskiego, jeżeli tylko sądowi temu przysługuje jurysdykcja krajowa.

W sprawach z elementem zagranicznym pojęcia procesowe ocenia się według *lex fori processualis* (por. J. Jodłowski, *Kilka kwestii z teorii międzynarodowego postępowania cywilnego*, PiP 1974, z. 2). W uzasadnieniu uchwały z dnia 9 lipca 1993 r., III CZP 89/93 (OSNCP 1994, nr 1, poz. 16), również Sąd Najwyższy wyraźnie stwierdził, że istnienie w sprawie jurysdykcji krajowej wywołuje ten skutek, iż stosuje się w niej polskie prawo procesowe, „a to zgodnie z przyjętą w doktrynie zasadą *legis fori processualis*”.

Por. B. Fuchs, *Ujednolicenie prawa na płaszczyźnie międzynarodowej a zagadnienie forum shopping* (w:) L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005, s. 407 i n.; K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 291 i n.

Ewolucja uregulowania jurysdykcji krajowej

2. W kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r. (tekst jedn.: Dz. U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 z późn. zm.) jurysdykcja krajowa była uregulowana praktycznie w jednym przepisie – w art. 4: „Każdy przebywający w Polsce może być pozwany przed sąd. Spośród osób, przebywających w innym państwie, obywatele polscy mogą być pozwani przed sąd o prawa stanu, o roszczenia zaś majątkowe – zarówno obywatele jak cudzoziemcy, jeżeli w Polsce znajduje się ich majątek lub przedmiot sporu, a także gdy chodzi o spadek otwarty w Polsce lub o zobowiązania, które na jej obszarze powstały lub mają być wykonane”. Artykuł 5 k.p.c. z 1930 r. dotyczył tzw. prawa zakrajowości (immunitetu dyplomatycznego).

Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 24 lutego 1938 r., C.I. 395/37 (Zb. Orz. 1939, poz. 26), wydanym na tle sprawy o unieważnienie małżeństwa oraz w kilku orzeczeniach późniejszych uznał, że w sprawach ze stosunku małżeństwa sąd polski jest właściwy także w sytuacji, gdy pozwany przebywa za granicą, jeśli powód jest obywatelem polskim. Sytuacja ta nie była objęta dyspozycją art. 4 k.p.c. z 1930 r., a Sąd Najwyższy oparł swoje rozstrzygnięcie na art. 43 k.p.c. z 1930 r., któremu tym samym nadał znaczenie samoistnej normy jurysdykcyjnej. Ten kierunek wykładni został zakwestionowany w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 12 marca 1957 r., I CO 43/56 (OSN 1957, nr 4, poz. 91), w której Sąd Najwyższy ustalił zasadę prawną, że cudzoziemiec nieprzebywający w kraju nie może być pozwany przed sądem polskim o ustalenie ojcostwa, i to także wówczas, gdy powód łącznie z tym żądaniem dochodzi roszczeń alimentacyjnych.

Artykuł 4 k.p.c. z 1930 r. został uzupełniony i rozszerzony ustawą z dnia 15 lutego 1962 r. o zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 10, poz. 46) w trzech kierunkach: 1) rozszerzono jurysdykcję sądów polskich w sprawach o prawa stron, 2) wyraźnie unormowano kwestie tzw. ciągłości jurysdykcji (*perpetuatio iurisdictionis*), 3) podkreślono priorytet umowy międzynarodowej w zakresie unormowania jurysdykcji krajowej. Przepisy dotyczące jurysdykcji krajowej zostały ostatecznie zespolone w 1964 r. w wyniku nowej kodyfikacji postępowania cywilnego.

3. Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571) wprowadziła dwie odrębne instytucje procesowe – jurysdykcję krajową rozumianą jako właściwość międzynarodowa oraz immunitet sądowy i egzekucyjny postrzegany jako ograniczenie władzy jurysdykcyjnej sądów krajowych. Znalazło to wyraz w zmianie dotychczasowej systematyki części czwartej kodeksu. Jurysdykcja krajowa sądów polskich jest uregulowana jak poprzednio w księdze pierwszej, natomiast immu-

nitet sądowy i egzekucyjny w nowej księdze pierwszej a. Jednocześnie oddzielono regulację dotyczącą procesowych skutków braku jurysdykcji krajowej (art. 1099) oraz istnienie przeszkody procesowej w postaci immunitetu sądowego strony postępowania (art. 1113).

4. Dotychczas w kodeksie postępowania cywilnego przyjmowano monistyczną koncepcję kompetencji sądów krajowych wobec zagranicy. Pojęcie jurysdykcji obejmowało zarówno kwestię właściwości władz państwa z punktu widzenia powiązania spraw lub czynności z Polską, jak i – od strony negatywnej – kwestię braku ograniczeń w sprawowaniu funkcji jurysdykcyjnych przez państwo z punktu widzenia zasad prawa międzynarodowego.

Uwzględniając fakt, że państwo nie może dowolnie rozszerzać zakresu przysługującej mu władzy jurysdykcyjnej, gdyż jest on wyznaczony przez prawo międzynarodowe (zasada suwerenności państwa na swoim terytorium), może natomiast swobodnie decydować o tym, jakie powiązanie sprawy z jego terytorium lub porządkiem prawnym uzasadnia jej rozpoznanie i rozstrzygnięcie przez jego sądy, za uzasadnione należy uznać rozdzielenie tych instytucji.

Pojęcie jurysdykcji krajowej zostało ograniczone do kwestii przedmiotowych, czyli odnoszących się do sprawy jako przynależnej albo wyłączonej z kompetencji sądów krajowych ze względu na występujący w niej element zagraniczny. O przyjęciu albo nieprzyjęciu sprawy do kompetencji sądów krajowych decyduje ustawodawca, kierując się względami celowości – chodzi o wynik oceny, czy związek sprawy z naszym państwem jest tego rodzaju, żeby uzasadniał podjęcie czynności przez sądy polskie.

Czym innym jest zatem uprawnienie państwa do wykonywania funkcji jurysdykcyjnych, wyznaczone zewnętrznymi granicami (problem immunitetu sądowego), a czym innym właściwość władz krajowych na podstawie powiązania sprawy z naszym państwem, czyli korzystanie z istniejącej władzy jurysdykcyjnej (jurysdykcja krajowa jako właściwość międzynarodowa).

Zarówno zrzeczenie się immunitetu z jednej strony, jak i umowy jurysdykcyjne oraz ustanowienie właściwości władz krajowych wskutek wdania się w spór z drugiej strony stanowią w istocie zupełnie różne od siebie instytucje prawne, które nie mogą być rozpatrywane na tej samej płaszczyźnie.

Por. bliżej K. Weitz, *Pojęcie jurysdykcji krajowej w postępowaniu cywilnym*, PS 2005, nr 1; *idem*, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu...*, s. 83 i n. oraz P. Grzegorzcyk, *Reżim procesowy immunitetu państwa w postępowaniu cywilnym*, PS 2010, nr 1, s. 22 i n.

Jurysdykcja krajowa a właściwość sądu

5. Przez jurysdykcję krajową należy rozumieć ogólną właściwość (kompetencję) sądów i innych organów do rozpoznawania i rozstrzygania spraw cywilnych oraz wykonywania innych czynności, które należą do drogi postępowania cywilnego. Przepisy części czwartej kodeksu postępowania cywilnego regulują jurysdykcję krajową tylko w odniesieniu do organów sądowych i notariatu.

Pojęcie jurysdykcji krajowej zatem jest pojęciem szerszym od właściwości sądu. O ile bowiem jurysdykcja odnosi się do kompetencji sądów danego państwa w ogóle, o tyle pojęcie właściwości ogranicza się do wskazania, który z sądów danego państwa jest kompetentny do rozstrzygnięcia konkretnej sprawy.

Kodeks postępowania cywilnego, wprowadzając wyraźnie pojęcie jurysdykcji krajowej, rozstrzygnął tym samym wątpliwości, które powstawały na tle stosunku art. 4 k.p.c. z 1930 r. do przepisów o właściwości. Stanowisko takie zajmowała zresztą już wcześniej judykatura. W orzeczeniu z dnia 12 marca 1957 r., I CO 43/56 (OSN 1957, nr IV, poz. 91), Sąd Najwyższy stwierdził, że „jurysdykcja jest atrybutem państwa jako dzierżyciela władzy suwerennej i jest realizowana przez sądy tylko dzięki ustawowej delegacji”, a „właściwość miejscowa nie oznacza nic innego, jak podział spraw pomiędzy sądy wyposażone w taką samą władzę jurysdykcyjną według kryteriów terytorialnych”. Por. także J. Rajski, *Jurysdykcja krajowa a właściwość sądów w sprawach cywilnych*, PiP 1961, z. 4–5.

W obowiązujących uregulowaniach kwestia istnienia właściwości miejscowej sądu nie ma znaczenia dla ustalenia podstaw jurysdykcji krajowej. W orzecznictwie przyjmowano, że Sąd Najwyższy może określić sąd, przed który należy wytoczyć powództwo (art. 45) dopiero wtedy, gdy stwierdzi, że sprawa należy w ogóle do jurysdykcji krajowej sądów polskich (por. np. postanowienie SN z dnia 14 lutego 1985 r., II CO 13/85, OSNCP 1985, nr 12, poz. 196 oraz postanowienie SN z dnia 25 września 2003 r., III AO 8/03, OSNP 2004, nr 13, poz. 237). Obecnie pogląd ten jest kwestionowany z uzasadnieniem, że sąd orzekający samodzielnie powinien określić istnienie lub brak jurysdykcji krajowej. Założenie, że przesłanką oznaczenia sądu właściwego na podstawie art. 45 jest istnienie jurysdykcji krajowej, nie pozbawia jednak sądu, do którego została wniesiona sprawa, prawa do oceny istnienia jurysdykcji. Jeżeli zatem Sąd Najwyższy odmówiłby wskazania sądu właściwego, sąd, do którego wniesiono sprawę, powinien w pierwszej kolejności samodzielnie ustalić, czy istnieje w sprawie jurysdykcja krajowa. Rozstrzygnięcie to będzie podlegało kontroli instancyjnej.

Jednakże jurysdykcja sądów może być ograniczona przez dopuszczalność drogi sądowej. Przepisy prawa procesowego bowiem określają, jakie roszczenia mogą być

dochodzone w drodze sądowej. Może jednak istnieć jurysdykcja krajowa dla spraw rozpoznawanych w innej drodze; w tym sensie pojęcie jurysdykcji jest więc również pojęciem nadrzędnym w stosunku do dopuszczalności drogi sądowej.

Por. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu...*, s. 77 i n. oraz 112 i n. oraz Z. Miczek, *Jurysdykcja krajowa a właściwość sądu w postępowaniu pojednawczym*, Prawo i Podatki w Unii Europejskiej 2007, nr 7–8, s. 44 i n.

6. Przepisy księgi pierwszej części czwartej kodeksu postępowania cywilnego zostały podzielone na pięć tytułów, z których tytuł I zawiera przepisy ogólne (wspólne dla wszystkich sytuacji jurysdykcyjnych), przepisy tytułu II – przepisy łączne dla jurysdykcji krajowej w postępowaniu procesowym i nieprocesowym zostały uchylone ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r., tytuł III zawiera przepisy dotyczące procesu, tytuł IV – postępowania nieprocesowego, a nowy tytuł IVa – reguluje jurysdykcję krajową w postępowaniu zabezpieczającym i egzekucyjnym.

Przepisy o jurysdykcji krajowej mogą być również zamieszczone w innych, pozakodeksowych aktach normatywnych. Taki przepis zawierał np. art. 7 ustawy z dnia 28 kwietnia 1952 r. o pracy na polskich statkach handlowych w żegludze międzynarodowej (Dz. U. Nr 25, poz. 171 z późn. zm.). Nieobowiązująca ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych (Dz. U. Nr 61, poz. 258 z późn. zm.) już takiej normy nie zawierała, ograniczając się do wskazania normy kolizyjnej (por. art. 2 tej ustawy). Przepis ten został uchylony przez ustawę – Prawo prywatne międzynarodowe z 2011 r.

Ciągłość jurysdykcji

7. Artykuł 1097 wyraża zasadę tzw. ciągłości jurysdykcji (*perpetuatio iurisdictionis*). Fakt, że odpadły podstawy jurysdykcji w toku postępowania, nie stanowi zatem przeszkody do kontynuowania tego postępowania. Co do ciągłości właściwości sądu (*perpetuatio fori*) por. uwagi do art. 15. Według art. 1097 § 1 dla oceny kwestii istnienia jurysdykcji krajowej decydująca jest w zasadzie chwila wszczęcia postępowania (co do wszczęcia postępowania por. W. Berutowicz, *Wszczęcie procesu cywilnego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego 1960, nr 27). To określenie obejmuje każde postępowanie unormowane w kodeksie, w szczególności proces i postępowanie nieprocesowe. W procesie chwilą wszczęcia postępowania jest chwila wniesienia pozwu (por. uwagi do art. 187), natomiast w postępowaniu nieprocesowym – zgłoszenia wniosku (art. 511 § 1).

Paragraf 2, dodany do art. 1097 ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r., rozstrzygnął wątpliwości, czy zasada ciągłości właściwości znajduje zastosowanie w każdym przypadku, czy tylko wówczas, gdy podstawy jurysdykcji istniały w chwili

wszczęcia postępowania. Większość autorów opowiadała się za analogicznym stosowaniem art. 15 § 2 dotyczącego właściwości miejscowej, który przewiduje, że sąd nie może uznać, że jest niewłaściwy, jeżeli w toku postępowania stał się właściwy. Zasadność takiej analogii została jednak podważona przez M. Czepek-laka w głosie do postanowienia SN z dnia 17 stycznia 2002 r., III CZP 77/01, Rej. 2003, nr 12, s. 166–167.

Obecna redakcja przepisu rozstrzygnęła ten problem, przesądzając, że sąd nie może uznać, iż brak jest jurysdykcji krajowej, jeżeli jej podstawy powstały jednak dopiero w toku postępowania.

8. Por. J. Rajski, *Zagadnienia perpetuatio iurisdictionis w międzynarodowym procesie cywilnym*, PiP 1959, z. 10; H. Trammer, *W sprawie perpetuacji jurysdykcji krajowej*; J. Rajski, *Jeszcze w sprawie perpetuatio iurisdictionis*, PiP 1960, z. 7.
9. Co do literatury odnoszącej się do problematyki jurysdykcji krajowej w ogólności por. m.in. R.M. Pospieszalski, *Pojęcie jurysdykcji i próby międzynarodowego ujednolajnienia norm jurysdykcyjnych*, PPC 1038, nr 1–2; J. Jodłowski, *Zasady przewodnie polskiego międzynarodowego prawa procesowego cywilnego* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; E. Wierzbowski, *Międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych*, Warszawa 1971; W. Skierkowska, *Międzynarodowe postępowanie cywilne w sprawach alimentacyjnych*, Warszawa 1972; C. Sawicz, *Obrót prawny z zagranicą*, Zielona Góra 1992; W. Broniewicz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym według Kodeksu postępowania cywilnego*, Pal. 1966, nr 2; E. Wengerek, *Jurysdykcja krajowa w sprawach cywilnych w świetle Kodeksu postępowania cywilnego* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, cz. II, rozdz. 3; F. Zedler, *Jurysdykcja krajowa sądów polskich według umów zawartych przez Polskę z państwami europejskimi*, RPEiS 1991, z. 4; Z. Knypl, *Jurysdykcja sądów polskich w postępowaniu rozpoznawczym i egzekucyjnym*, PES 1995, nr 10; Z. Szczurek, *Jurysdykcja krajowa polskich organów egzekucyjnych*, PES 1995, nr 11; H. Jakimko, *Pojęcie jurysdykcji krajowej w polskich Kodeksach postępowania cywilnego z roku 1930 i z roku 1964*, AUWr. PPIA 1997; T. Ereciński, J. Ciszewski, *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, Warszawa 2000, s. 61 i n.; J. Jodłowski, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach z elementem zagranicznym*, Biblioteka Palestry, Warszawa 1976 oraz suplementy: 1977, 1979, 1981 i 1984; J. Fiołka, *Jurysdykcja zagraniczna (extraterritorial lub transborder jurisdiction) w sprawach własności przemysłowej* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci profesora Janusza Szewcaka*, ZNUJ. Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej 2004, nr 88; P. Grzeszczak, T. Chilarski, *Jurysdykcja krajowa w międzynarodowym postępowaniu upadłościowym*, PPH 2004, nr 2; K. Weitz, *Pojęcie jurysdykcji krajowej...*, *passim*; idem, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu...*, *passim*.

Art. 1098. [Zawistość sprawy za granicą]

§ 1. Jeżeli sprawa o to samo roszczenie między tymi samymi stronami zawisła przed sądem państwa obcego wcześniej niż przed sądem polskim, sąd polski zawiesza postępowanie. Sąd nie zawiesza jednak postępowania, jeżeli orzeczenie, które ma wydać sąd państwa obcego, nie będzie spełniało przesłanek jego uznania w Rzeczypospolitej Polskiej lub nie można oczekiwać, że postępowanie przed sądem państwa obcego zostanie prawomocnie zakończone w rozsądnym terminie.

§ 2. Po zakończeniu postępowania przed sądem państwa obcego, sąd umarza postępowanie, jeżeli orzeczenie sądu państwa obcego podlega uznaniu w Rzeczypospolitej Polskiej; w przeciwnym przypadku sąd postanowi podjąć postępowanie.

§ 3. Sąd na wniosek strony może także podjąć zawieszone postępowanie, jeżeli postępowanie przed sądem państwa obcego nie zostało zakończone w rozsądnym terminie.

§ 4. Przepisy § 1–3 stosuje się odpowiednio do sprawy zawisłej przed innym niż sąd organem państwa obcego.

Spis treści

Zawistość sprawy za granicą przed zmianami	57
Prawo unijne	58
Nowa regulacja <i>lis alibi pendens</i>	60
Identyczność przedmiotu sprawy i stron	60
Priorytet wcześniejszego postępowania zagranicznego	61
Prognoza co do uznania zagranicznego orzeczenia w rozsądnym terminie	62
Zawistość sprawy przed sądem zagranicznym jako przesłanka procesowa	65
Podjęcie zawieszonego postępowania na wniosek strony	68
Zawiśnięcie sporu przed zagranicznym organem innym niż sąd ...	68

Zawistość sprawy za granicą przed zmianami

1. Zawistość sprawy między tymi samymi stronami przed sądem zagranicznym (*lis alibi pendens*) przed zmianami wprowadzonymi ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571) nie stanowiła ujemnej przesłanki procesowej dla jurysdykcji krajowej sądów polskich. Zasada ta powiązana była z tym, że uznanie i wykonanie orzeczeń sądów zagranicznych zależne było od tego, czy nie wszczęto sprawy przed sądem polskim powołanym do jej rozstrzygnięcia, zanim orzeczenie

sądu zagranicznego stało się prawomocne (por. art. 1146 § 1 pkt 4 i art. 1150 § 1 pkt 2 w dawnym brzmieniu). Skoro przed uznaniem prawomocne orzeczenie sądu zagranicznego nie mogło mieć wpływu na tok postępowania cywilnego w Polsce, to tym bardziej wszczęcie sprawy w obcym państwie nie mogło wywierać skutków na postępowanie cywilne toczące się w Polsce.

Zasada ta wypływała z przekonania, że względy, dla których istnieją ujemne skutki zawiśnięcia sporu przed sądem krajowym (ekonomia procesowa, jednolitość orzecznictwa), odpadają, jeżeli chodzi o międzynarodowe postępowanie cywilne.

2. Konsekwencją tego przepisu było to, że przed sądem polskim nie można było skutecznie podnieść zarzutu stanu sprawy w toku w sądzie zagranicznym (*lis alibi pendens*) i na tej podstawie żądać odrzucenia pozwu lub wniosku. Nie miał również znaczenia zarzut, że toczące się przed sądem zagranicznym postępowanie może się zakończyć orzeczeniem, które mogłoby być w Polsce uznane lub wykonane.

Jeżeli postępowanie zostało wszczęte przed sądem polskim, to nie mogło być zawieszone z tej przyczyny, że podobne postępowanie toczyło się już przed sądem obcym.

3. Por. M. Waligórski, *O zawisłości prawnej*, PPC 1936, nr 16–17; J. Rajski, *Procesowe skutki wytoczenia powództwa za granicą (lis alibi pendens)*, Pal. 1961, nr 8; K. Weitz, *Procesowe znaczenie zawisłości sprawy przed sądem zagranicznym*, KPP 2003, z. 1; P. Grzegorzczuk, *Zawisłość sprawy przed sądem zagranicznym w sprawach o naruszenie praw własności przemysłowej*, EPS 2006, nr 6.

Prawo unijne

4. Zgodnie z rozporządzeniem nr 1215/2012 (por. uwagi wstępne) sprawa o to samo roszczenie między tymi samymi stronami nie może być jednocześnie przedmiotem postępowania w dwóch lub większej liczbie państw członkowskich. Jeżeli zawiśły sprawy o to samo roszczenie między tymi samymi stronami przed różnymi sądami państw członkowskich, sąd, przed którym później wytoczono powództwo, z urzędu zawiesza postępowanie do czasu stwierdzenia jurysdykcji sądu, przed który najpierw wytoczono powództwo. Jeżeli zostanie stwierdzona jurysdykcja sądu, przed który najpierw wytoczono powództwo, sąd, przed którym powództwo wytoczono później, z urzędu stwierdza brak swej jurysdykcji, tj. pozew odrzuca (art. 30 rozporządzenia nr 1215/2012).

To, czy dany sąd jako pierwszy rozpatruje sprawę, określa się na podstawie art. 32 rozporządzenia nr 1215/2012. Zgodnie z tym przepisem przyjmuje się, że powództwo zostało wytoczone przed sąd:

- 1) w chwili, w której dokument wszczynający postępowanie lub dokument mu równorzędny został wniesiony do sądu, pod warunkiem że powód nie zaniechał następnie podjęcia czynności, do których podjęcia był obowiązany w celu spowodowania doręczenia dokumentu pozwanemu, lub
- 2) jeżeli doręczenie pozwanemu powinno nastąpić przed wniesieniem dokumentu do sądu – w chwili, w której organ odpowiedzialny za doręczenie otrzymał dokument, pod warunkiem że powód nie zaniechał następnie podjęcia czynności, do których podjęcia był obowiązany celem wniesienia dokumentu do sądu.

Por. ponadto K. Sznajder, *Stan zawisłości sprawy w konwencji z Lugano i w prawie wspólnotowym – pojęcie spraw tożsamych*, Rej. 2003, nr 5; *eadem*, *Wyjątki od obowiązku respektowania stanu zawisłości sprawy w rozporządzeniu Rady (WE) nr 44/2001 z 22 grudnia 2000 r. o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych* (w:) L. Ogieńko, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005, s. 323 i n.

Co do regulacji w konwencji lugańskiej z 1988 r., zbliżonej do unormowania rozporządzenia nr 44/2001, por. M. Pertegas Sender, *Zawisłość sprawy oraz sprawy związane*, KPP 1999, z. 4 oraz K. Sznajder, *Stan zawisłości sprawy...*, *passim*.

Nowa regulacja co do respektowania zawisłości sprawy za granicą w rozporządzeniu nr 1215/2012 dotyczy dwóch kwestii. Po pierwsze, art. 33 rozporządzenia nr 1215/2012 określa zasady, na których sądy państw członkowskich mogą respektować wcześniejszą zawisłość sprawy przed sądami państwa trzeciego. Po drugie, art. 34 ust. 2–4 rozporządzenia nr 1215/2012 wprowadza odstępstwa od zasady pierwszeństwa wytoczenia postępowania jako reguły rozstrzygania pozytywnych konfliktów jurysdykcyjnych w sytuacji, w której jednym z sądów, przed którym toczą się równoległe postępowania, jest sąd wskazany w umowie prorogacyjnej jako mający wyłączną jurysdykcję krajową.

Por. bliżej P. Grzegorzcyk, *Nowy fundament europejskiego prawa procesowego cywilnego: jurysdykcja krajowa, zawisłość sprawy oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych według rozporządzenia Rady i Parlamentu Europejskiego nr 1215/2012 (Bruksela Ia) (część II)*, PS 2014, nr 7–8, s. 9–19.

Regulacja skutków zawisłości sprawy w rozporządzeniu nr 2201/2003 (art. 16 i 19) jest zbliżona do unormowania, które było zawarte w rozporządzeniu nr 44/2001. Por. K. Weitz, *Zawisłość spraw przed sądami państw członkowskich w sprawach małżeńskich oraz spraw dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w prawie wspólnotowym* (w:) H. Cioch, P. Kasprzyk (red.), *Z zagadnień prawa rodzinnego i rejestracji stanu cywilnego*, Lublin 2007, s. 235 i n.

Nowa regulacja *lis alibi pendens*

5. Dotychczasowy art. 1098, statuując bezwzględny prymat postępowania krajowego przed jakimkolwiek postępowaniem sądu zagranicznego (w tej samej sprawie), nie rozwiązywał prawidłowo problemu zbiegu jurysdykcji (pozytywnego konfliktu jurysdykcyjnego), stwarzając, po pierwsze, ryzyko wydania dwóch sprzecznych orzeczeń przez sąd polski i obcy, a po drugie, niekorzystną z punktu widzenia międzynarodowej ekonomii procesowej sytuację, w której równolegle prowadzone są dwa postępowania w tej samej sprawie.

Przyjęte w ustawie z dnia 5 grudnia 2008 r. rozwiązanie odpowiada jednemu z kilku znanych na świecie modeli uregulowania pozytywnych konfliktów jurysdykcyjnych, których wybór zależy od przyjętej polityki legislacyjnej. Zmiana art. 1098 wpisuje się pod tym względem w główne założenie nowelizacji, jakim jest znaczne zwiększenie zakresu uwzględniania przez sądy polskie postępowania przed sądami zagranicznymi. Nie dotyczy to tylko skuteczności zagranicznych orzeczeń na polskim obszarze prawnym, lecz także brania pod uwagę stanu zawisłości sprawy przed obcym sądem.

Wzorem niektórych obcych systemów prawnych oraz rozporządzeń nr 44/2001 i 2201/2003 ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. ustanowiła zasadę respektowania przez sąd polski uprzedniej zawisłości sprawy przed sądem lub innym organem państwa obcego (zmiana treści art. 1098) oraz możliwość zawieszenia postępowania przez sąd polski, gdy rozstrzygnięcie sprawy zawisłej przed sądem lub innym organem państwa obcego może mieć znaczenie prejudycjalne dla sprawy rozpoznawanej przez sąd polski (nowy art. 1098¹).

6. Sąd polski ma obowiązek zawieszenia toczącego się postępowania, jeżeli sprawa przed sądem zagranicznym zawisła wcześniej niż przed sądem polskim. Podobnie jak w wypadku „krajowej *litis pendens*” warunkiem koniecznym jest identyczność (tożsamość) przedmiotu postępowania zagranicznego i krajowego. Muszą to być zatem sprawy między tymi samymi stronami o to samo roszczenie (por. uwagi do art. 192 pkt 1).

Identyczność przedmiotu sprawy i stron

7. Ocena, co jest przedmiotem (jakie roszczenie) postępowania prowadzonego za granicą i wszczętego przed sądem polskim, każdorazowo musi być dokonana według prawa tego państwa, w którym prowadzone jest dane postępowanie. Dla postępowania toczącego się przed sądem zagranicznym właściwe będzie prawo państwa, do którego należy dany sąd, a dla postępowania przed sądem polskim – prawo polskie. Ocena, czy sprawa rozpoznawana przez sąd zagraniczny i sprawa wszczęta

przed sądem polskim mają to samo roszczenie, podlega natomiast wyłącznej właściwości przepisów polskich (zgodnie z zasadą *lex fori processualis*). Por. uwagi do art. 192.

Natomiast na tle regulacji rozporządzenia nr 1215/2012 przyjmuje się, że identyczność roszczeń rozpoznawanych w dwóch postępowaniach wystąpi wtedy, gdy podstawy faktyczne oraz żądania powództw są te same lub – w braku tożsamości żądań – cel poszukiwanej za ich pomocą ochrony prawnej jest ten sam.

W równym stopniu warunkiem respektowania zawiśnięcia sporu za granicą jest identyczność stron postępowania zagranicznego i krajowego. Sprawy te muszą więc toczyć się z udziałem tych samych stron, chociażby w odmiennych rolach procesowych.

P. Grzegorzczuk, *Nowy fundament europejskiego... (część II)*, s. 7 i n.; M. Sokołowski, *Pojęcie „zawisłości sprawy” w świetle rozporządzenia nr 2201/2003*, M. Praw. 2013, nr 24; B. Trocha, *Problematyka zawisłości sprawy w rozporządzeniu nr 1215/2012 (Bruksela I bis)*, M. Praw. 2013, nr 20.

Priorytet wcześniejszego postępowania zagranicznego

8. Konkurencja między postępowaniem zagranicznym a postępowaniem toczącym się przed sądem polskim ma być rozstrzygnięta według zasady pierwszeństwa czasowego. Obowiązek zawieszenia postępowania przed sądem polskim istnieje tylko wtedy, gdy sprawa przed sądem zagranicznym zawiśła wcześniej niż przed sądem polskim (uprzednia zawisłość w stosunku do zawisłości sprawy przed sądem krajowym).

Regulacja art. 1098 § 1 zdanie pierwsze powoduje konieczność ustalenia dwóch kwestii: jaki stan postępowania należy uznać za miarodajny dla przyjęcia istnienia zawisłości sprawy oraz jak ustalić moment początkowy, od którego sprawa powinna być uznana za zawiśłą w postępowaniu przed sądem zagranicznym i krajowym, a tym samym stwierdzenia, które z tych postępowań należy uznać za wcześniejsze.

Co do pierwszej kwestii należy przyjąć, że podstawę dla ustalenia znaczenia pojęcia zawisłości sprawy będzie stanowić prawo polskie (tak też K. Weitz, *Procesowe znaczenie zawisłości...*, s. 103). Zawisłość sprawy oznacza zatem stan sprawy przed sądem, w czasie którego zgodnie z zasadą *ne bis in idem* nie jest możliwe wszczęcie nowego postępowania przed tym samym albo innym sądem o to samo roszczenie między tymi samymi stronami (art. 192 pkt 1). Tak należy zatem rozumieć także zawiśnięcie sprawy przed sądem zagranicznym.

Natomiast co do wskazania prawa właściwego dla ustalenia momentu początkowego zawisłości sprawy w postępowaniu zagranicznym i krajowym, to chwila ta powinna być określona dla postępowania przed sądem zagranicznym na podstawie prawa obcego (procesowego) obowiązującego w państwie, w którym wszczęto postępowanie, a dla postępowania krajowego – na podstawie prawa polskiego.

W świetle prawa polskiego zawisłość sprawy następuje z chwilą doręczenia pozwu. Jeżeli właściwe prawo obce przewiduje inny moment zawiśnięcia sprawy (np. z chwilą wniesienia pozwu), to sąd polski byłby obowiązany porównać te chwile i zawiesić postępowanie, jeżeli zawiśnięcie sprawy nastąpiło wcześniej za granicą niż przed sądem polskim.

Różnice co do chwili, w której następuje zawiśnięcie sporu, w patologicznych wypadkach mogą prowadzić do manipulacji w państwie, które przyjmuje za moment zawiśnięcia sprawy wszczęcie postępowania (wniesienie pozwu). Pozwany w postępowaniu przed sądem polskim, dowiedziawszy się o wniesieniu pozwu w Polsce, mógłby próbować wstrzymać to postępowanie przez wniesienie pozwu do sądu państwa obcego. Problem ten dostrzegany jest w literaturze i próbuje się go rozwiązać na różne sposoby (por. K. Weitz, *Procesowe znaczenie zawisłości...*, s. 104). Ze względów praktycznych możliwe jest przyjęcie, że w międzynarodowym postępowaniu cywilnym, inaczej niż w sprawach krajowych, zawiśnięcie sprawy przed sądem polskim następuje już w chwili wniesienia pozwu do sądu. Niezależnie od sztuczności tej koncepcji należy zauważyć, że stosowanie takiego rozwiązania w stosunku do państwa, które tak jak prawo polskie (art. 192 pkt 1) wiąże powstanie zawisłości sprawy z chwilą doręczenia pisma wszczynającego postępowanie, należałoby uznać za niezasadne.

Prognoza co do uznania zagranicznego orzeczenia w rozsądnym terminie

9. Artykuł 1098 § 1 zdanie drugie uzależnia w sposób kategoryczny („sąd nie zawiesza jednak postępowania”) możliwość zawieszenia postępowania toczącego się przed sądem polskim od pozytywnej prognozy co do uznania w Polsce zagranicznego orzeczenia oraz od tego, czy postępowanie przed sądem zagranicznym zostanie prawomocnie zakończone „w rozsądnym terminie”. Sąd polski ma zatem zawsze obowiązek ocenić, czy zagraniczne orzeczenie będzie spełniało przesłanki uznania, a jeżeli tak, to czy zostanie wydane w rozsądnym terminie.
10. Była już mowa o związkach między problematyką respektowania zawisłości sprawy przed sądem zagranicznym a instytucją uznania zagranicznych orzeczeń. Wśród tych związków istotna jest okoliczność, że z praktycznego punktu widzenia respektowanie *litis alibi pendentis* w postępowaniu krajowym okazuje się uzasadnione wte-

dy, gdy orzeczenie, które wyda sąd zagraniczny, zostanie następnie uznane w kraju. Tylko wówczas bowiem nie dojdzie do wydania przez sąd krajowy orzeczenia w tej samej sprawie, które mogłoby okazać się sprzeczne z orzeczeniem zagranicznym. W wypadku gdy uznanie orzeczenia zagranicznego nie będzie możliwe, wtedy retrospektywnie można ocenić nierozpoznanie sprawy przez sąd krajowy z powodu jej uprzedniej zawisłości przez sądem zagranicznym jako nieuzasadnione. Z tego względu jako przesłanka uznania zawisłości sprawy przed sądem zagranicznym musi być rozważana pozytywna prognoza co do uznania w kraju orzeczenia, które wyda ten sąd.

Mimo praktycznych problemów, które mogą powstać w związku z dokonywaniem prognozy co do możliwości uznania zagranicznego orzeczenia, przesłanka ta została jednak przewidziana w art. 1098. Skoro funkcja prewencyjna zasady respektowania *litis alibi pendentis* w istocie rzeczy może być realizowana zasadniczo tylko przy założeniu, że późniejsze orzeczenie sądu zagranicznego zostanie uznane w naszym kraju, to wskazane było przyjęcie takiego rozwiązania, które z jednej strony mogłoby służyć spełnieniu tej funkcji, a z drugiej strony nie prowadziłoby jednocześnie do nadmiernego ograniczenia przez ustawodawcę sądów polskich przy wykonywaniu przysługującej im jurysdykcji w sprawie.

11. Odmowa respektowania przez sąd polski zawisłości sprawy przed sądem zagranicznym mogłaby zatem nastąpić tylko wtedy, gdyby należało oczekiwać, że orzeczenie, które wyda ten sąd, nie będzie mogło zostać uznane w naszym kraju. Założeniem powinno być to, że przyszłe orzeczenie zagraniczne należy traktować jako zdadne do uznania w Polsce, a wniosek odmienny przyjmować jedynie wtedy, gdyby zostało stwierdzone, iż zachodzi brak jednej z wymaganych przesłanek uznania. Tak długo zatem, jak nie zostanie wykazane, że może zachodzić przeszkoda do uznania przyszłego orzeczenia sądu zagranicznego (np. naruszenie przez sąd zagraniczny wyłącznej jurysdykcji krajowej sądów polskich), należałoby się kierować dyrektywą, iż omawiana przesłanka respektowania *litis alibi pendentis* jest spełniona. Takie ujęcie ma szczególne znaczenie w tych (nierzadkich) wypadkach, w których nie można z odpowiednim prawdopodobieństwem przewidzieć istnienia przeszkód uznania przyszłego orzeczenia sądu zagranicznego. W razie wątpliwości należy bowiem przyjmować, że przesłanka prognozy co do uznania orzeczenia zagranicznego jest spełniona. Oznacza to, że ciężar wykazania, iż może zachodzić przeszkoda uznania przyszłego orzeczenia zagranicznego, spoczywa na tej stronie postępowania krajowego, która sprzeciwia się uwzględnieniu w tym postępowaniu zawisłości sprawy przed sądem zagranicznym.

Za miarodajne dla dokonywania oceny w zakresie prognozy co do uznania orzeczenia, jakie miałby wydać sąd zagraniczny, przed którym sprawa zawisła wcześniej niż przed sądem polskim, są albo przepisy właściwej umowy międzynarodowej,

albo przepisy kodeksu postępowania cywilnego określające przesłanki respektowania w Polsce skuteczności zagranicznych orzeczeń.

Sąd polski powinien przede wszystkim zbadać, czy zachodzą pozytywne przesłanki uznania. W chwili podejmowania decyzji, czy należy zawiesić postępowanie przed sądem krajowym, możliwe jest badanie kwestii wyłącznej jurysdykcji krajowej sądów polskich (art. 1146 § 1 pkt 2), a także np. naruszenia praw pozwanego przy doręczeniu mu pozwu (art. 1146 § 1 pkt 3) czy klauzuli porządku publicznego.

Należy podkreślić, że ocena zdatności do uznania orzeczenia zagranicznego, które nie zostało jeszcze wydane w chwili dokonywania tej oceny, z istoty rzeczy w zakresie niektórych warunków uznania (np. klauzuli porządku publicznego, pozbawienia możliwości obrony) może być jedynie pewną prognozą, opartą na określonym prawdopodobieństwie, tym bardziej że stan rzeczy w odniesieniu do tych warunków może ulegać zmianom w miarę rozwoju postępowania przed sądem zagranicznym. Niemniej jednak przynajmniej w tych wypadkach, w których istnienie przeszkody dla uznania przyszłego orzeczenia zagranicznego może być ustalone jeszcze przed zakończeniem postępowania przed sądem zagranicznym, omawiana przesłanka pozwala na negatywne ustosunkowanie się do kwestii możliwości respektowania *litis alibi pendentis* w konkretnym postępowaniu krajowym. W innych natomiast wypadkach element niepewności, który wiąże się ze stosowaniem tej przesłanki, jest uwzględniany w płaszczyźnie regulacji skutków zawisłości sprawy za granicą dla postępowania krajowego (zawieszenie postępowania zamiast odrzucenia powództwa).

12. Druga prognoza, której ma dokonać sąd polski, to ocena, czy postępowanie toczące się przed sądem zagranicznym zakończy się w „rozsądnym terminie”. Kryterium to z natury rzeczy jest ocenne. Problem będzie stanowić to, na jakiej podstawie sąd polski ma oszacować długotrwałość postępowania przed sądem zagranicznym. Będzie to wymagało zestawienia czynników statystycznych (przeciętnej długości postępowania w danym sądzie zagranicznym, a jeśli ta nie jest znana – w sądach danego państwa obcego), a także stopnia zaawansowania konkretnego postępowania.

Sąd polski w zależności od konkretnego wypadku musi dokonać oceny, jaki termin rozpoznania na tle okoliczności danej sprawy powinien zostać uznany za rozsądny, czy termin taki został przekroczony w postępowaniu zagranicznym, a jeśli tak, to czy przyczyny przekroczenia można uznać za usprawiedliwione.

Wzorem dla art. 1098 były przepisy rozporządzeń wspólnotowych (art. 27 rozporządzenia nr 44/2001 [obecnie art. 29 rozporządzenia nr 1215/2012] oraz art. 19 rozporządzenia nr 2201/2003), które – mimo że stosowane wyłącznie w stosunkach między państwami członkowskimi Wspólnoty objętymi tymi rozporządze-

niami – stały się przyczyną trudności praktycznych. W szczególności konieczność zawieszania postępowania z urzędu przez sąd, przed którym sprawa zawisła później, dała podstawę do swoistego „wyscigu do sądu” nieuczciwie wykorzystywanego w celu osiągnięcia przewlekłości postępowania i wymuszenia ustępstw na przeciwniku procesowym. Przykładów dostarczyły sprawy rozpatrywane przez Trybunał Sprawiedliwości Wspólnoty Europejskiej, w których pozew – wbrew umowie prorogacyjnej albo klauzuli arbitrażowej – umyślnie skierowano do sądu oczywiście niewłaściwego (por. np. wyrok TS z dnia 9 grudnia 2003 r. w sprawie C-116/02 *Erich Gasser GmbH przeciwko MISAT Srl.*, [2003] ECR, s. I-14693; wyrok TS z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie C-159/02 *Gregory Paul Turner przeciwko Felix Fareed Ismail Grovit, Harada Ltd i Changepoint SA*, [2004] ECR, s. I-3565).

Rozporządzenie nr 1215/2012 wprowadziło jednolite warunki, na których sąd państwa członkowskiego może uwzględnić postępowanie toczące się przed sądem państwa trzeciego w sprawie o to samo roszczenie między tymi samymi stronami (art. 33), a także w sprawie pozostającej w związku ze sprawą toczącą się przed sądem państwa członkowskiego (art. 34). Uwzględnienie postępowania toczącego się przed sądami państwa trzeciego jest zawsze fakultatywne i zależy od spełnienia określonych warunków.

Przyjęty w art. 1098 § 1 zdanie drugie zakaz zawieszania postępowania przez sąd polski w wypadku, gdy można przyjąć, że postępowanie przed sądem zagranicznym nie zostanie zakończone „w rozsądnym terminie”, nie stanowi skutecznego remedium dla takich sytuacji. Ryzyko wystąpienia takich problemów jest tym bardziej prawdopodobne, że w razie wyboru właściwości sądów polskich ich jurysdykcja, zgodnie z art. 1104 § 1, nie będzie miała charakteru wyłącznego. Jeżeli więc strona takiej umowy prorogacyjnej doprowadzi do zawisłości sprawy w innym państwie, to sąd polski, mimo że został wybrany jako właściwy, będzie musiał zawiesić postępowanie.

Zawisłość sprawy przed sądem zagranicznym jako przesłanka procesowa

13. Sąd polski powinien uwzględnić zawiśnięcie sprawy przed sądem zagranicznym, jeżeli spełnione są przesłanki z art. 1098 § 1, z urzędu w każdym stanie sprawy. Uniknięcie sytuacji wydania przez sądy zagraniczne i krajowe w tej samej sprawie orzeczeń, które mogłyby się okazać ponadto odmienne albo wzajemnie sprzeczne, leży w interesie publicznym, co uzasadnia w tym względzie działania sądu polskiego z urzędu.

Uzależnienie respektowania *litis alibi pendentis* od woli stron postępowania, tj. od podniesienia przez jedną z nich odpowiedniego zarzutu, mogłoby – w aspekcie

przywoływanych już związków tej instytucji z problematyką uznawania zagranicznych orzeczeń – skutkować tym, że pośrednio od woli stron zostałaby uzależniona także możliwość uznania konkretnego zagranicznego orzeczenia w Polsce.

Niepodniesienie zarzutu *litis alibi pendentis* w sytuacji, gdyby sąd polski następnie wydał jako pierwszy orzeczenie w sprawie, musiałoby bowiem powodować odmowę uznania późniejszego orzeczenia pochodzącego od sądu zagranicznego.

Skutkiem respektowania zawiśnięcia sporu za granicą jest zawieszenie postępowania krajowego. Respektowanie zawisłości sprawy przed sądem zagranicznym możliwe jest jedynie przy założeniu, że orzeczenie, które wyda ten sąd, będzie mogło zostać uznane w kraju. Prognoza co do uznania przyszłego orzeczenia zawsze oparta jest jednak tylko na pewnym prawdopodobieństwie. Nie można zatem wykluczyć, że orzeczenie zagraniczne ostatecznie nie zostanie uznane w kraju. Gdyby w takim wypadku *lis alibi pendens* miała pociągać za sobą od razu odrzucenie powództwa w postępowaniu krajowym, wówczas powód, który wszcząłby to postępowanie, zostałby pozbawiony ochrony prawnej w Polsce i musiałby wszczynać nowe postępowanie. Ponadto negatywne znaczenie dla takiego powoda mogłoby mieć również to, że w okresie między odrzuceniem powództwa przez sąd polski a wydaniem orzeczenia zagranicznego, które nie mogłoby zostać uznane w kraju, mógłby nastąpić upływ terminów prawa materialnego ustanowionych dla dochodzenia roszczenia (odrzucenie powództwa z powodu *litis alibi pendentis* powodowałoby upadek materialnoprawnych skutków wytoczenia powództwa w zakresie przerwy biegu tych terminów). Jeżeli okaże się, że orzeczenie, jakie wydał sąd zagraniczny, nie może zostać uznane w kraju albo że postępowanie zagraniczne zostało zakończone bez wydania orzeczenia merytorycznego, istnieje możliwość podjęcia postępowania krajowego z zachowaniem materialnoprawnych skutków wytoczenia powództwa przed sądem krajowym (np. przerwy biegu przedawnienia).

14. Zawieszenie postępowania krajowego powinno trwać co do zasady do czasu przedstawienia sądowi polskiemu prawomocnego orzeczenia zagranicznego dotyczącego tej samej sprawy.

Sąd polski, który zawiesił wcześniej postępowanie z powodu uprzedniej zawisłości sprawy przed sądem zagranicznym, jako kwestię wstępną ocenia *ad hoc*, czy zagraniczne orzeczenie wydane w sprawie może podlegać uznaniu w Polsce. W razie pozytywnego wyniku tej oceny umarza zawieszone wcześniej postępowanie krajowe z powodu niedopuszczalności wydania wyroku w sprawie (art. 1098 § 2). Jeżeli bowiem okazało się, że orzeczenie, które wydał sąd zagraniczny, może zostać uznane w Polsce, wówczas przeszkoda procesowa w postaci *litis alibi pendentis* przekształca się w przeszkodę prawomocności materialnej zagranicznego

orzeczenia, a względ na okoliczność, iż ta druga przeszkoda ma charakter następczy (zaistniała w toku trwania postępowania przed sądem polskim), uzasadnia to umorzenie postępowania krajowego, a nie odrzucenie powództwa. Jeżeli natomiast orzeczenie wydane przez sąd zagraniczny nie może, w ocenie sądu polskiego, podlegać uznaniu w Polsce, wówczas istnieje podstawa do podjęcia przez sąd z urzędu zawieszonego uprzednio postępowania krajowego i rozpoznania sprawy.

Umorzenie postępowania krajowego z powodu zakończenia sprawy przed sądem zagranicznym ma charakter obligatoryjny, a więc nie zależy od uznania sądu polskiego. Podobnie dotyczy to obowiązku podjęcia zawieszonego postępowania.

15. Postanowienie sądu I instancji o zawieszeniu postępowania krajowego z powodu zawisłości sprawy za granicą podlega zaskarżeniu zażaleniem (art. 394 § 1 pkt 6). Wprowadzie na postanowienie o odmowie zawieszenia postępowania (potrzeba jego wydania powstałaby m.in. wtedy, gdyby strona wniosła o zawieszenie postępowania, podnosząc *exceptio litis alibi pendentis*) zażalenie jest niedopuszczalne, jednak ze względu na to, że byłoby to postanowienie mające wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, na wniosek strony takie postanowienie mogłoby być rozpoznane przez sąd II instancji w ramach postępowania wywołanego wniesieniem apelacji (art. 380). Podobnie rzecz się ma z postanowieniem sądu I instancji o podjęciu zawieszonego postępowania. Na postanowienie o odmowie podjęcia zawieszonego postępowania przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 6). Co do dopuszczalności zażalenia na postanowienia dotyczące zawieszenia postępowania zob. B. Bładowski, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006, s. 64.

W odniesieniu do skutków naruszenia przez sąd polski przepisów nakazujących zawieszenie postępowania z powodu zawisłości sprawy za granicą, polegającego na rozpoznaniu sprawy mimo takiej zawisłości, należy odróżnić skutki w zakresie możliwości uznania przyszłego orzeczenia zagranicznego wydanego we wcześniejszym postępowaniu zagranicznym i skutki takiego naruszenia jako uchybienia procesowego.

Co do pierwszej kwestii to w praktyce istotne jest tu przede wszystkim, które z orzeczeń: pochodzące od sądu zagranicznego czy też wydane przez sąd polski z naruszeniem *litis alibi pendentis*, zostałyby wydane (uprawomocniłoby się) wcześniej. Gdyby wcześniejsze okazało się orzeczenie krajowe, to zawsze stanowi ono przeszkodę dla uznania zagranicznego orzeczenia (art. 1146 § 1 pkt 6). Gdyby z kolei wcześniejsze okazało się orzeczenie zagraniczne, to – przy zasadzie uznania automatycznego – prawomocność materialna takiego orzeczenia, jeśli spełniałoby ono warunki jego uznania w naszym kraju, stanowiłaby przeszkodę w ogóle do wydania orzeczenia przez sąd polski, gdyż postępowanie krajowe powinno wówczas ulec umorzeniu (art. 355 § 1). Jeśli jednak mimo istnienia wcześniejszego i pod-

legającego uznaniu w naszym kraju orzeczenia zagranicznego sąd polski wydałby w tej samej sprawie orzeczenie, które by się uprawomocniło, wówczas – zgodnie z zasadą równego traktowania orzeczeń krajowych i orzeczeń zagranicznych – decyduje reguła *first in time*. Uznanie takie byłoby dopuszczalne, a orzeczenie krajowe sprzeczne z orzeczeniem zagranicznym powinno zostać usunięte z obrotu prawnego przy wykorzystaniu skargi o wznowienie postępowania.

Jeśli chodzi natomiast o skutki naruszenia zasady respektowania *litis alibi pendentis* jako uchybienia procesowego, to naruszenie to nie pociąga za sobą nieważności postępowania. Ze względu na to, że następstwem uprzedniej zawisłości sprawy przed sądem zagranicznym jest zawieszenie postępowania krajowego, niecelowe byłoby wiązanie z omawianym uchybieniem procesowym skutku w postaci nieważności postępowania. Bliżej zob. K. Weitz, *Procesowe znaczenie zawisłości...*, s. 111.

Podjęcie zawieszonego postępowania na wniosek strony

16. Zawieszenie postępowania krajowego trwa w zasadzie do prawomocnego zakończenia postępowania przed sądem zagranicznym. Tak ukształtowana zasada respektowania „zagranicznej” zawisłości sprawy została ograniczona treścią art. 1098 § 3. Nie można wykluczyć sytuacji, że postępowanie przed sądem zagranicznym, stanowiące przyczynę zawieszenia postępowania krajowego, będzie się przedłużało (np. dojdzie również do jego zawieszenia z przyczyn przewidzianych we właściwym prawie obcym). Sytuacja taka mogłaby zostać zakwalifikowana jako ograniczenie lub nawet pozbawienie zainteresowanych podmiotów prawa do ochrony prawnej. Jeśli bowiem postępowanie krajowe byłoby zawieszone z powodu *litis alibi pendentis*, a postępowanie zagraniczne w rozsądnym czasie nie zakończyłoby się wydaniem orzeczenia merytorycznego albo przynajmniej orzeczenia formalnego, otwierającego drogę do podjęcia postępowania krajowego, to w praktyce strony obu postępowań nie mogłyby realizować przysługującego im prawa do sądu. Rozwiązanie takie byłoby więc nie do przyjęcia (por. szerzej K. Weitz, *Procesowe znaczenie zawisłości...*, s. 111).

W wypadku gdy sąd zagraniczny w odpowiednim (rozsądnym) terminie nie wyda orzeczenia merytorycznego w sprawie albo nie zakończy postępowania prawomocnie w inny sposób, wówczas sąd polski władny jest na wniosek strony podjąć zawieszone postępowanie i rozpoznać sprawę.

Zawiśnięcie sporu przed zagranicznym organem innym niż sąd

17. Instytucja uznania i stwierdzenia wykonalności zagranicznych orzeczeń obejmuje nie tylko orzeczenia sądów zagranicznych, ale również wydane w sprawach cy-

wilnych orzeczenia innych organów państw obcych (zob. tytuł I księgi trzeciej oraz art. 1149¹). Jej logiczną konsekwencją jest to, że również respektowanie w postępowaniu krajowym uprzedniej zawisłości sprawy za granicą dotyczy nie tylko takiej zawisłości przed sądem zagranicznym, lecz również przed innym organem państwa obcego, jeżeli chodziło o sprawę cywilną. Regułę tę wyraża art. 1098 § 4, który nakazuje stosować przepisy § 1–3 odpowiednio do innego niż sąd organu państwa obcego. Por. uwagi do art. 1149¹.

Por. także B. Trocha (w:) J. Jankowski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II. *Komentarz do art. 730–1217*, Warszawa 2015, s. 1502–1509.

Art. 1098¹. [Zawieszenie postępowania z urzędu]

Jeżeli rozstrzygnięcie sprawy zależy od wyniku innego postępowania w sprawie cywilnej toczącego się przed sądem lub innym organem państwa obcego, sąd może zawiesić postępowanie z urzędu, chyba że orzeczenie, które ma wydać sąd albo inny organ państwa obcego, nie spełni przesłanek jego uznania w Rzeczypospolitej Polskiej.

1. Przepis ten spełnia podobną funkcję jak art. 1098 § 1 i 4. Por. uwagi do tego przepisu. O ile art. 1098 dotyczy zawisłości sprawy przed sądem zagranicznym i sądem krajowym, o tyle art. 1098¹ odnosi się do sytuacji, w której rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem w Polsce może zależeć od wyniku postępowania w sprawie cywilnej toczącej się przed sądem lub innym organem państwa obcego (znaczenie prejudycjalne). Jest to zatem sytuacja zbliżona do tej, którą w postępowaniu wewnątrzkrajowym reguluje art. 177 § 1 pkt 1 (por. uwagi do tego przepisu).

Sąd polski nie jest zobowiązany, tak jak przy zawisłości sprawy, do obligatoryjnego zawieszenia postępowania z urzędu, ale pozostawione jest to jego uznaniu. Zawieszenie to ma więc charakter fakultatywny. Sąd może to uczynić z urzędu, jak również na wniosek strony. Sprawa rozpatrywana za granicą tylko wtedy może wpłynąć na rozstrzygnięcie sądu polskiego, gdy jest sprawą cywilną w toku w rozumieniu prawa procesowego państwa, w którym toczy się to postępowanie, oraz sąd polski dokona pozytywnej prognozy, że orzeczenie zagraniczne spełniłoby przesłanki jego uznania w Polsce (por. uwagi 9–11 do art. 1098).

2. Na postanowienie sądu I instancji o zawieszeniu postępowania przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 6). Stronie nie przysługuje natomiast zażalenie na odmowę zawieszenia postępowania.

Sąd postanowi podjąć postępowanie z urzędu, jeżeli ustanie przyczyna zawieszenia postępowania (art. 180 § 1).

Art. 1099. [Brak jurysdykcji krajowej]

§ 1. Brak jurysdykcji krajowej sąd bierze pod rozagę z urzędu w każdym stanie sprawy. W razie stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej sąd odrzuca pozew lub wniosek, z zastrzeżeniem art. 1104 § 2 lub art. 1105 § 6.

§ 2. Brak jurysdykcji krajowej stanowi przyczynę nieważności postępowania.

1. Jurysdykcja krajowa stanowi jedną z bezwzględnych przesłanek procesowych. Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571) doprecyzowała treść tego przepisu zgodnie z jego wykładnią przyjmowaną w doktrynie i judykaturze. Artykuł 1099 zatem uzupełnia przyczyny odrzucenia pozwu wyliczone w art. 199 i 1113 oraz nieważności postępowania wskazane w art. 379 i 1113, a także musi być uwzględniony wszędzie tam, gdzie przepisy kodeksu postępowania cywilnego informują o konsekwencjach odrzucenia pozwu lub o nieważności postępowania (por. np. art. 202, 220, art. 295 § 2, art. 355, 368). Sąd odrzuci pozew lub wniosek w postępowaniu nieprocesowym w razie stwierdzenia pierwotnego, tj. datującego się od wszczęcia postępowania, braku jurysdykcji krajowej (i to niezależnie od chwili, w której brak ten się ujawnił). Jednakże w postępowaniu egzekucyjnym, jeżeli pierwotny brak jurysdykcji wyjdzie na jaw już po wszczęciu egzekucji, egzekucja ulega umorzeniu (art. 824 § 1 pkt 2).

Odrzucenie pozwu nie może nastąpić, jeżeli strona poddała się skutecznie jurysdykcji sądów polskich przez wdanie się w spór co do istoty sprawy (art. 1104 § 2) lub w sprawach ze stosunku ubezpieczenia, jeżeli strony zawarły umowę, na podstawie której powództwo przeciwko ubezpieczycielowi może być wytoczone przed sądem państwa obcego (art. 1105 § 6).

2. Brak jurysdykcji krajowej zachodzi przede wszystkim wtedy, gdy nie ma przepisu ustawy lub postanowienia prawa unijnego albo umowy międzynarodowej przewidującego jurysdykcję sądów polskich.
3. Jurysdykcja krajowa sądów polskich może zasadniczo istnieć i wynikać z przepisów ustawy lub innych postanowień, ale inny przepis ustawy lub umowy, mający w danym wypadku charakter przepisu szczególnego, może tę jurysdykcję wyłączać.

Jurysdykcja krajowa sądów polskich wyłączona jest np. co do spraw o prawa rzeczowe na nieruchomości i o posiadanie nieruchomości położonej za granicą, co wynika z zasady suwerennego zwierzchnictwa każdego państwa nad swym terytorium.

Istniejąca jurysdykcja krajowa może być wreszcie wyłączona, w określonym zakresie, w drodze tzw. umowy derogacyjnej (por. uwagi do art. 1105). Brak jurysdyk-

cji krajowej natomiast może być usunięty w umowie prorogacyjnej, przewidzianej w art. 1104.

4. Sąd bierze z urzędu pod rozagę w każdym stanie sprawy brak jurysdykcji krajowej. Sąd z urzędu bierze także obecnie pod uwagę istnienie umowy derogacyjnej (art. 1105).

Por. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 391 i n. oraz M. Radwan, *Badanie jurysdykcji w postępowaniu cywilnym – uwagi na tle praktycznym*, EPS 2009, nr 2, s. 20.

5. Uprawnomocnienie się orzeczenia sądu w sprawie, w której brak było jurysdykcji sądów polskich, nie zamyka drogi do uchylenia skutków tego orzeczenia. Możliwe jest w takiej sytuacji skorzystanie ze skargi kasacyjnej albo ze skargi o stwierdzenie niezgodności prawomocnego orzeczenia z prawem (art. 424¹).

Nie wchodzi już natomiast obecnie w grę droga przewidziana w art. 424¹¹ § 3 k.p.c. ani w art. 64 ustawy o SN. Po zmianie treści tych przepisów ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. Sąd Najwyższy na wniosek Prokuratora Generalnego unieważnia prawomocne orzeczenie wydane w sprawie, która w chwili orzekania ze względu na osobę nie podlegała orzecznictwu sądów, jeżeli w trybie postępowania sądowego orzeczenie to nie mogło być wzruszone. Ze sformułowania tego wynika, że w tym szczególnym trybie i w każdym czasie Sąd Najwyższy może unieważnić prawomocne orzeczenia, także sądu I instancji, wtedy, gdy w chwili orzekania dana osoba korzystała z immunitetu sądowego. Przepis ten nie dotyczy już zatem obecnie braku jurysdykcji krajowej.

6. W poprzednim stanie prawnym, w okresie obowiązywania instytucji rewizji nadzwyczajnej, brak jurysdykcji krajowej uzasadniał wniesienie tej rewizji w każdym czasie w stosunku do prawomocnego orzeczenia sądowego kończącego postępowanie w sprawie. Jednocześnie w orzecznictwie przyjmowano, że odmówienie wymiaru sprawiedliwości obywatelowi polskiemu wskutek błędnego przyjęcia braku jurysdykcji krajowej narusza interes PRL (por. postanowienie SN z dnia 22 września 1966 r., III CR 150/65, OSNC 1967, nr 2, poz. 38 z glosą J. Jodłowskiego, PiP 1966, z. 3).
7. Według wyroku SN z dnia 27 lutego 1979 r., III CRN 306/79 (OSP i KA 1980, z. 9, poz. 174 z glosą T. Erecińskiego), brak jurysdykcji krajowej lub jej istnienie należy oceniać – w zasadzie – *ex tunc*, czyli według daty wydania wyroku. W postanowieniu z dnia 18 kwietnia 1972 r., I CZ 176/71 (OSNCP 1973, nr 1, poz. 14), Sąd Najwyższy przyjął zaś, że kwestię jurysdykcji krajowej należy oceniać według stanu faktycznego, z którego powód wywodzi dochodzone roszczenie.

8. Według wyroku SA w Warszawie z dnia 15 listopada 1999 r., I ACa 780/99 (Prawo Gospodarcze 2000, nr 8, s. 48), „niewyłączna” jurysdykcja zmierza do nadania jurysdykcji sądom, które inaczej (stosując ogólne zasady) by jej nie miały, bez wyłączenia jednak jurysdykcji sądów, którym jurysdykcja przysługuje na ogólnych zasadach.
9. Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 13 marca 2008 r., III CSK 293/07 (OSNC-ZD 2009, nr B, poz. 33), brak jest jurysdykcji krajowej w sprawie, w której obce państwo i jego najwyższe organy zostały pozwane o odszkodowanie za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym związanym z działalnością władczą państwa, objętą immunitetem jurysdykcyjnym państwa obcego. Na tle obecnego stanu prawnego chodzi o sytuację, w której rozpoznanie sprawy przez sąd polski jest wyłączone z powodu braku władzy jurysdykcyjnej.
10. W postanowieniu z dnia 29 października 2010 r., IV CSK 465/09 (OSNC 2011, nr 2, poz. 22), Sąd Najwyższy stwierdził, że na obecnym etapie rozwoju prawa międzynarodowego publicznego państwu niemieckiemu przysługuje immunitet jurysdykcyjny w sprawach o roszczenia z czynów niedozwolonych popełnionych przez niemieckie siły zbrojne podczas II wojny światowej na terenie Polski.
11. W sprawie o ustalenie istniejącego w przeszłości prawa własności nieruchomości pozostawionej poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r., położonej obecnie na terenie Ukrainy, sądom polskim nie przysługuje jurysdykcja (postanowienie SN z dnia 13 stycznia 2010 r., II CSK 349/09, LEX nr 677769).

Art. 1099¹. [Jurysdykcja krajowa konieczna]

§ 1. Jeżeli brak podstaw uzasadniających jurysdykcję krajową w sprawie, a przeprowadzenie postępowania przed sądem lub innym organem państwa obcego nie jest możliwe albo nie można wymagać jego przeprowadzenia, sprawa należy do jurysdykcji krajowej, gdy wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym.

§ 2. W razie prawomocnego ustalenia przez sąd, że orzeczenie sądu lub innego organu państwa obcego nie podlega uznaniu w Rzeczypospolitej Polskiej, sprawa rozstrzygnięta tym orzeczeniem należy do jurysdykcji krajowej mimo braku podstaw uzasadniających tę jurysdykcję, jeżeli wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym.

Spis treści

Negatywny konflikt jurysdykcyjny	73
Jurysdykcja krajowa konieczna	73

Negatywny konflikt jurysdykcyjny

1. Negatywny konflikt jurysdykcyjny może wystąpić wtedy, gdy zainteresowany podmiot nie może zyskać ochrony prawnej w żadnym ze wchodzących w grę państw. Por. bliżej T. Ereciński, *Kilka uwag o tzw. jurysdykcji koniecznej* (w:) L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005, s. 65 i n. oraz K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 340.
2. Do negatywnego konfliktu jurysdykcyjnego może dojść zarówno ze względów faktycznych, jak i politycznych. Właściwy sąd zagraniczny nie może udzielić ochrony prawnej ze względu na wojnę, rewolucję, blokadę lub inne długotrwałe zdarzenia zaburzające funkcjonowanie sądów. Dotyczy to także sytuacji, gdy państwo odmawia uznania lub wykonania zagranicznego orzeczenia, choć samo nie ma jurysdykcji w sprawie. Zgodnie z art. 1099 sąd polski jest obowiązany odrzucić pozew lub wniosek, jeżeli stwierdzi brak jurysdykcji krajowej. Uznanie obowiązku państwa do udzielenia ochrony prawnej podmiotowi domagającemu się takiej ochrony spowodowało konieczność poszukiwania dróg realizacji tego obowiązku. W doktrynie wskazuje się zasadniczo na dwa sposoby rozwiązania sytuacji wynikłych z negatywnego konfliktu jurysdykcyjnego – odesłanie jurysdykcyjne oraz tzw. jurysdykcja z konieczności (konieczna). Por. M. Pazdan, *Zasięg jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych*, SC 1972, t. XX, s. 150 i n. oraz K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu...*, s. 370 i n.

Jurysdykcja krajowa konieczna

3. W Polsce koncepcja jurysdykcji koniecznej pojawiła się najpierw w orzecznictwie Sądu Najwyższego na tle jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych po cudzoziemcach. Wynikła ona w związku z treścią art. 1108 (przed zmianami), który przewidywał jurysdykcję krajową w sprawach spadkowych w postępowaniu nieprocesowym jedynie po obywatelach polskich. Sąd Najwyższy początkowo stał zdecydowanie na stanowisku, że w świetle tego przepisu *a contrario* sądy polskie nie mają jurysdykcji w sprawach spadkowych po cudzoziemcach, z wyjątkiem sytuacji, gdy w skład spadku wchodzi nieruchomości położona w Polsce.

Rozwiązanie przyjęte w art. 1108 stwarzało jednak trudności wtedy, gdy spadkodawca mający obce obywatelstwo zamieszkiwał przed śmiercią w Polsce, w Polsce miał majątek ruchomy i prawa majątkowe, a za granicą nie pozostawił żadnego majątku (w szczególności nieruchomości).

Powstawała wtedy trudna do rozwiązania sytuacja, gdy chodziło o stwierdzenie w Polsce nabycia spadku przez zamieszkałych w Polsce obywateli polskich, jeżeli spadkodawca miał obywatelstwo państwa, które przyjmuje jurysdykcję swych

sądów w sprawach spadkowych na podstawie łącznika miejsca zamieszkania. Ze względu na łącznik przyjęty w art. 1108 sądy polskie nie miały jurysdykcji, a spadkobiercy nie mogli uzyskać stwierdzenia praw do spadku (w postaci właściwej dla danego systemu prawnego), jeżeli jurysdykcja państwa obywatelstwa spadkodawcy opierała się na łączniku jego miejsca zamieszkania (domicylu).

Problemy tego typu pojawiały się szczególnie w sprawach spadkowych po zmarłych w Polsce obywatelach amerykańskich (z reguły polskiego pochodzenia), ponieważ ustawodawstwo większości stanów USA przyjmuje jako podstawę jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych łącznik domicylu. W wyniku wykładni art. 1108 oraz 1110 sądy polskie odrzucały w takich wypadkach wnioski o stwierdzenie nabycia spadku przez spadkobierców zamieszkałych w Polsce, przyjmując brak jurysdykcji krajowej (chyba że spadkodawca miał nieruchomości położoną w Polsce – jurysdykcję sądu polskiego uzasadniano wtedy treścią art. 1102 § 1). Sądy amerykańskie także uznawały się za niekompetentne ze względu na to, że ostatni domicyl spadkodawcy nie znajdował się na terytorium Stanów Zjednoczonych i odmawiały przeprowadzenia postępowania spadkowego, mimo że spadkodawca był obywatelem amerykańskim. Dochodziło zatem do negatywnego konfliktu jurysdykcyjnego ze względu na użycie różnych łączników w dwóch systemach prawnych i w konsekwencji odmowy wymiaru sprawiedliwości w opisanej sytuacji.

Konflikt ten został rozwiązany w uchwale składu siedmiu sędziów SN z dnia 31 maja 1975 r., III CZP 78/75 (OSNCP 1976, nr 2, poz. 33), w której sąd odwołał się do konstrukcji jurysdykcji koniecznej, stwierdzając, że jeżeli w skład spadku po cudzoziemcu wchodzi znajdujące się w Polsce ruchomości, a spadkobierca nie może uzyskać stwierdzenia swoich praw przez sąd ojczysty spadkodawcy, w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku istnieje w tym zakresie jurysdykcja sądu polskiego. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu tego orzeczenia uznał kolizję przepisów jurysdykcyjnych za stan sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości, naruszający ustanowiony w Polsce porządek prawny, oznaczałaby ona bowiem odmowę udzielenia obywatelowi polskiemu ochrony prawnej.

Uchwałę tę zaaprobował i przytoczył dodatkowe argumenty na jej uzasadnienie J. Jodłowski (*Jurysdykcja sądów polskich w sprawach po cudzoziemcach zamieszkałych w Polsce*, PiP 1976, z. 6, s. 55 i n.), proponując dla takiej jurysdykcji sądu polskiego nazwę jurysdykcji koniecznej. Pogląd ten potwierdził następnie Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 października 1977 r., III CZP 76/77 (OSNCP 1978, nr 8, poz. 129 z glosami J. Jodłowskiego, NP 1978, nr 9, s. 1378 i M. Pazdana, OSPiKA 1979, z. 1, poz. 2).

W późniejszym orzeczeniu z dnia 5 sierpnia 1999 r., II CKN 444/99 (OSNC 2000, nr 2, poz. 41 z glosą M. Kornilowicza, OSP 2001, z. 3, poz. 47), Sąd Najwyższy

uznał, że przyjęcie istnienia jurysdykcji koniecznej sądów polskich jest ponadto niezależne od tego, czy śmierć spadkodawcy nastąpiła w Polsce, czy za granicą.

4. Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571) zaakceptowała normatywnie koncepcję jurysdykcji koniecznej. Najogólniej jurysdykcję taką można określić jako jurysdykcję, która nie wynika ani z wyraźnego przepisu prawa dotyczącego danej kategorii spraw, ani z woli stron (umowy jurysdykcyjnej, wdania się w spór skutkujący ustanowieniem jurysdykcji krajowej). Jej istnienie przyjmowane jest z konieczności, gdyż w przeciwnym razie zainteresowany podmiot nie mógłby zrealizować swego prawa do sądu.

Jurysdykcja krajowa konieczna oznacza rozszerzenie zakresu właściwości sądów polskich, ale warunkiem jej zastosowania jest istnienie negatywnego konfliktu jurysdykcyjnego – przeprowadzenie postępowania przed sądem lub innym organem państwa obcego nie jest możliwe albo nie można wymagać jego przeprowadzenia – a ponadto sprawa musi wykazywać wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym. To samo dotyczy sytuacji, gdy sąd polski prawomocnie ustalił, że orzeczenie sądu lub innego organu państwa obcego nie podlega uznaniu w Polsce (art. 1099¹ § 2).

5. Jurysdykcja krajowa konieczna ma charakter incydentalny, tzn. można ją stosować wyłącznie po uwzględnieniu okoliczności każdej konkretnej sprawy i potrzeby przyjęcia właściwości międzynarodowej sądów polskich. Warunkiem wykorzystania przez sąd polski jurysdykcji koniecznej nie jest natomiast to, czy orzeczenie polskie będzie mogło być następnie uznane za granicą.
6. Przeprowadzenie postępowania przed sądem lub innym zagranicznym organem nie będzie możliwe m.in. w sytuacji, gdy wchodzące w grę uregulowania jurysdykcyjne w zasadzie posługują się identycznymi łącznikami, ale przyjmują różne kryteria przy ich stosowaniu, posługują się różnymi łącznikami wzajemnie się wykluczającymi, posługują się łącznikami tylko dla określonej kategorii spraw. Może to dotyczyć także sytuacji, gdy w wyniku zawarcia umowy derogacyjnej istnieje wyłącznie jurysdykcja sądów zagranicznych, które uznają jednak taką umowę za nieskuteczną, a uważana jest ona za skuteczną w Polsce.

W świetle orzecznictwa warunek ten jest spełniony, jeżeli strona przedstawi negatywne orzeczenie lub decyzję zagranicznego organu o odmowie rozpoznania sprawy z powodu braku jurysdykcji sądów lub organów tego państwa. W braku takiego orzeczenia lub decyzji ustalenie niemożności przeprowadzenia postępowania za granicą może być zawsze dokonane na podstawie art. 1143 § 1, tj. przez uzyskanie informacji co do treści i wykładni przepisów dotyczących jurysdykcji w tych

sprawach. Por. uchwałę SN z dnia 27 stycznia 1977 r., III CRN 337/76, Pal. 1977, nr 10, s. 91 z glosą J. Ciszewskiego.

7. Nie można wymagać przeprowadzenia postępowania przez kompetentne sądy zagraniczne ze względów politycznych, np. wtedy, gdy na terenie tego państwa toczy się wojna, objęte jest ono blokadą lub występują długotrwałe zamieszki lub akty terrorystyczne wobec cudzoziemców.
8. Przez „występujący związek z polskim porządkiem prawnym” należy rozumieć wymaganie, aby stan faktyczny sprawy, w której dochodzona jest ochrona prawna przed sądem polskim, był powiązany z obszarem państwa polskiego, tzn. aby w danej sprawie występował jakikolwiek istotny element łączący ją z naszym terytorium (np. miejsce zamieszkania lub zwyczajnego pobytu w Polsce, położenie przedmiotów majątkowych w Polsce, istnienie interesu prawnego w uzyskaniu ochrony prawnej w Polsce, możliwość przeprowadzenia egzekucji w Polsce).

W ramach badania stopnia powiązania sprawy z naszym porządkiem prawnym powinno się także rozważyć, czy można wymagać od pozwanego lub uczestników postępowania, aby podjęli ochronę swych praw w Polsce.

9. Prawomocne ustalenie, że orzeczenie sądu lub innego organu państwa obcego nie podlega uznaniu w Polsce, wymaga złożenia przez stronę wniosku na podstawie art. 1148. Por. uwagi do tego artykułu.
10. Trzeba podkreślić, że jurysdykcja krajowa konieczna ma z założenia zawsze charakter subsydiarny. Sięganie po nią wchodzi w grę jedynie wtedy, gdy jurysdykcji sądów polskich nie można wywieść z wyraźnej regulacji normatywnej (przepisy polskich ustaw, prawo unijne, postanowienia wiążących Polskę umów międzynarodowych) lub z woli stron. Posiłkowy charakter jurysdykcji koniecznej akcentuje jej wyjątkowość.

TYTUŁ II

(oznaczenie oraz tytuł – uchylone)

Art. 1100–1102. (uchylone)

Tytuł II został uchylony przez ustawę z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571). Ustawodawca zrezygnował ze wspólnej regulacji podstaw jurysdykcji

krajowej dla procesu i postępowania nieprocesowego przewidzianej w dotychczasowych art. 1100–1102. Było to rozwiązanie stwarzające trudności w praktyce. Jego nieprzejrzystość sprawiała, że ustalenie jurysdykcji krajowej w pewnych kategoriach spraw wywoływało problemy.

W obcych systemach prawnych zdecydowanie przeważa przekonanie, że regulacja jurysdykcji krajowej dla procesu i postępowania nieprocesowego powinna znajdować się w oddzielnych przepisach. Takie założenie uznano za lepiej odpowiadające potrzebom obrotu, gdyż jest ono klarowne i łatwiejsze w praktycznym stosowaniu.

TYTUŁ III

Jurysdykcja krajowa w procesie

Literatura do tytułu III

J. Cagara, *Dochodzenie alimentów od zobowiązanych i przez uprawnionych zamieszkałych za granicą*, Biblioteka Palestry, Warszawa 1990; **J. Ciszewski**, *Europejskie prawo małżeńskie dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej. Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń. Komentarz*, Warszawa 2004; **T. Ereciński, K. Weitz**, *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008; **M. Fras**, *Jurysdykcja krajowa w sprawach ubezpieczeniowych*, cz. I, PUG 2007, nr 9; M. Fras, *Jurysdykcja krajowa w sprawach ubezpieczeniowych*, cz. II, PUG 2007, nr 10; M. Fras, *Reżim prawny umowy reasekuracji – zagadnienia materialnoprawne i kolizyjne*, *Prawo Asekuracyjne* 2008, nr 4; **R. Frey**, *Prawodawstwo Unii Europejskiej dotyczące postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy – jurysdykcja i wykonywanie orzeczeń*, PS 2004, nr 6; R. Frey, *Zasady ustalania jurysdykcji krajowej w sprawach pracowniczych w konwencji z Lugano*, R. Pr. 2000, nr 3; R. Frey, *Zasady ustalania jurysdykcji w sprawach z zakresu prawa pracy po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, R. Pr. 2004, nr 1; **D. Fuchs**, *Działalność ubezpieczeniowa w świetle Konwencji Brukselskiej – Lugano o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i gospodarczych*, Rej. 1999, nr 3; D. Fuchs, *Właściwość sądu i właściwość prawa w europejskich ubezpieczeniach gospodarczych*, *Prawo Asekuracyjne* 2008, nr 2; D. Fuchs, *Znaczenie ratyfikacji przez RP Konwencji z Lugano dla właściwości sądu w zakresie ubezpieczeń gospodarczych* (w:) C. Mik (red.), *Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej*, Toruń 2001; **J. Gołaczyński**, *Wybrane zagadnienia jurysdykcji krajowej według rozporządzenia Rady Unii Europejskiej z 22 grudnia 2000 r. nr 44/2001 o jurysdykcji oraz o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych* (w:) L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005; **P. Grzebyk**, *Jurysdykcja krajowa w sprawach z zakresu prawa pracy w świetle rozporządzenia nr 44/2001*, Warszawa 2011; P. Grzebyk, *Jurysdykcja umowna dla indywidualnych umów o pracę w rozporządzeniu nr 44/2001*, EPS 2008, nr 12; P. Grzebyk, *Podstawy jurysdykcji krajowej w sprawach z zakresu prawa pracy w kodeksie postępowania cywilnego i wybranych umowach o pomocy prawnej*, PiZS 2010, nr 4; P. Grzebyk, *Zasady ustalania jurysdykcji krajowej w sprawach o roszczenia o wynagrodzenie za pracę* (w:) W. Sanetra (red.), *Wynagrodzenie za pracę w warunkach społecznej gospodarki rynkowej*, Warszawa 2009; **P. Grzegorzcyk**, *Jurysdykcja krajowa w sprawach dotyczących patentów europejskich*, KPP 2005, z. 4; P. Grzegorzcyk, *Jurysdykcja krajowa w sprawach z zakresu prawa własności przemysłowej*, Warszawa 2007; P. Grzegorzcyk, *Misja dyplomatyczna jako filia, agencja lub inny oddział państwa – pracodawcy. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 19 lipca 2012 r., C-154/11*

w sprawie Ahmed Mahamadia przeciwko Algierskiej Republice Ludowo-Demokratycznej, PPC 2013, nr 3; P. Grzegorzczak, *Zagraniczne spółki handlowe w europejskim prawie procesowym cywilnym* (w:) M. Cejmer, J. Napierała, T. Sójka (red.), *Europejskie prawo spółek*, t. IV. *Spółki zagraniczne w Polsce*, Warszawa 2008; P. Grzegorzczak, P. Rylski, K. Weitz, *Przegląd orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w zakresie Europejskiego Prawa Procesowego Cywilnego (2003–2008)*, KPP 2009, z. 3; S. Hackspiel, *Podstawy jurysdykcji*, KPP 1999, z. 4; M. Jaworski, *Jurysdykcja szczególna miejsca wykonania umowy w europejskim prawie procesowym*, Pal. 2009, nr 3–4; J. Jodłowski, *Jurysdykcja i wykonywanie orzeczeń w świetle konwencji polsko-francuskiej z 5 kwietnia 1967 r.*, PiP 1971, z. 1; J. Jodłowski, *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle Kodeksu postępowania cywilnego*, SC 1969, t. XIII–XIV; J. Jodłowski, *Konwencja polsko-francuska o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego*, PiP 1970, z. 12; J. Jodłowski, *Les conventions relatives à la prorogation et à la derogation a la competence internationale en matiere civile*, Recueil de Courts de la Academie de la Haye 1974, t. 143; J. Jodłowski, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego*, NP 1970, nr 9; A. Juryk, *Dochodzenie alimentów za granicą w dobie częstych nowelizacji międzynarodowego prawa prywatnego i postępowania cywilnego*, *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego Europejskiego i Porównawczego* 2014, nr 12; K. Kańska, *Ochrona konsumentów w Unii Europejskiej a harmonizacja prawa postępowania cywilnego państw członkowskich* (w:) E. Piontek (red.), *Reformowanie Unii Europejskiej. Wybrane problemy prawne okresu przemian*, Kraków 2005; W. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Toruń 2006; J. Kudła, *Jurysdykcja krajowa w sprawach dotyczących umów konsumenckich w świetle europejskich norm jurysdykcyjnych*, PPC 2016, nr 2; P. Mankowski (w:) Th. Rauscher (red.), *Europäisches Zivilprozeßrecht. Kommentar*, München 2006, t. 1, art. 23 Brüssel I-VO, nb. 3b; A. Mączyński, *Rozwód w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 1983; M. Orlicki, *Umowa ubezpieczenia*, Warszawa 2002; A. Pacholska, *Jurysdykcja krajowa w sprawach o rozwód z elementem międzynarodowym* (w:) B. Dolnicki (red.), *Sądowe stosowanie prawa*, Katowice 2014; M. Pertegas Sender, *Zawisłość sprawy oraz sprawy związane*, KPP 1999, z. 4; J. St. Piątkowski, *Z zagadnień dziedziczenia gospodarstwa rolnego po cudzoziemcu*, PiP 1971, z. 12; K. Pietrzykowski, *Zawarcie małżeństwa i przesłanki jego ważności w prawie międzynarodowym prywatnym*, Warszawa 1985; J. Rajski, *Jurysdykcja sądów polskich w sprawach rozwodowych*, PiP 1958, z. 10; J. Rajski, *Jurysdykcja sądów polskich w sprawach rozwodowych cudzoziemców oraz obywateli polskich zamieszkałych za granicą*, NP 1961, nr 6; J. Rajski, *O niektórych odrębnościach postępowania w sprawie o rozwód Polaków zamieszkałych za granicą*, NP 1961, nr 11; J. Rajski, „Pobyt” jako łącznik uzasadniający jurysdykcję krajową sądów w międzynarodowym prawie procesowym cywilnym, PiP 1960, z. 4–5; J. Rajski, *Wpływ woli stron na zakres jurysdykcji sądów krajowych w postępowaniu cywilnym*, *Prawo w Handlu Zagranicznym* 1964, nr 4; A.M. Rouchaud, *Jurysdykcja umowna*, KPP 1999, z. 4; P. Rylski, *Pojęcie „miejsce zdarzenia wywołującego szkodę” w sprawach deliktowych na podstawie art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/01*, SI 2007, t. XLVII; W. Skierkowska, *Międzynarodowe postępowanie cywilne w sprawach alimentacyjnych*, Warszawa 1972; J. Skoczyński, *Prawo właściwe w międzynarodowych stosunkach pracy pracowników delegowanych w ramach świadczenia usług (problematyka kolizyjnoprawna)*, PiZS 2004, nr 5; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1997; C. Smorszczewski, *Jurysdykcja krajowa w sprawach cywilnych i handlowych według Konwencji brukselskiej i lugańskiej*, KPP 1997, z. 4; K. Spałek, *Zabezpieczenie roszczeń w Konwencji z Lugano*, PiP 2003, z. 10; P. Stenko, *Ustalanie jurysdykcji sądów państwa miejsca wykonania zobowiązania na podstawie umowy bez odwołania się do prawa właściwego*, PPC 2014, nr 1; K. Sznajder, *Pojęcie umowy i roszczenia wynikającego z umowy na tle regulacji europejskich dotyczących jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych*, KPP 2005, z. 2; K. Sznajder, *Zasięg jurysdykcji wyłącznej sądu miejsca położenia nieruchomości w Konwencji lugańskiej (art. 16 ust. 1)*, Rej. 2005, nr 6; K. Sznajder-Peroń, *Dorozumiany wybór prawa w trakcie procesu – glosa – IV CSK 48/12*, Iustitia 2014, nr 2; M. Szydło, *Jurysdykcja krajowa w transgranicznych sprawach upadłościowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2009; P. Świder, *Jurysdykcja w sprawach pracowniczych w świetle regulacji wspólnotowych*,

M. Praw.-wkl. 2004, nr 12; **M. Świerczyński**, *Jurysdykcja krajowa w zakresie zobowiązań deliktowych*, M. Praw. 2002, nr 15; **M. Tomaszewski**, *Umowa polsko-francuska o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego*, NP 1970, nr 9; **A. Torbus**, *Jurysdykcyjny łącznik forum executionis contractus w rozporządzeniu nr 44/2001*, EPS 2008, nr 7; **A. Torbus**, *Ustanowienie jurysdykcji sądów państwa członkowskiego przez wdanie się w spór według rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001*, EPS 2008, nr 6; **A. Torbus**, *Wpływ umowy jurysdykcyjnej na dopuszczalność zarzutu potrącenia*, EPS 2008, nr 4; **H. Trammer**, *Polska jurysdykcja krajowa i prawo właściwe w sprawach o ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego*, NP 1971, nr 3; **B. Trocha**, *Uwagi na tle częściowego rozszerzenia zakresu podmiotowego rozporządzenia Bruksela I bis na pozwanych z państw trzecich*, PPC 2013, nr 2; **B. Walaszek**, *Instytucja zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika w polskim prawie rodzinnym oraz polskim prawie prywatnym i procesowym (w:) Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; **B. Walaszek**, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, Warszawa 1966; **B. Walaszek**, *Rozwiązanie przysposobienia w polskim Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, SC 1966, t. VII; **B. Walaszek**, *Sądowe ustalenie nieślubnego ojcostwa w polskim prawie międzynarodowym prywatnym*, Kraków 1959; **B. Walaszek**, *Ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego w polskim prawie rodzinnym, w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, Kraków 1962; **K. Weitz**, *Czy sądem, w którego okręgu nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę, jest tylko sąd, w którego okręgu zlokalizowane jest działanie lub zaniechanie będące przyczyną szkody?*, PPC 2011, nr 1; **K. Weitz**, *Europejskie prawo procesowe cywilne (w:) A. Wróbel (red.), Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005; **K. Weitz**, *Forum delicti commissi w sprawach o naruszenie dóbr osobistych w Internecie w świetle art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001*, PPC 2013, nr 3; **K. Weitz**, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005; **K. Weitz**, *Jurysdykcja krajowa w sprawach konsumenckich – problem umów mieszanych. Glosa do wyroku ETS z 20.01.2005 r. w sprawie C-464/01, J. Gruber przeciwko Bay Wa AG*, EPS 2006, nr 5; **K. Weitz**, *Jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w prawie wspólnotowym*, KPP 2007, z. 1; **K. Weitz**, *Jurysdykcyjne aspekty umownych i deliktowych zobowiązań elektronicznych w świetle rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 – zagadnienia węzłowe (w:) J. Gołaczyński (red.), Umowy elektroniczne w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2005; **K. Weitz**, *Kilka uwag na temat jurysdykcji krajowej w sprawach z czynów niedozwolonych w prawie europejskim*, Roczniki Nauk Prawnych 2006, t. XVI, nr 1; **K. Weitz**, *Kilka uwag o wdaniu się w spór jako podstawie jurysdykcji krajowej w sprawach cywilnych i handlowych w prawie wspólnotowym*, Pal. 2006, nr 7–8; **K. Weitz**, *Nowe rozwiązania dotyczące ochrony słabszej strony stosunku prawnego w rozporządzeniu Bruksela Ia (w:) M. Boratyńska (red.), Ochrona słabszej strony stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, Warszawa 2016; **K. Weitz**, *O jurysdykcji krajowej w postępowaniu zabezpieczającym w świetle Konwencji lugańskiej i prawa wspólnotowego*, PS 2003, nr 10; **K. Weitz**, *Miedzy forum prorogatum a forum non prorogatum – wzmocnienie skuteczności umów jurysdykcyjnych w świetle rozporządzenia Bruksela Ia*, Pal. 2014, nr 9; **E. Wierzbowski**, *Międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych*, Warszawa 1971; **A. Włosińska**, *Jurysdykcja krajowa w sprawach konsumenckich według Konwencji lugańskiej – zagadnienia podstawowe*, Rej. 2004, nr 3–4; **M.P. Wójcik (w:) A. Jakubecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2010; **G. Zeiler**, *Środki tymczasowe i zabezpieczające*, KPP 1999, z. 4.**

Spis treści

Uwagi wprowadzające	80
Łączniki jurysdykcyjne	80
Rodzaje jurysdykcji krajowej	80
Prawo unijne	81

Uwagi wprowadzające

Łączniki jurysdykcyjne

1. Jurysdykcję krajową określa się za pomocą łączników. Łączniki jurysdykcyjne są to okoliczności faktyczne wiążące sprawę z terytorium określonego państwa lub z porządkiem prawnym tego państwa. Gdy normy kolizyjne wskazują dla danego zakresu z reguły tylko jeden łącznik (inny co najwyżej posiłkowo), to normy jurysdykcyjne dla danej sprawy podają kilka równorzędnych łączników. Taki sposób regulacji umożliwia rozpoznanie sprawy równolegle przez sądy innych państw.

Najczęściej stosowanym łącznikiem podmiotowym w kodeksie postępowania cywilnego był – do czasu zmian wprowadzonych ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571) – łącznik obywatelstwa polskiego oraz miejsca zamieszkania w Polsce. Ponadto łącznikami osobowymi są m.in. miejsce pobytu pozwanego, posiadanie przez pozwanego majątku w Polsce. Łączniki przedmiotowe łączą się z przedmiotem procesu lub stosunkiem prawnym. Chodzi tu np. o położenie przedmiotu sporu w Polsce lub miejsce powstania stosunku prawnego (np. zobowiązania) na terenie naszego kraju.

2. Łącznik obywatelstwa wiąże się we współczesnej nauce międzynarodowego prawa prywatnego głównie z problemem jurysdykcji sądów w sprawach obywateli znajdujących się poza granicami państwa, w których to sprawach nie występuje żaden inny łącznik.

Konwencja brukselska, konwencja lugańska z 1988 r., konwencja lugańska z 2007 r. oraz rozporządzenie nr 1215/2012 i rozporządzenie nr 44/2001 (por. Wprowadzenie) nie posługują się już łącznikiem obywatelstwa, opierając się na miejscu zamieszkania jako głównym łączniku osobowym.

Rodzaje jurysdykcji krajowej

3. Przyjęcie jurysdykcji określonego państwa w konkretnej sprawie nie oznacza wyłączenia w tej sprawie jurysdykcji sądów innych państw. Z reguły mamy do czynienia z konkurencją jurysdykcji różnych sądów. W ustawodawstwie światowym obserwuje się współcześnie tendencje do ograniczenia do minimum takiego ujęcia jurysdykcji, które wyłączałyby jurysdykcję innych państw.

Kodeks postępowania cywilnego zasadniczo, jako główny rodzaj uregulowania jurysdykcyjnego, przyjmuje tzw. jurysdykcję fakultatywną (przezienną). Są to sytuacje, w których przepisy określają jurysdykcję sądów polskich, ale jednocześnie

dopuszczają do zbiegu z przepisami o jurysdykcji innych państw. Taka regulacja jurysdykcji umożliwia w konsekwencji uznanie orzeczenia sądu zagranicznego zapadłego w sprawie, która mogłaby być rozpoznana i rozstrzygnięta również przed sądem polskim (por. art. 1146 § 1 pkt 2).

Niektóre przepisy kodeksu przyznają sądom polskim wyłączną kompetencję w danych sprawach – jest to wtedy jurysdykcja wyłączna. Rozpoznanie sprawy, należącej według przepisów kodeksu postępowania cywilnego do jurysdykcji wyłącznej, przez sąd zagraniczny uniemożliwia zatem uznanie lub wykonanie w Polsce orzeczenia sądu zagranicznego (por. także uwagi do art. 1105).

4. Jurysdykcja fakultatywna i wyłączna są uregulowaniami jurysdykcji bezpośredniej – kodeks reguluje wprost jurysdykcję sądów polskich. Z jurysdykcją pośrednią mamy natomiast do czynienia, gdy ustalenie jurysdykcji sądów obcych następuje na podstawie łączników przyjętych w podobnych sprawach w prawie polskim. Ma ona zastosowanie, gdy chodzi o kontrolę kompetencji sądu zagranicznego, który wydał orzeczenie, a które ma być uznane lub wykonane w Polsce (por. np. art. 1146 § 1 pkt 2).

Por. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 144 i n.

W literaturze i judykaturze polskiej przyjęto również koncepcję tzw. jurysdykcji koniecznej. Została ona uregulowana w art. 1099¹. Jest to jurysdykcja, która nie wynika ani z przepisów kodeksu, ani z konwencji międzynarodowych, a rozpoznanie sprawy przed sądem polskim następuje jedynie z konieczności, by nie odmówić stronie w ogóle przed jakimkolwiek sądem państwowym wymiaru sprawiedliwości (por. uwagi do art. 1099¹).

W takich sytuacjach sprawa musi mieć jednak związek z polskim obszarem prawnym, tzn. muszą istnieć przyczyny uzależniające jej rozpoznanie akurat przez sądy polskie. Jeżeli brak będzie łącznika uzasadniającego jurysdykcję sądu polskiego oraz nie będzie powodów uzasadniających jurysdykcję konieczną polskich sądów w sprawie, nie będzie jurysdykcji sądów polskich. Brak taki może być ewentualnie usunięty w drodze tzw. umowy prorogacyjnej (por. uwagi do art. 1104).

Prawo unijne

5. Zagadnienia jurysdykcji krajowej w odrębny sposób mogą regulować umowy międzynarodowe. Por. uwagi do art. 1096 oraz wykaz umów międzynarodowych, w których Polska jest stroną. Podobnie odrębne unormowanie zawarte jest w regulacjach europejskiego prawa procesowego cywilnego.

Uregulowanie zagadnień jurysdykcji krajowej przyjęte w rozporządzeniu nr 1215/2012 (por. uwagi wstępne) opiera się w pierwszej kolejności na zasadzie *actor sequitur forum rei*. Przy ustalaniu podstaw jurysdykcji bezpośredniej zatem bierze się pod uwagę okoliczności dotyczące osoby pozwanej. Spośród mogących wchodzić w grę łączników rozporządzenie przyjęło łącznik miejsca zamieszkania. Zgodnie z art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012 osoby mające miejsce zamieszkania na obszarze jednego z państw członkowskich są pozywane, bez względu na posiadane obywatelstwo, w tym państwie. Ustalenie, że pozwany ma miejsce zamieszkania na obszarze jednego z państw członkowskich, stanowi nie tylko podstawę przysługującej sądom tegoż państwa jurysdykcji krajowej, ale zarazem jest jedynym i wystarczającym uzasadnieniem zastosowania, zamiast norm przewidzianych w prawie wewnętrznym, normy jurysdykcyjnej rozporządzenia.

Osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane przed sądy innego państwa członkowskiego tylko zgodnie z przepisami rozporządzenia nr 1215/2012 (art. 5 ust. 1) (por. postanowienie SN z dnia 26 stycznia 2011 r., IV CSK 284/10, OSNC-ZD 2012, nr A, poz. 1). Nie mogą więc być stosowane normy wynikające z przepisów wewnętrznych, przyjmujące inne łączniki jurysdykcji (np. pobyt). Przepisy przewidujące jurysdykcję (określaną jako jurysdykcja nadmierna) opartą na takich podstawach zostały wymienione w art. 76 ust. 1 lit. a rozporządzenia nr 1215/2012 (por. art. 5 pkt 2 rozporządzenia nr 44/2001).

Jeżeli pozwany nie ma miejsca zamieszkania na terytorium jednego z państw członkowskich, jurysdykcję sądów każdego państwa określa się według prawa tego państwa. Nie dotyczy to jednak sytuacji jurysdykcji w sprawach konsumentów, jurysdykcji w odniesieniu do pracodawcy, jurysdykcji wyłącznej i umowy dotyczącej jurysdykcji (por. art. 6 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012).

Rozporządzenie nr 1215/2012 nie zawiera definicji łącznika miejsca zamieszkania w odniesieniu do osób fizycznych. W art. 62 rozporządzenia nr 1215/2012 natomiast przyjęto normę kolizyjną, wskazującą prawo właściwe do rozstrzygnięcia o tym, gdzie znajduje się miejsce zamieszkania danej osoby – przy ustalaniu, czy pozwany ma miejsce zamieszkania na obszarze państwa, do którego sądu zostało wniesione powództwo, sąd ten stosuje własne prawo (*lex loci*). Jeżeli natomiast pozwany nie ma miejsca zamieszkania w tym państwie, to przy ustalaniu, czy ma on miejsce zamieszkania na obszarze innego państwa członkowskiego, sąd powinien zastosować prawo tego innego państwa.

Gdy pozwanym jest spółka lub osoba prawna, art. 63 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012 stanowi, że „miejsce zamieszkania” to miejsce, w którym znajduje się: 1) ich statutowa siedziba lub 2) ich główny organ zarządzający, lub 3) ich główne przedsiębiorstwo. Jeżeli wskazane miejsca nie znajdują się w tym samym pań-

stwie członkowskim, powód ma prawo wyboru między tymi państwami, w których znajduje się którekolwiek z miejsc określonych w art. 63 ust. 1.

6. Osoba mająca miejsce zamieszkania na obszarze jednego z państw członkowskich może być pozwana przed sądem innego państwa członkowskiego na podstawie zawartych w rozporządzeniu przepisów normujących jurysdykcję szczególną, która ma charakter przemienny (art. 7–8 rozporządzenia nr 1215/2012). Przepisy te używają m.in. następujących łączników:

- 1) miejsce wykonania zobowiązania (miejsce, gdzie zobowiązanie zostało wykonane albo miało być wykonane) – co do spraw, których przedmiotem jest umowa lub roszczenie na niej oparte; jednak w przypadku sprzedaży rzeczy ruchomych miejscem wykonania zobowiązania jest miejsce w państwie członkowskim, w którym rzeczy te zgodnie z umową zostały dostarczone albo miałyby zostać dostarczone, natomiast w przypadku świadczenia usług miejscem wykonania zobowiązania jest miejsce w państwie członkowskim, w którym zgodnie z umową usługi były świadczone albo miały być świadczone (por. postanowienie SN z dnia 22 stycznia 2015 r., I CSK 668/13, OSNC-ZD 2016, nr B, poz. 23);
- 2) miejsce zdarzenia wywołującego szkodę lub miejsce, w którym zdarzenie takie może nastąpić – jeżeli przedmiotem postępowania jest czyn niedozwolony lub podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenie wynikające z takiego czynu;
- 3) miejsce siedziby sądu karnego, do którego wniesiono akt oskarżenia (jeśli sąd ten może rozpoznać roszczenie cywilnoprawne) – co do roszczeń cywilnych pozostających w związku z popełnieniem przestępstwa;
- 4) miejsce siedziby filii, agencji lub innego oddziału – co do spraw wynikających z ich działalności.

W odniesieniu do łącznika miejsca wykonania zobowiązania przyjmuje się, że dotyczy ono nie tylko zobowiązań umownych, lecz także np. zobowiązania członka stowarzyszenia do zapłaty składki członkowskiej czy powództwa o zapłatę prowinizji. Łącznik ten może stanowić podstawę jurysdykcji również wtedy, gdy pozwany zaprzecza istnieniu lub ważności umowy. Kwalifikacji łącznika miejsca wykonania zobowiązania dokonuje się według przepisów prawa właściwego wskazanego przez prawo prywatne międzynarodowe państwa *fori*. Jedynie dla umów sprzedaży rzeczy ruchomych i umów o świadczenie usług rozporządzenie nr 1215/2012 zawiera autonomiczne określenie miejsca wykonania zobowiązania, co powoduje, że sięganie do prawa właściwego nie wchodzi już w grę. Por. wyrok SN z dnia 27 czerwca 2014 r., I CSK 715/13, OSNC 2015, nr 5, poz. 64.

Jurysdykcja przemienna przewidziana jest również w innych sytuacjach, np. gdy w sprawie występuje kilku pozwanych lub chodzi o powództwo wzajemne oparte na tej samej podstawie (por. art. 8 rozporządzenia nr 1215/2012).

W rozporządzeniu nr 1215/2012 rozbudowana jest regulacja dotycząca jurysdykcji w sprawach ubezpieczeniowych (art. 10–16), w sprawach dotyczących umów zawieranych z konsumentami (art. 17–19) oraz w sprawach wynikających z indywidualnych umów o pracę (art. 20–23). W celu ochrony ubezpieczonych, konsumentów i pracowników wprowadzono tu liczne dalsze łączniki jurysdykcji (np. miejsce zamieszkania posiadacza polisy ubezpieczeniowej, miejsce zamieszkania konsumenta albo miejsce, w którym pracownik zazwyczaj świadczy lub zazwyczaj ostatnio świadczył pracę) oraz ograniczono możliwość umownego określenia jurysdykcji.

7. Jurysdykcję wyłączną przewiduje art. 24 rozporządzenia nr 1215/2012. Niezależnie od miejsca zamieszkania jurysdykcję wyłączną mają:
- 1) w sprawach dotyczących praw rzeczowych na nieruchomości oraz najmu lub dzierżawy nieruchomości – sądy państwa członkowskiego, w którym nieruchomość jest położona; jednakże gdy chodzi o umowę najmu lub dzierżawy nieruchomości zawartą na czasowy użytek prywatny, nieprzekraczający sześciu kolejnych miesięcy jurysdykcję mają również sądy państwa członkowskiego, w którym pozwany ma miejsce zamieszkania, jeżeli najemca lub dzierżawca jest osobą fizyczną, a właściciel oraz najemca lub dzierżawca mają miejsce zamieszkania w tym samym państwie członkowskim;
 - 2) w sprawach dotyczących ważności, nieważności lub rozwiązania spółki lub osoby prawnej albo decyzji ich organów – sądy państwa członkowskiego, na którego terytorium spółka lub osoba prawna ma siedzibę; przy ustalaniu, gdzie znajduje się siedziba, sąd stosuje – w drodze wyjątku od art. 63 ust. 1 rozporządzenia – przepisy swojego prawa prywatnego międzynarodowego;
 - 3) w sprawach dotyczących ważności wpisów do rejestrów publicznych – sądy państwa członkowskiego, na którego terytorium prowadzone są rejestry;
 - 4) w sprawach dotyczących rejestracji lub ważności patentów, znaków towarowych, wzorów i modeli, jak również podobnych praw wymagających zgłoszenia lub zarejestrowania – sądy państwa członkowskiego, na którego terytorium wystąpiono ze zgłoszeniem lub o rejestrację albo nastąpiło zgłoszenie lub rejestracja, albo na podstawie aktu prawa unijnego lub umowy międzynarodowej uznaje się, że zgłoszenie lub rejestracja nastąpiły;
 - 5) w sprawach dotyczących wykonania orzeczeń (czyli dotyczących egzekucji) – sądy państwa członkowskiego, na którego terytorium wykonanie powinno nastąpić lub nastąpiło.

Zastosowanie art. 24 rozporządzenia nr 1215/2012 zatem jest uzasadnione zawsze, gdy łącznik jurysdykcyjny jest zlokalizowany na terytorium któregoś z państw członkowskich. Kryteria wymienione w art. 24 rozporządzenia stanowią podstawę określenia jurysdykcji tylko wówczas, gdy odnoszą się do sprawy głównej. Postanowienia tego artykułu nie mogą być ograniczone ani wyłączone

umowami derogacyjnymi lub prorogacyjnymi. Powzięcie przez sąd wiadomości, że w sprawie istnieje wyłączna jurysdykcja innego państwa członkowskiego, stanowi negatywną przesłankę procesową, którą sąd bierze pod uwagę z urzędu (art. 27 rozporządzenia).

Istotne jest również, że rozporządzenie nr 1215/2012 przyznaje sądom państw członkowskich jurysdykcję w sprawach dotyczących środków tymczasowych, tj. zarządzeń tymczasowych i powództw zabezpieczających, przewidzianych w prawie tych państw (art. 35). Wniosek o zastosowanie takiego środka może zostać wniesiony także wówczas, gdy według rozporządzenia sprawa główna należy do jurysdykcji innego państwa członkowskiego.

Przepisy unijne są stosowane bezpośrednio w obrocie prawnym z państwami będącymi członkami Unii Europejskiej i w tym zakresie wyłączają one zastosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Przepisy jurysdykcyjne, np. rozporządzenia nr 1215/2012, zasadniczo będą jednak uwzględniane przez sądy polskie tylko wtedy, gdy pozwany ma miejsce zamieszkania w jednym z państw członkowskich Unii. We wszystkich sytuacjach, w których przepisy unijne nie znajdują zastosowania, sąd obowiązany jest stosować przepisy kodeksowe lub postanowienia odpowiedniej konwencji międzynarodowej dwu- lub wielostronnej.

8. Por. co do jurysdykcji na tle rozporządzenia nr 44/2001 i rozporządzenia nr 1215/2012 m.in. K. Weitz, *O jurysdykcji krajowej w postępowaniu zabezpieczającym w świetle Konwencji lugańskiej i prawa wspólnotowego*, PS 2003, nr 10; R. Frey, *Zasady ustalania jurysdykcji w sprawach z zakresu prawa pracy po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, R. Pr. 2004, nr 1; J. Skoczyński, *Prawo właściwe w międzynarodowych stosunkach pracy pracowników delegowanych w ramach świadczenia usług (problematyka kolizyjnoprawna)*, PiZS 2004, nr 5; K. Sznajder, *Pojęcie umowy i roszczenia wynikającego z umowy na tle regulacji europejskich dotyczących jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych*, KPP 2005, z. 2; J. Gołaczyński, *Wybrane zagadnienia jurysdykcji krajowej według rozporządzenia Rady Unii Europejskiej z 22 grudnia 2000 r. nr 44/2001 o jurysdykcji oraz o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych* (w:) L. Ogieńło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005, s. 89 i n.; P. Grzegorzczuk, *Jurysdykcja krajowa w sprawach dotyczących patentów europejskich*, Warszawa 2007; A. Torbus, *Jurysdykcyjny łącznik forum executionis contractus w rozporządzeniu nr 44/2001*, EPS 2008, nr 7; P. Grzegorzczuk, *Nowy fundament europejskiego prawa procesowego cywilnego: jurysdykcja krajowa, zawistość sprawy oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych według rozporządzenia Rady i Parlamentu Europejskiego nr 1215/2012 (Bruksela Ia) (część II)*, PS 2014, nr 7–8, s. 31–48.

Regulację dotyczącą jurysdykcji krajowej w zakresie spraw małżeńskich i spraw dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej zawiera rozporządzenie nr 2201/2003 (art. 3–15). Por. w tej kwestii m.in. J. Ciszewski, *Europejskie prawo małżeńskie dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej. Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń. Komentarz*, Warszawa 2004; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne* (w:) A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005, s. 651–665 oraz s. 685–692.

9. Na temat jurysdykcji krajowej według konwencji lugańskiej z 1988 r. por. w szczególności C. Smorszczewski, *Jurysdykcja krajowa w sprawach cywilnych i handlowych według Konwencji brukselskiej i lugańskiej*, KPP 1997, z. 4; R. Frey, *Zasady ustalania jurysdykcji krajowej w sprawach pracowniczych w konwencji z Lugano*, R. Pr. 2004, nr 1; S. Hackspiel, *Podstawy jurysdykcji*, KPP 1999, z. 4; M. Pertegas Sender, *Zawisłość sprawy oraz sprawy związane*, KPP 1999, z. 4; G. Zeiler, *Środki tymczasowe i zabezpieczające*, KPP 1999, z. 4; K. Sznajder, *Zasięg jurysdykcji wyłącznej sądu miejsca położenia nieruchomości w Konwencji lugańskiej (art. 16 ust. 1)*, Rej. 2005, nr 6; D. Fuchs, *Znaczenie ratyfikacji przez RP Konwencji z Lugano dla właściwości sądu w zakresie ubezpieczeń gospodarczych* (w:) C. Mik (red.), *Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej*, Toruń 2001; M. Świerczyński, *Jurysdykcja krajowa w zakresie zobowiązań deliktowych*, M. Praw. 2002, nr 15; K. Spałek, *Zabezpieczenie roszczeń w Konwencji z Lugano*, PiP 2003, z. 10; A. Włosińska, *Jurysdykcja krajowa w sprawach konsumenckich według Konwencji lugańskiej – zagadnienia podstawowe*, Rej. 2004, nr 3–4.

Por. również postanowienie SN z dnia 19 grudnia 2003 r., III CK 25/03, OSNC 2005, nr 2, poz. 30.

Art. 1103. [Łączniki jurysdykcji krajowej]

Sprawy rozpoznawane w procesie należą do jurysdykcji krajowej, jeżeli pozwany ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu albo siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej.

Spis treści

Jurysdykcja w procesie (reguła ogólna)	86
Główne łączniki	87

Jurysdykcja w procesie (reguła ogólna)

1. W procesie ustawa nowelizująca z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234,

poz. 1571) przypisała podstawowe znaczenie regule *actor sequitur forum rei* i łącznikom podmiotowym – miejscu zamieszkania lub zwyczajnego pobytu bądź siedzibie pozwanego. Łącznik zwyczajnego pobytu miał harmonizować z projektem nowego prawa prywatnego międzynarodowego, które zostało uchwalone dopiero w 2011 r. Ograniczono znaczenie łącznika obywatelstwa, gdyż odgrywa on coraz mniejszą rolę jako podstawa jurysdykcji w sprawach należących do trybu procesowego.

Łączniki jurysdykcyjne wskazane w art. 1103 mają charakter podstawowy w tym znaczeniu, że zawsze uzasadniają fakultatywną jurysdykcję sądów polskich w sprawach rozpoznawanych w procesie. Kolejne przepisy art. 1103¹–1103⁷ we wskazanych w nich kategoriach spraw cywilnych podają dodatkowe łączniki, które także uzasadniają fakultatywną jurysdykcję krajową.

Główne łączniki

2. Pojęcie miejsca zamieszkania należy ustalić zgodnie z przepisami kodeksu cywilnego (por. art. 25–28 k.c.). Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 15 lipca 1978 r., IV CR 242/78 (OSNCP 1979, nr 6, poz. 120 z glosą A. Mączyńskiego, OSPiKA 1981, z. 2, poz. 24), przy ocenie, czy zachodzi zmiana miejsca zamieszkania w kraju (art. 1100 § 2; uchylony) na miejsce zamieszkania za granicą, należy brać pod uwagę – poza pobytem za granicą i zamiarem ustanowienia tam centrum swoich spraw osobistych i majątkowych – okoliczność, czy pobyt za granicą nie jest podyktowany zamiarem uzyskania rozvodu, którego uzyskanie w kraju mogłoby być utrudnione lub przez pewien okres wyłączone.

Należy zatem przyjąć, że o stałości pobytu na określonym terytorium decyduje przede wszystkim takie przebywanie, które ma na celu założenie tam ośrodka swoich osobistych i majątkowych interesów, chodzi zatem o aktualne centrum życiowej działalności człowieka. Przez zamiar stałego pobytu należy, zgodnie z powołanym orzeczeniem, rozumieć nie wolę wewnętrzną, ale wolę dającą się określić na podstawie obiektywnych, możliwych do stwierdzenia okoliczności.

3. Miejsce zwykłego pobytu to miejsce, w którym dana osoba zazwyczaj przebywa. Jest to kategoria pośrednia między miejscem zamieszkania a krótkotrwałym pobytem (przebywaniem). Dla ustalenia miejsca zwykłego pobytu decydujące znaczenie powinny mieć przede wszystkim okoliczności natury faktycznej; element woli (zamiar, plany) danej osoby nie jest niezbędny dla ustanowienia zwykłego pobytu w określonym miejscu. Chodzi więc tu o miejsce, w którym znajduje się główne centrum egzystencji danej osoby. Uwzględnienia zatem wymagają okoliczności natury osobistej i zawodowej, mniejsze znaczenie ma natomiast element czasu (pobyt w jednym miejscu przez określony czas).

Por. J. Rajski, „Pobyt” jako łącznik uzasadniający jurysdykcję krajową sądów w międzynarodowym prawie procesowym cywilnym, PiP 1960, z. 4–5, s. 751 i n.

4. Łącznik siedziby wiąże się z sytuacją, gdy stroną jest osoba prawna (por. art. 41 k.c.). Według tego przepisu, siedzibą osoby prawnej jest miejscowość, w której ma siedzibę jej organ zarządzający. To samo dotyczy siedziby jednostki niemającej osobowości prawnej (art. 64 i 1117).

Por. też P. Grzegorzczak, *Zagraniczne spółki handlowe w europejskim prawie procesowym cywilnym* (w:) M. Cejmer, J. Napierała, T. Sójka (red.), *Europejskie prawo spółek*, t. IV. *Spółki zagraniczne w Polsce*, Warszawa 2008, s. 174 i n.

Art. 1103¹. [Jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich]

§ 1. Sprawy małżeńskie oraz sprawy dotyczące małżeńskich stosunków majątkowych należą do jurysdykcji krajowej także wtedy, gdy:

- 1) oboje małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania lub ostatnie miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli jedno z nich nadal ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej, lub
- 2) małżonek będący powodem ma co najmniej od roku bezpośrednio przed wszczęciem postępowania miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej, lub
- 3) małżonek będący powodem jest obywatelem polskim i ma co najmniej od sześciu miesięcy bezpośrednio przed wszczęciem postępowania miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej, lub
- 4) oboje małżonkowie są obywatelami polskimi.

§ 2. Jurysdykcja krajowa jest wyłączna, jeżeli oboje małżonkowie są obywatelami polskimi oraz mają miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 3. Jurysdykcja krajowa w sprawie małżeńskiej obejmuje także orzekanie o władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi małżonków.

Spis treści

Pojęcia „sprawy małżeńskie” i „sprawy dotyczące małżeńskich stosunków majątkowych”	89
Podstawy jurysdykcji	90
Rodzaje jurysdykcji	90

Pojęcia „sprawy małżeńskie” i „sprawy dotyczące małżeńskich stosunków majątkowych”

1. Podstawy jurysdykcji krajowej w sprawach małżeńskich są wzorowane na regulacjach rozporządzenia nr 2201/2003 (art. 1103¹ § 1). Przepisy tego rozporządzenia muszą być stosowane bezpośrednio we wszystkich wypadkach, gdy mają one zastosowanie, to znaczy dotyczą obrotu z państwami należącymi do Unii Europejskiej.

Różnica między art. 1103¹ a przepisem rozporządzenia nr 2201/2003 polega m.in. na tym, że art. 1103¹ równolegle posługuje się łącznikami miejsca zamieszkania, zwykłego pobytu i obywatelstwa, podczas gdy w rozporządzeniu nr 2201/2003 nie ma łącznika miejsca zamieszkania.

Należy pamiętać, że pojęcia rozporządzeń unijnych podlegają wykładni autonomicznej, tj. często oderwanej od poszczególnych systemów prawnych państw członkowskich. Por. np. K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne* (w:) A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005, s. 483.

Przepisy art. 1103¹ i n., choć częściowo identyczne z regulacjami unijnymi, znajdujące zastosowanie w obrocie z państwami trzecimi nienależącymi do Unii Europejskiej, powinny być natomiast interpretowane w zgodzie z innymi regulacjami kodeksu postępowania cywilnego. W praktyce znaczenie art. 1103¹ będzie ograniczone (por. art. 7 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003), jeżeli chodzi o sprawy małżeńskie niemajątkowe. Pojęcie sprawy małżeńskiej oraz sprawy dotyczącej małżeńskich stosunków majątkowych rozpoznawanych w procesie należy zatem rozumieć tak, jak reguluje to kodeks postępowania cywilnego w odniesieniu do tych spraw rozpoznawanych w procesie.

2. Pojęcie „sprawy małżeńskie” użyte w art. 1103¹ należy rozumieć w znaczeniu przyjętym dla tego pojęcia w części pierwszej kodeksu. Są to zatem sprawy wskazane w art. 425 i n. – o unieważnienie małżeństwa, o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa i o rozwód oraz o separację na żądanie jednego z małżonków.

Do spraw dotyczących małżeńskich stosunków majątkowych rozpoznawanych w procesie należy zaliczyć sprawy o alimenty między małżonkami oraz sprawy o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami (art. 452).

Por. także art. 1103³ § 2.

Prawo unijne na razie nie reguluje kwestii majątkowych stosunków małżeńskich, w tym więc zakresie art. 1103¹ będzie miał powszechne zastosowanie.

W postanowieniu z dnia 9 kwietnia 2008 r., V CSK 419/07 (OSNC-ZD 2009, nr B, poz. 39), Sąd Najwyższy trafnie stwierdził, że rozporządzenie nr 44/2001 nie ma zastosowania do orzeczeń sądowych wydanych w wyniku rozpoznania roszczeń byłych małżonków wynikających z umowy regulującej między nimi zasady spłaty po rozwodzie długów zaciągniętych w czasie trwania małżeństwa (art. 1 ust. 2 lit. a rozporządzenia nr 44/2001). Orzeczenie zachowało aktualność na tle rozporządzenia nr 1215/2012.

Podstawy jurysdykcji

3. Przepis wskazuje jako podstawowy łącznik jurysdykcyjny miejsce zamieszkania lub ostatnie miejsce zwykłego pobytu w Polsce. Co do tych łączników zob. uwagi 2 i 3 do art. 1103.

W art. 1103¹ § 1 pkt 3 i 4 podaje się łącznik obywatelstwa. Co do pojęcia obywatelstwa polskiego por. ustawę z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz. U. z 2012 r. poz. 161 z późn. zm.). Co do sposobu ustalenia obywatelstwa por. § 35 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych czynności sądów w sprawach z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego oraz karnego w stosunkach międzynarodowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1657).

Zgodnie z art. 5 u.o.p. zawarcie związku małżeńskiego przez obywatela polskiego z osobą niebędącą obywatelem polskim nie powoduje zmian w obywatelstwie małżonków, a zmiana obywatelstwa jednego z małżonków nie pociąga za sobą zmiany obywatelstwa drugiego małżonka.

Co do pojęcia cudzoziemca por. ustawę z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. poz. 1650 z późn. zm.). Zgodnie z art. 3 pkt 2 cudzoziemcem jest każdy, kto nie ma obywatelstwa polskiego.

4. Jurysdykcja krajowa sądów polskich w sprawach określonych w art. 1103¹ opiera się na łączniku miejsca zamieszkania lub miejsca zwykłego pobytu w Polsce pozwanego małżonka (art. 1103), a ponadto także na jednym z łączników podanych w § 1 pkt 1–4 komentowanego artykułu.

Rodzaje jurysdykcji

5. We wszystkich wypadkach przewidzianych w art. 1103 lub 1103¹ § 1 jurysdykcja krajowa ma charakter fakultatywny. Sąd polski zawsze może zatem rozpoznać sprawę małżeńską lub sprawę dotyczącą małżeńskich stosunków majątkowych, jeżeli wystąpi co najmniej jeden z następujących równorzędnych wariantów:

- 1) pozwany małżonek ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Polsce (niezależnie od obywatelstwa małżonków i miejsca zamieszkania lub miejsca zwykłego pobytu małżonka-powoda);
 - 2) oboje małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania lub ostatnie miejsce zwykłego pobytu (niekoniecznie wspólne) w Polsce, pod warunkiem że jedno z nich nadal ma miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu w Polsce (niezależnie od tego, jakie mają obywatelstwo);
 - 3) małżonek-powód (cudzoziemiec) co najmniej od roku, licząc od daty wniesienia pozwu, miał miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Polsce (bez względu na obywatelstwo małżonków i miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu drugiego małżonka); zwykły pobyt należy tu rozumieć jako pobyt, który trwa nieprzerwanie rok;
 - 4) małżonek-powód ma obywatelstwo polskie i co najmniej przez pół roku, licząc od daty wniesienia pozwu, miał miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Polsce (bez względu na obywatelstwo drugiego małżonka i jego miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu; zwykły pobyt musi trwać nieprzerwanie co najmniej sześć miesięcy);
 - 5) oboje małżonkowie mają obywatelstwo polskie (bez względu na to, gdzie mają miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu).
6. Jeżeli oboje małżonkowie są obywatelami polskimi i jednocześnie oboje mają miejsce zamieszkania oraz miejsce zwykłego pobytu w Polsce (wszystkie trzy warunki muszą wystąpić łącznie), jurysdykcja sądów polskich jest jurysdykcją wyłączną. Oznacza to, że wyrok sądu zagranicznego lub orzeczenie innego organu państwa obcego w takim wypadku nie będzie mogło być uznane w Polsce (art. 1146 § 1 pkt 2).
- Do jurysdykcji sądów polskich w sprawach małżeńskich nie należą sprawy między cudzoziemcami mającymi miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu za granicą.
7. Zgodnie z art. 1103¹ § 3 jurysdykcja krajowa sądów polskich rozciąga się także na orzekanie o władzy rodzicielskiej, ale wyłącznie nad wspólnymi małoletnimi dziećmi małżonków. Ze względu na usytuowanie tego przepisu może się on odnosić tylko do tych sytuacji, gdy sąd orzeka o władzy rodzicielskiej w procesie (np. orzekając rozwód lub separację). W zależności od charakteru jurysdykcji w sprawie małżeńskiej orzekanie o władzy rodzicielskiej może należeć do fakultatywnej lub wyłącznej jurysdykcji krajowej.
8. Zgodnie z uchwałą SN z dnia 28 maja 1973 r., III CZP 62/72 (OSNCP 1974, nr 3, poz. 41 z glosą J. Jodłowskiego, NP 1974, nr 4, s. 529), jeżeli oboje małżonkowie są obywatelami polskimi, przy czym jedno z nich mieszka w Polsce, a drugie we

Francji, właściwy do rozpoznania sprawy o rozwód jest sąd polski lub francuski, zależnie od tego, w którym z tych państw małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania (art. 9 umowy polsko-francuskiej z 1967 r.). Jeżeli jednak małżonkowie ci nigdy nie mieszkali na terytorium tego samego państwa (Polski lub Francji), właściwy do rozpoznania sprawy o rozwód jest sąd polski. Por. ponadto orzeczenie SN z dnia 6 czerwca 1972 r., I CO 5/72 (NP 1975, nr 6 z glosą J. Ciszewskiego). Por. także J. Jodłowski, *Konwencja polsko-francuska o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego*, PiP 1970, z. 12; *idem*, *Jurysdykcja i wykonywanie orzeczeń w świetle konwencji polsko-francuskiej z 5 kwietnia 1967 r.*, PiP 1971, z. 1; M. Tomaszewski, *Umowa polsko-francuska o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego*, NP 1970, nr 9.

Obecnie orzeczenia te stały się nieaktualne, gdyż rozporządzenie unijne nr 2201/2003 ma pierwszeństwo przed konwencją polsko-francuską.

9. W postępowaniu o uznanie wyroku sądu zagranicznego, orzekającego rozwiązanie przez rozwód małżeństwa obywateli polskich, wydanego przed wejściem w życie kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r., ocena, czy jurysdykcja sądów polskich miała charakter wyłączny, czy fakultatywny, powinna być dokonana na podstawie art. 1100 (obecnie art. 1103¹), a nie na podstawie przepisów obowiązujących w dacie wydania orzeczenia sądu zagranicznego (por. orzeczenie SW w Łodzi z dnia 31 października 1975 r., I Co 19/75, OSPiKA 1977, z. 12, poz. 199 z glosą J. Ciszewskiego).
10. Według postanowienia SN z dnia 17 stycznia 2002 r., III CZP 77/01 (OSNC 2002, nr 11, poz. 139), sprawa o roszczenie oparte na art. 140 k.r.o. nie należy do kategorii spraw rozpoznawanych w procesie.
11. Co do poprzedniego stanu prawnego por. J. Rajski, *Jurysdykcja sądów polskich w sprawach rozwodowych*, PiP 1958, z. 10; *idem*, *Jurysdykcja sądów polskich w sprawach rozwodowych cudzoziemców oraz obywateli polskich zamieszkałych za granicą*, NP 1961, nr 6; *idem*, *O niektórych odrębnościach postępowania w sprawie o rozwód Polaków zamieszkałych za granicą*, NP 1961, nr 11; B. Walaszek, *Instytucja zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika w polskim prawie rodzinnym oraz polskim prawie prywatnym i procesowym* (w:) *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; A. Mączyński, *Rozwód w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 1983; K. Pietrzykowski, *Zawarcie małżeństwa i przesłanki jego ważności w prawie międzynarodowym prywatnym*, Warszawa 1985.

Co do przepisów rozporządzenia nr 2201/2003 por. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodziciel-*

skiej w prawie wspólnotowym, KPP 2007, z. 1, s. 83 oraz J. Gołaczyński, *Jurysdykcja w sprawach małżeńskich i odpowiedzialności rodzicielskiej według rozporządzenia Rady (WE) Nr 2201/2003*, Rodz. i Pr. 2006, nr 3; A. Pacholska, *Jurysdykcja krajowa w sprawach o rozwód* (w:) B. Dolnicki (red.), *Sądowe stosowanie prawa*, Katowice 2014 oraz B. Trocha (w:) J. Jankowski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II. *Komentarz do art. 730–1217*, Warszawa 2015, s. 1529 i n.

Art. 1103². [Jurysdykcja krajowa w sprawach ze stosunków między rodzicami i dziećmi]

§ 1. Sprawy ze stosunków między rodzicami i dziećmi należą do jurysdykcji krajowej także wtedy, gdy:

- 1) dziecko albo przysposobiony lub przysposabiający mają miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej lub
- 2) powód, jeżeli nie jest nim dziecko, ma co najmniej od roku bezpośrednio przed wszczęciem postępowania miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej, lub
- 3) powód, jeżeli nie jest nim dziecko, jest obywatelem polskim i ma co najmniej od sześciu miesięcy bezpośrednio przed wszczęciem postępowania miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej, lub
- 4) powód i pozwany są obywatelami polskimi.

§ 2. Jurysdykcja krajowa jest wyłączna, jeżeli wszystkie osoby występujące jako strony są obywatelami polskimi oraz mają miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej.

Spis treści

Sprawy ze stosunków między rodzicami i dziećmi	93
Podstawy jurysdykcji	94
Rodzaje jurysdykcji	94

Sprawy ze stosunków między rodzicami i dziećmi

1. Zob. uwagę 1 do art. 1103¹.

Pojęcie „sprawy ze stosunków między rodzicami i dziećmi” należy przyjmować w znaczeniu nadanym mu w części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego w księdze pierwszej dotyczącej procesu. Są to sprawy wskazane w art. 453–458, a zatem sprawy o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka (o ustalenie albo zaprzeczenie macierzyństwa albo o ustalenie albo zaprzeczenie ojcostwa), o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia.

Są to zatem głównie sprawy niemajątkowe, ale jednocześnie np. z ustaleniem ojcostwa mogą być dochodzone związane z tym roszczenia majątkowe. Por. także art. 1103³ § 3.

Podstawy jurysdykcji

2. Sposób unormowania jurysdykcji w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi rozpoznawanych w procesie jest oparty na identycznych łącznikach jak w sprawach małżeńskich (por. uwagi do art. 1103¹). Równorzędnymi łącznikami są: miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu pozwanego w Polsce, a ponadto także miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu w Polsce albo obywatelstwo jednej ze stron stosunku prawnego.

Warto wskazać, że w wyroku TS z dnia 2 kwietnia 2009 r. w sprawie C-523/07 (LEX nr 488342), przyjęto, że pojęcie „zwykłe miejsce zamieszkania” (stałe miejsce pobytu) w rozumieniu art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 należy interpretować w taki sposób, że miejsce stałego pobytu znajduje się tam, gdzie dziecko wykazuje pewną integrację ze środowiskiem społecznym i rodzinnym. Należy w szczególności wziąć pod uwagę trwałość, zgodność z prawem, warunki oraz motywy pobytu i przenosin rodziny do danego państwa członkowskiego, obywatelstwo dziecka, miejsce i warunki uczęszczania do szkoły, znajomość języków, a także więzi rodzinne i społeczne dziecka w tym państwie członkowskim. Do sądu krajowego należy ustalenie miejsca stałego pobytu dziecka w oparciu o wszystkie istotne okoliczności faktyczne danego przypadku.

Rodzaje jurysdykcji

3. Jurysdykcja unormowana w art. 1103² § 1 ma charakter fakultatywny. Jeżeli natomiast wszystkie osoby występujące jako strony są obywatelami polskimi oraz jednocześnie mają miejsce zamieszkania i zwykłego pobytu w Polsce (czyli wszystkie trzy warunki muszą wystąpić łącznie), jurysdykcja krajowa jest wyłączna.

Sądy polskie nie mają jurysdykcji, gdy chodzi o sprawy między cudzoziemcami zamieszkałymi za granicą lub mającymi za granicą miejsce zwykłego pobytu.

4. Według postanowienia SN z dnia 7 czerwca 1972 r., III CRN 175/70 (OSNCP 1973, nr 2, poz. 35), zgodnie z art. 1101 (w pierwotnym brzmieniu) żądanie dziecka będącego obywatelem polskim dotyczące ustalenia, że jego ojcem jest obywatel państwa obcego stale przebywający za granicą, należy do jurysdykcji krajowej sądów polskich. W świetle przepisów części trzeciej kodeksu nieaktualna jest zasada prawna ustalona w uchwale składu siedmiu sędziów SN z dnia 12 marca 1957 r., I CO 43/56 (OSN 1957, nr 4, poz. 191), według której o prawa stanu mogli być po-

zywani w Polsce spośród osób przebywających za granicą jedynie obywatele polscy (por. także dotyczące tej kwestii postanowienie SN z dnia 30 sierpnia 1965 r., IV CO 20/65, PiP 1967, z. 4–5, s. 791 z glosą J. Jodłowskiego).

5. W postanowieniu z dnia 22 września 1966 r., III CR 150/65 (OSNCP 1967, nr 2, poz. 38 z glosą J. Jodłowskiego, PiP 1967, z. 3), Sąd Najwyższy przyjął, że sprawy o ustalenie ojcostwa nie są objęte konwencją nowojorską z 1956 r. i że nie ma ona wpływu na jurysdykcję krajową w sprawach o alimenty.
6. Por. B. Walaszek, *Sądowe ustalenie nieślubnego ojcostwa w polskim prawie międzynarodowym prywatnym*, Kraków 1959; *idem*, *Ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego w polskim prawie rodzinnym, w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, Kraków 1962; *idem*, *Rozwiązanie przysposobienia w polskim Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, SC 1966, t. VII; *idem*, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, Warszawa 1966; H. Trammer, *Polska jurysdykcja krajowa i prawo właściwe w sprawach o ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego*, NP 1971, nr 3.
7. Odpowiednikiem norm jurysdykcyjnych przewidzianych w art. 1103² w prawie unijnym są art. 8–15 rozporządzenia nr 2201/2003. Por. bliżej B. Trocha (w:) J. Janowski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II. *Komentarz do art. 730–1217*, Warszawa 2015, s. 1533 i n.

Rozporządzenie nr 2201/2003 nie ma zastosowania w sprawach dotyczących ustalenia lub zaprzeczenia pochodzenia dziecka, w sprawach rozwiązania przysposobienia oraz w sprawach na tle obowiązków alimentacyjnych względem dziecka.

Por. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w prawie wspólnotowym*, KPP 2007, z. 1, s. 120–121.

Art. 1103³. [Jurysdykcja krajowa w sprawach alimentacyjnych i związanych z ustaleniem pochodzenia dziecka]

§ 1. Sprawy o alimenty oraz sprawy o roszczenia związane z ustaleniem pochodzenia dziecka należą do jurysdykcji krajowej także wtedy, gdy powodem jest uprawniony, który ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 2. Sprawa o alimenty rozpoznawana łącznie ze sprawą małżeńską należy do jurysdykcji krajowej także wtedy, gdy do jurysdykcji krajowej należy sprawa małżeńska.

§ 3. Sprawa o roszczenia związane z ustaleniem pochodzenia dziecka rozpoznawana łącznie ze sprawą o ustalenie pochodzenia dziecka należy do jurysdykcji krajowej także wtedy, gdy do jurysdykcji krajowej należy sprawa o ustalenie pochodzenia dziecka.

Spis treści

Sprawa o alimenty	96
Sprawa o roszczenia związane z ustaleniem pochodzenia dziecka	98
Podstawy jurysdykcji	98
Jurysdykcja krajowa pochodna	98

Sprawa o alimenty

1. Przez sprawę o alimenty należy rozumieć sprawę o roszczenia dotyczące obowiązku dostarczenia środków utrzymania i w miarę potrzeby środków wychowania (art. 128 k.r.o.). Ich dostarczenie obciąża krewnych w linii prostej i rodzeństwo oraz małżonków przysposabiającego i przysposobionego, męża matki lub żonę ojca i pasierbów. Przyjmuje się także, że zakresem tego pojęcia są objęte roszczenia dziadków przewidziane w art. 938 i 966 k.c.

Zarówno obowiązek alimentacyjny, jak i odpowiadające mu prawo do świadczeń alimentacyjnych mają charakter ściśle osobisty. Nie jest więc sprawą o alimenty roszczenie regresowe osoby, która dostarczyła uprawnionemu do alimentów środków utrzymania lub wychowania zamiast zobowiązanego do świadczeń alimentacyjnych (art. 140 k.r.o.). To roszczenie regresowe jest roszczeniem czysto majątkowym, odmiennym od roszczenia alimentacyjnego i dlatego, zgodnie z przeważającym stanowiskiem doktryny, nie należy stosować do niego przepisów materialnoprawnych i procesowych dotyczących uprzywilejowania roszczeń alimentacyjnych. Por. także postanowienie SN z dnia 5 stycznia 2001 r., I CKN 1180/00 (OSNC 2001, nr 7–8, poz. 112 z glosą M. Czepelaka, Rej. 2003, nr 11, s. 164 i n.).

2. Pojęcie sprawy o alimenty obejmuje nie tylko powództwo o alimenty (wniesione po raz pierwszy), ale także powództwa uprawnionego, którego prawo zostało już wcześniej ustalone wyrokiem sądu, dochodzącego np. zapłaty poszczególnych świadczeń alimentacyjnych lub zmiany wysokości alimentów.
3. Por. także W. Skierkowska, *Międzynarodowe postępowanie cywilne w sprawach alimentacyjnych*, Warszawa 1972, s. 28 i n.; J. Cagara, *Dochodzenie alimentów od zobowiązanych i przez uprawnionych zamieszkałych za granicą*, Biblioteka Palestry, Warszawa 1990.

4. Według postanowienia SN z dnia 22 września 1966 r., III CR 150/65 (OSNCP 1967, nr 2, poz. 38), konwencja nowojorska z 1956 r. nie ma wpływu na jurysdykcję krajową w sprawach o alimenty. Konwencja ta nie zawiera ani norm prawa materialnego, ani norm procesowych regulujących podstawy i tryb dochodzenia roszczeń alimentacyjnych od cudzoziemców. Ustala tylko administracyjny tryb przesyłania wniosków dotyczących roszczeń alimentacyjnych w celu ich realizacji w państwie, w którym mieszka zobowiązany do alimentacji.

W postanowieniu SN z dnia 11 marca 1976 r., IV CZ 14/76 (OSNCP 1977, nr 1, poz. 10 z glosą A. Mączyńskiego, PiP 1978, z. 12), stwierdzono natomiast, że konwencja nowojorska z 1956 r. ma na względzie wszelkie roszczenia alimentacyjne, które mają swe źródło w zobowiązaniu ustawowym, wynikającym z pokrewieństwa i małżeństwa; obejmuje ona również sprawy o podwyższenie alimentów. Podstawę prawną jurysdykcji sądów polskich w takich sprawach stanowił art. 1103 pkt 3 (obecnie art. 1103³ § 1).

We wcześniejszym orzeczeniu z dnia 18 listopada 1955 r., IV CR 652/55 (OSN 1958, nr 2, poz. 31 z glosą A. Woltera), Sąd Najwyższy trafnie stwierdził, że powództwo o alimenty na rzecz dziecka zamieszkałego w Polsce przeciwko ojcu zamieszkałemu za granicą może być wniesione przed sąd polski, ponieważ chodzi o zobowiązanie, które ma być wykonane w Polsce. O miejscu wykonania zobowiązania decydują przepisy prawa materialnego, w myśl zaś art. 191 k.z. (obecnie art. 454 k.c.) miejscem wykonania świadczenia pieniężnego jest miejsce zamieszkania wierzyciela.

5. W prawie unijnym do spraw alimentacyjnych ma zastosowanie rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz. Urz. UE L 7 10.01.2009, s. 1 z późn. zm.); przed jego wejściem w życie kwestie te regulował art. 5 pkt 2 rozporządzenia nr 44/2001. W sprawach alimentacyjnych osoba mająca miejsce zamieszkania w jednym państwie członkowskim może być pozwana w innym państwie członkowskim przed sąd miejsca, gdzie uprawniony ma miejsce zwykłego pobytu. Jeżeli sprawa alimentacyjna jest rozpoznawana łącznie ze sprawą dotyczącą stanu cywilnego, osoba taka może być pozwana przed sąd, który ma jurysdykcję do rozpoznania sprawy o alimenty według własnego prawa, chyba że jurysdykcja ta opiera się jedynie na obywatelstwie jednej ze stron.

Pojęcie „sprawa alimentacyjna” jest interpretowane według reguł wykładni autonomicznej, ale jest ona bardzo szeroka. Za decydujące dla zakwalifikowania danej sprawy jako alimentacyjnej przyjmuje się funkcję dochodzonego świadczenia, którego obowiązek spełnienia musi wynikać ze stosunków prawnorodzinnych

i polegać na zapewnieniu uprawnionemu środków utrzymania. Por. także B. Trocha (w:) J. Jankowski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II. *Komentarz do art. 730–1217*, Warszawa 2015, s. 1537 i n.

Sprawa o roszczenia związane z ustaleniem pochodzenia dziecka

6. Sprawami o ustalenie pochodzenia dziecka są obecnie sprawy o ustalenie macierzyństwa (art. 61¹⁰ k.r.o.) oraz sądowe ustalenie ojcostwa (art. 84 k.r.o.). Por. także uwagi do art. 453.

Chodzi zatem o wszelkie roszczenia majątkowe, które mogą być dochodzone samodzielnie (por. art. 142 k.r.o.) lub łącznie z żądaniem ustalenia ojcostwa (art. 143 k.r.o.) lub macierzyństwa.

Podstawy jurysdykcji

7. Sprawy o alimenty oraz sprawy o roszczenia związane z ustaleniem pochodzenia dziecka są rozpoznawane w procesie i należą do jurysdykcji krajowej fakultatywnej, jeżeli pozwany ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Polsce (art. 1103), a ponadto gdy powodem jest uprawniony, który ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Polsce (art. 1103³ § 1).

Co do miejsca zamieszkania i miejsca zwykłego pobytu zob. uwagi 2 i 3 do art. 1103.

Terminu „uprawniony” nie należy odnosić do postępowania zabezpieczającego, w którym jest to osoba wnosząca o udzielenie zabezpieczenia (por. art. 730 § 2). W komentowanym przepisie chodzi o osobę, która twierdzi, że jest uprawniona do uzyskania alimentów lub roszczeń związanych z ustaleniem pochodzenia dziecka.

Jurysdykcja krajowa pochodna

8. Aby uniknąć problemów istniejących na tle dotychczasowej łącznej regulacji spraw małżeńskich i spraw ze stosunków rodziców i dzieci w procesie i postępowaniu nieprocesowym (uchylone art. 1100–1101), ustawodawca rozciągnął jurysdykcję krajową istniejącą w tych sprawach także na inne roszczenia, z reguły rozpoznawane łącznie z tymi sprawami.

Jeżeli ze sprawą małżeńską (por. uwagę 2 do art. 1103¹) łącznie byłaby rozpoznawana sprawa o alimenty, to należy ona zawsze do fakultatywnej jurysdykcji krajowej, także wtedy, gdy do jurysdykcji krajowej należy sprawa małżeńska (por. uwagi 3–6 do art. 1103¹) – jurysdykcja pochodna.

Trzeba założyć, że ta dodatkowa sprawa nie ma jurysdykcyjnie tego samego charakteru co sprawa główna. To znaczy, że np. roszczenie o alimenty dochodzone łącznie ze sprawą o rozwód lub separację, jeżeli oboje małżonkowie są obywatelami polskimi oraz mają miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu w Polsce, nie należy do wyłącznej jurysdykcji sądów polskich, choć taka jest jurysdykcja w „głównej” sprawie małżeńskiej. Oznacza to więc, że jurysdykcja krajowa pochodna nie będzie nigdy jurysdykcją wyłączną.

Jeżeli ze sprawą o ustalenie pochodzenia dziecka (por. uwagę 1 do art. 1103²) rozpoznawana byłaby łącznie sprawa o roszczenia związane z tym ustaleniem, to należy ona zawsze do fakultatywnej jurysdykcji krajowej, także wtedy, gdy do jurysdykcji krajowej należy sprawa o ustalenie pochodzenia dziecka (por. uwagi 2 i 3 do art. 1103²).

Zob. również art. 1103¹⁰.

9. W sprawach o alimenty znaczenie regulacji przewidzianej w art. 1103³ jest ograniczone do sytuacji, w których zobowiązany do świadczeń alimentacyjnych ma miejsce zamieszkania w państwie trzecim (państwie nienależącym do Unii Europejskiej). Dalsze ograniczenie zastosowania art. 1103³ nastąpiło od 18 czerwca 2011 r. po wejściu w życie rozporządzenia nr 4/2009. Wejście w życie tego rozporządzenia było jednak uzależnione od rozpoczęcia obowiązywania w Unii protokołu haskiego z 2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych.

Por. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach alimentacyjnych w świetle rozporządzenia 4/2009*, KPP 2007, z. 1; B. Trocha (w:) J. Jankowski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II..., s. 1539; A. Juryk, *Dochodzenie alimentów za granicą w dobie częstych nowelizacji międzynarodowego prawa prywatnego i postępowania cywilnego*, Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego Europejskiego i Porównawczego 2014, nr 12.

Art. 1103⁴. [Jurysdykcja krajowa w sprawach z zakresu prawa pracy]

§ 1. Sprawy z zakresu prawa pracy, w których pracownik jest powodem, należą do jurysdykcji krajowej także wtedy, gdy praca zazwyczaj jest, była lub miała być wykonywana w Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 2. Sprawy z powództwa pracownika dotyczące zapewnienia warunków zatrudnienia zgodnie z ustawą z dnia 10 czerwca 2016 r. o delegowaniu pracowników w ramach świadczenia usług (Dz. U. poz. 868) należą do jurysdykcji krajowej także wtedy, gdy pracownik jest albo był delegowany do pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez pracodawcę mającego siedzibę w państwie będącym członkiem Unii Europejskiej.

§ 3. Przepis § 2 stosuje się odpowiednio, gdy pracownik został skierowany do pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez pracodawcę mającego siedzibę w państwie niebędącym członkiem Unii Europejskiej.

Spis treści

Uwagi ogólne	100
Sprawy z zakresu prawa pracy	102
Miejsce zwyczajnego wykonywania pracy	103
Implementacja art. 6 dyrektywy 96/71/WE	105

Uwagi ogólne

1. W dotychczasowym stanie prawnym brak było w kodeksie postępowania cywilnego szczególnej regulacji jurysdykcji krajowej w sprawach z zakresu prawa pracy. W zakresie, w którym kodeks był miarodajny dla oceny jurysdykcji krajowej w tych sprawach, zastosowanie miał art. 1103 w brzmieniu sprzed 1 lipca 2009 r.
2. Wzorem dawnych art. 18–21 rozporządzenia nr 44/2001 (zastąpionych obecnie przepisami art. 20–23 rozporządzenia nr 1215/2012) ustawodawca polski zdecydował się na mocy ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571) na wprowadzenie szczególnej regulacji jurysdykcji krajowej dla spraw z zakresu prawa pracy w art. 1103⁴ § 1. Różnica między art. 20–23 rozporządzenia nr 1215/2012 a art. 1103⁴ § 1 polega na tym, że w rozporządzeniu nr 1215/2012 ustanowiono autonomiczną i wyczerpującą regulację jurysdykcji w sprawach z indywidualnych umów o pracę, wyłączającą stosowanie innych przepisów jurysdykcyjnych rozporządzenia nr 1215/2012 (z zastrzeżeniem tych, do których art. 20–23 wyraźnie odsyłają lub które powtarzają), natomiast art. 1103⁴ § 1 ustanawia dodatkową podstawę jurysdykcji sądów polskich, która ma zastosowanie obok ogólnej regulacji zawartej w art. 1103 („także”).

Na temat jurysdykcji w sprawach z indywidualnych umów o pracę według dawnych art. 18–21 rozporządzenia nr 44/2001 (obecnie art. 20–23 rozporządzenia nr 1215/2012) zob. w literaturze polskiej m.in. R. Frey, *Prawodawstwo Unii Europejskiej dotyczące postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy – jurysdykcja i wykonywanie orzeczeń*, PS 2004, nr 6; *idem*, *Zasady ustalania jurysdykcji krajowej w sprawach pracowniczych po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, R. Pr. 2000, nr 3; P. Grzebyk, *Jurysdykcja umowna dla indywidualnych umów o pracę w rozporządzeniu nr 44/2001*, EPS 2008, nr 12; *idem*, *Jurysdykcja krajowa w sprawach z zakresu prawa pracy w świetle rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001*, Warszawa 2011; P. Świder, *Jurysdykcja w sprawach pracowniczych w świetle regu-*

lacji wspólnotowych, M. Praw. 2004, nr 12; K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne* (w:) A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005, s. 530–534. Uwagi zawarte w tych pracach pozostają w przeważającej mierze aktualne pod rządami art. 20–23 rozporządzenia nr 1215/2012.

3. Wspólną cechą art. 20–23 rozporządzenia nr 1215/2012 i art. 1103⁴ § 1 jest dążenie do ochrony pracownika jako słabszej strony stosunku pracy względem pracodawcy. Przejawem takiego dążenia w art. 1103⁴ § 1 jest to, że przewidziana w tym przepisie podstawa jurysdykcji pozostaje tylko do dyspozycji pracownika jako powoda, tj. ma zastosowanie w sprawach, w których pracownik pozywa pracodawcę. Przepis ten nie ma natomiast zastosowania w sprawach, w których jako powód miałby wystąpić pracodawca. Zarazem obie regulacje zmierzają do tego, aby sprawy z zakresu prawa pracy rozpoznawały sądy relatywnie ściśle powiązane ze sporem. Znajduje to wyraz w posłużeniu się łącznikiem miejsca zwyczajnego wykonywania (świadczenia) pracy (art. 1103⁴ § 1 i art. 21 ust. 1 lit. b (i) rozporządzenia nr 1215/2012).
4. W granicach, w których pojęcie spraw z zakresu prawa pracy mieści się w przedmiotowym zakresie zastosowania rozporządzenia nr 1215/2012, w tym jest zbieżne z pojęciem spraw, w których przedmiotem postępowania jest indywidualna umowa o pracę w rozumieniu art. 20–23 rozporządzenia nr 1215/2012, znaczenie art. 1103⁴ § 1 jest ograniczone do wypadków, w których pozwany pracodawca nie ma miejsca zamieszkania lub siedziby w żadnym państwie członkowskim, a więc ma miejsce zamieszkania lub siedzibę w państwie trzecim (por. art. 6 i art. 20 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012). Należy przy tym zastrzec, że stosowanie rozporządzenia nr 1215/2012 obejmuje także wypadek, w którym pozwany pracodawca ma miejsce zamieszkania albo siedzibę w państwie trzecim (por. art. 21 ust. 2 rozporządzenia nr 1215/2012). Wprawdzie w tej sytuacji nie dochodzi do wykluczenia stosowania podstaw jurysdykcji przewidzianych w prawie krajowym (por. art. 6 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012; zob. w tej kwestii bliżej K. Weitz, *Nowe rozwiązania dotyczące ochrony słabszej strony stosunku prawnego w rozporządzeniu Bruksela IA* (w:) M. Boratyńska (red.), *Ochrona słabszej strony stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, Warszawa 2016, s. 791–792). W zakresie jednak, w którym można przyjąć zbieżność podstaw jurysdykcji przewidzianych w art. 1103⁴ § 1 i w art. 21 ust. 1 lit. b (i) w zw. z art. 21 ust. 2 rozporządzenia nr 1215/2012) znaczenie art. 1103⁴ § 1 pozostaje tylko teoretyczne. Ponadto w granicach, w jakich pojęcie spraw z zakresu prawa pracy jest zbieżne ze sprawami objętymi art. 20–23 rozporządzenia nr 1215/2012, stosowanie art. 1103⁴ § 1 jest wyłączone, gdy pozwany pracodawca nie ma wprawdzie miejsca zamieszkania lub siedziby w żadnym państwie członkowskim, ale ma w którymkolwiek państwie członkowskim „filie, agencję lub inny oddział”, a spór miałby dotyczyć działalności takiej jednostki pracodawcy, ponieważ wówczas pracodawca jest traktowany tak, jakby miał miejsce zamiesz-

kania lub siedzibę w państwie członkowskim, w którym znajduje się „filia, agencja lub inny oddział” (por. art. 18 ust. 2 rozporządzenia nr 44/2001).

5. W sprawach z zakresu prawa pracy, w wypadku gdy rozporządzenie nr 1215/2012 nie ma zastosowania, jurysdykcja sądów polskich może zostać ustanowiona na mocy umowy prorogacyjnej lub wskutek wdania się pozwanego w spór co do istoty sprawy w granicach wynikających z art. 1104 (por. uwagi do tego przepisu). Co do umów derogacyjnych w sprawach z zakresu prawa pracy zob. uwagę 13 do art. 1105. W razie gdy zastosowanie ma rozporządzenie nr 1215/2012, jego przepisy wyznaczają granice wpływu woli stron na jurysdykcję krajową (por. art. 23 pkt 1 i 2, art. 25 ust. 4 i art. 26 rozporządzenia nr 1215/2012).

W sprawach z zakresu prawa pracy stosuje się także art. 1103¹⁰. Nie stosuje się natomiast podstaw jurysdykcji wskazanych w art. 1103⁷ (por. art. 1103⁷ *in principio*; krytycznie co do tego, że wyłączone jest stosowanie podstaw wskazanych w art. 1103⁷ pkt 2–5, wypowiada się P. Grzebyk, *Podstawy jurysdykcji krajowej w sprawach z zakresu prawa pracy w kodeksie postępowania cywilnego i wybranych umowach o pomocy prawnej*, PiZS 2010, nr 4, s. 18).

6. Przepisy art. 1103⁴ § 2 i 3 służą implementacji do prawa polskiego art. 6 dyrektywy 96/71/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 grudnia 1996 r. dotyczącej delegowania pracowników w ramach świadczenia usług (Dz. Urz. UE L 18 z 21.01.1997, s. 1 ze sprost.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 5, t. 2, s. 431). W kwestii relacji między art. 1103⁴ § 2 i 3 oraz art. 20–23 rozporządzenia nr 1215/2012 zob. uwagę 17.
7. Jurysdykcja krajowa uregulowana w art. 1103⁴ § 1–3 ma charakter niewyłączny. Jej naruszenie przez sąd państwa obcego nie stanowi zatem podstawy odmowy uznania orzeczenia tego sądu w Polsce (por. art. 1146 § 1 pkt 2).

Sprawy z zakresu prawa pracy

8. Przez „sprawy z zakresu prawa pracy” należy rozumieć sprawy, w których stosuje się przepisy o postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu prawa pracy (por. art. 476 § 1 i uwagi do tego przepisu; tak również M.P. Wójcik (w:) A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 1414). Założenie to nie wyklucza naturalnie objęcia tym pojęciem spraw, które nie są znane prawu polskiemu, jeśli swym charakterem odpowiadałyby one sprawom z zakresu prawa pracy w ujęciu art. 476 § 1.
9. W kwestii pojęcia pracownika i pracodawcy również należy odwołać się w pierwszej kolejności do sposobu rozumienia tych pojęć w postępowaniu w sprawach

z zakresu prawa pracy, jednak także w tym wypadku trzeba uwzględnić „międzynarodową” funkcję art. 1103⁴ § 1 jako normy wyznaczającej jurysdykcję krajową. Komentowany przepis ma zastosowanie także wtedy, gdy z powództwem na rzecz pracownika wystąpi inspektor pracy (art. 63¹) lub organizacja pozarządowa (w praktyce chodzi o związek zawodowy; por. art. 462).

Miejsce zwyczajnego wykonywania pracy

10. W sprawach z zakresu prawa pracy sądom polskim przysługuje jurysdykcja krajowa według art. 1103⁴ § 1 także wtedy, gdy pozwany zostaje pracodawca, a praca zazwyczaj jest, była lub miała być wykonywana w Polsce. Łącznik miejsca zwyczajnego wykonywania pracy został przyjęty na wzór regulacji zawartej w dawnym art. 19 pkt 2 lit. a rozporządzenia nr 44/2001 (miejsce, w którym pracownik zazwyczaj świadczy lub ostatnio zazwyczaj świadczył pracę), którego obecnie odpowiednikiem jest art. 21 ust. 1 lit. b (i) rozporządzenia nr 1215/2012 (miejsce, w którym lub z którego pracownik zazwyczaj świadczy lub ostatnio zazwyczaj świadczył pracę). Mimo że w odniesieniu do art. 1103⁴ § 1 chodzi o wykładnię normy prawa krajowego, możliwe jest, jak się wydaje, ostrożne korzystanie z orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej dotyczącego określenia zwyczajnego miejsca świadczenia pracy (obszernie na tle rozporządzenia nr 44/2001 zob. P. Grzebyk, *Jurysdykcja krajowa w sprawach z zakresu prawa pracy w świetle rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001*, Warszawa 2011, s. 120–202).
11. Można zatem przyjąć, że miejscem, w którym praca zazwyczaj jest, była lub miała być wykonywana, jest miejsce, w którym pracownik rzeczywiście wykonuje działalność uzgodnioną ze swoim pracodawcą, a jeżeli wykonuje swoją działalność w więcej niż jednym państwie – miejsce, w którym lub z którego pracownik przede wszystkim wykonuje swoje zobowiązania w stosunku do swojego pracodawcy, przy czym miejsce takie należy ustalać przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności sprawy (por. wyr. TS z dnia 13 lipca 1993 r. w sprawie C-125/92 *Mulox IBC Ltd. przeciwko Hendricks Geels*, [1993] ECR, s. I-4075). Jeżeli w celu wypełnienia umowy o pracę pracownik wykonuje swoje obowiązki w więcej niż jednym państwie, miejscem, gdzie zazwyczaj wykonuje pracę, jest miejsce, które pracownik uczynił rzeczywistym centrum swojej działalności zawodowej. Dla celów konkretnego określenia tego miejsca należy uwzględnić okoliczność, że pracownik największą część swego czasu pracy spędza w jednym państwie, w którym ma biuro, z którego organizuje działalność dla pracodawcy i dokąd wraca po każdej podróży zagranicznej związanej z jego pracą (wyrok TS z dnia 9 stycznia 1997 r. w sprawie C-383/95 *Petrus Wilhelmus Ruten przeciwko Cross Medical Ltd.*, [1997] ECR, s. I-57). Jeżeli pracownik w celu wypełnienia umowy o pracę wykonuje tę samą działalność na rzecz pracodawcy w więcej niż jednym państwie, na potrzeby ustalenia miejsca, w którym lub z którego zazwyczaj

wykonywał pracę, zasadniczo należy uwzględnić całkowity czas trwania stosunku pracy. W braku innych kryteriów miejscem zwyczajnego miejsca wykonywania pracy jest wtedy miejsce, w którym pracownik wykonywał ją przez największą część czasu świadczenia pracy na rzecz pracodawcy, chyba że z uwagi na okoliczności faktyczne konkretnej sprawy przedmiot sporu jest ściślej powiązany z innym miejscem (wyrok TS z dnia 27 lutego 2002 r. w sprawie C-37/00 *Herbert Weber przeciwko Universal Ogden Services*, [2002] ECR, s. I-2032). Jeśli tak określone miejsce zwyczajnego wykonywania pracy znajduje się w Polsce, sądom polskim przysługuje jurysdykcja krajowa w sprawach z powództwa pracownika przeciwko pracodawcy.

12. Czasowe oddelegowanie pracownika, który zazwyczaj wykonuje pracę w Polsce, do wykonywania obowiązków pracowniczych w innym państwie, nie prowadzi zasadniczo do zmiany miejsca zwyczajnego wykonywania pracy, jeśli z góry wiadomo, że jest to sytuacja tymczasowa i według ustaleń stron pracownik po pewnym okresie ma powrócić do wykonywania pracy w Polsce (tzw. *animus retrahendi*). W sytuacji odwrotnej, tj. gdy pracownik wykonujący zazwyczaj pracę w innym państwie zostaje czasowo oddelegowany do pracy w Polsce, należy przyjąć, że miejsce jego zwyczajnego wykonywania pracy nie zostaje przeniesione do Polski i art. 1103⁴ § 1 nie uzasadnia wówczas jurysdykcji krajowej. Jurysdykcja sądów polskich może wtedy powstać jedynie w granicach wynikających z art. 1103⁴ § 2 i 3 (por. uwagi 14–16).
13. Szczególna sytuacja zachodzi wtedy, gdy pracownik wykonujący zazwyczaj pracę w jednym państwie na podstawie jednej umowy o pracę, w uzgodnieniu z pracodawcą, z którym łączy go ta umowa, zawiera drugą równoległą umowę o pracę z innym pracodawcą, w ramach której zazwyczaj wykonuje lub ma wykonywać pracę w innym państwie. W swym orzecznictwie Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej przyjął, że w razie zawarcia przez pracownika umów o pracę z dwoma pracodawcami w grę wchodzi pozwanie pierwszego pracodawcy przed sąd miejsca, w którym pracownik świadczy pracę na rzecz drugiego pracodawcy, jeżeli okoliczności sprawy wskazują na to, że pierwszy pracodawca w chwili zawarcia drugiej umowy o pracę miał interes w wykonywaniu przez pracownika pracy na rzecz drugiego pracodawcy w miejscu przez niego określonym (por. wyrok TS z dnia 10 kwietnia 2003 r. w sprawie C-437/00 *Giulia Pugliese przeciwko Finmeccanica SpA, Betriebsteil Alenia Aerospazio*, [2003] ECR, s. I-3573). Powyższe stanowisko Trybunału zostało raczej negatywnie ocenione w doktrynie; por. P. Grzegorzczak, P. Rylski, K. Weitz, *Przegląd orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z zakresu Europejskiego Prawa Procesowego Cywilnego* (2003–2008), KPP 2009, z. 3; P. Grzebyk, *Jurysdykcja krajowa w sprawach...*, s. 186–189 i jest dyskusyjne, czy należałoby je wykorzystywać w ramach wykładni art. 1103⁴ § 1.

Implementacja art. 6 dyrektywy 96/71/WE

14. Dyrektywa 96/71/WE nakłada na państwa członkowskie Unii Europejskiej obowiązek ustanowienia w określonym w niej zakresie przedmiotowym właściwości swoich praw w stosunkach pracy pracowników, którzy zostali delegowani na ich terytoria przez przedsiębiorców z innych państw w ramach świadczenia usług, bez względu na to, jakie prawo jest zasadniczo właściwe dla tych stosunków. Chodzi o właściwość prawa państwa, do którego został delegowany pracownik, w zakresie warunków zatrudnienia wskazanych w art. 3 ust. 1 dyrektywy 96/71/WE, przy czym nie wyłącza to stosowania w tym zakresie korzystniejszych regulacji prawa właściwego dla stosunku pracy (art. 3 ust. 7 dyrektywy 96/71/WE). Dyrektywa 96/71/WE ma zastosowanie bezpośrednio do pracodawców pochodzących z państw członkowskich. Jednak ze względu na art. 1 ust. 4 dyrektywy 96/71/WE odnosi się ona także pośrednio do pracodawców pochodzących spoza państw członkowskich.

Pracownik delegowany do pracy w innym państwie może mieć pewność, że w jego sporze z pracodawcą będą miały zastosowanie przepisy prawa państwa, do którego został delegowany, dotyczące warunków zatrudnienia, jeżeli do rozstrzygnięcia sporu właściwe będą sądy tego państwa. Z tego względu art. 6 dyrektywy 96/71/WE nakłada na państwa członkowskie obowiązek, aby w krajowych systemach prawnych ustanowiły jurysdykcję krajową swoich sądów w sprawach o roszczenia ze stosunku pracy pracowników delegowanych na ich terytoria, gdy te roszczenia dotyczą zapewnienia warunków zatrudnienia określonych w dyrektywie 96/71/WE. Rozwiązanie takie jest konieczne, ponieważ art. 20–23 rozporządzenia nr 1215/2012 nie przewidują jurysdykcji krajowej sądów państwa członkowskiego, do którego pracownik został delegowany w celu świadczenia pracy. Czasowe delegowanie pracownika do świadczenia pracy w innym państwie nie musi natomiast powodować, i z reguły nie powoduje, w tym państwie ustanowienia miejsca zwykłego świadczenia przez niego pracy. Państwem, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę, pozostaje z reguły państwo, z którego został wysłany.

Por. J. Skoczyński, *Prawo właściwe w międzynarodowych stosunkach pracy pracowników delegowanych w ramach świadczenia usług (problematyka kolizyjnoprawna)*, PiZS 2004, nr 5, s. 32 i n.

15. W znacznej mierze implementacja dyrektywy 96/71/WE do prawa polskiego zawarta jest aktualnie w ustawie z dnia 10 czerwca 2016 r. o delegowaniu pracowników w ramach świadczenia usług (Dz. U. poz. 868)

W świetle art. 4 u.d.p.ś.u. pracodawca delegujący pracownika na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia takiemu pracownikowi warunki zatrudnienia nie